

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı
Psikolojik Danışma ve Rehberlik Bilim Dalı

“MESLEKİ İLGİ ENVANTERİ”NİN GELİŞTİRİLMESİ

Olca YILMAZ

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2011

“MESLEKİ İLGİ ENVANTERİ”NİN GELİŞTİRİLMESİ

Olca YILMAZ

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı
Psikolojik Danışma ve Rehberlik Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

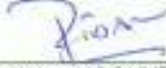
Ankara, 2011

KABUL VE ONAY

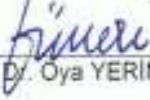
Olcay YILMAZ tarafından hazırlanan "Mesleki İlgili Envanteri'nin Geliştirilmesi" başlıklı bu çalışma, 24 Haziran 2011 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. İbrahim YILDIRIM (Başkan)

Doç. Dr. Tuncay ERGENE (Danışman)

Prof. Dr. Fidan KORKUT OWEN

Prof. Dr. Selahattin GELBAL

Doç. Dr. Oya YERİN GÜNERİ

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylıyorum.

Prof. Dr. İrfan ÇAKIN
Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kağıt ve elektronik kopyalarının Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

- Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.
- Tezim/Raporum sadece Hacettepe Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- Tezimin/Raporumun ...3.(üç)... yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

24 Haziran 2011

Olçay YILMAZ

ÖZET

YILMAZ, Olcay. “*Mesleki İlgi Envanteri*”nin Geliştirilmesi, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2011.

Bu araştırmanın amacı, Holland’ın (1997) kişilik kuramı esas alınarak, yetişkinlerin mesleki karar sürecinde ilgilerine uygun tercihler yapmalarına yardımcı olmaya yönelik bir ilgi envanteri geliştirmektir. Envanterin madde havuzunu belirlemeye yönelik açık uçlu sorulardan oluşan bir bilgi toplama formu kullanılmış ve maddeler ölçek hazırlama ve psikolojik danışma ve rehberlerik alanlarında uzmanlığı bulunan iki uzmanın görüşü alındıktan sonra 350 kişilik bir gruba uygulanmıştır. Altı öğretim elemanından ikinci uzman görüşü de alındıktan sonra envanterin psikometrik niteliklerini belirlemek amacıyla deneme formu asıl örnekleme uygulanmıştır. Araştırmanın çalışma grubu bir kamu kuruluşunun çeşitli illerdeki birimlerinde çalışan 2241 yetişkinden oluşmaktadır.

Uygulamadan elde edilen veriler seçkisiz iki gruba bölünmüş, birinci veri setine açımlayıcı faktör analizi, ikinci veri setine ise doğrulayıcı faktör analizi yapılmıştır. Ayrıca beş hafta arayla yapılan iki uygulama ile test-tekrar test güvenilirliği incelenmiştir. Geliştirilen envanterle birlikte Kendini Değerlendirme Envanteri (Kuzgun, 1988) 86 Kişilik bir başka gruba uygulanmış ve iki envanterin boyutları arasındaki ilişki incelenmiştir. Son olarak boyutların birbirleriyle gösterdikleri korelasyonlar incelenerek Holland’ın kuramının Türk kültüründeki geçerliği de sınanmıştır.

Araştırma sonucunda Holland’ın kişilik tiplerine uygun olarak, altı boyut ve 60 maddeden oluşan Mesleki İlgi Envanteri’ne son hali verilmiştir. Cevaplandırmada dördümlü Likert tipi (1=Hiç Hoşlanmam, 4=Çok Hoşlanırım) derecelendirme esas alınmıştır. Açımlayıcı faktör analizi sonunda yüksek madde-faktör yükleri ve yeterli seviyede açıklanan varyans miktarı elde edilmiştir. Doğrulayıcı faktör analizinden edinilen bulgular da maddelerin boyutları istatistiksel olarak anlamlı düzeyde temsil ettiğini göstermiştir. Benzer ölçek olarak seçilen Kendini Değerlendirme Envanteri ile

Mesleki İlgi Envanteri'nin boyutlarından elde edilen puanların ise uyumlu olduğu belirlenmiştir. Envanterin test-tekrar test güvenilirliği ve iç tutarlılık güvenilirlik katsayıları da yeterli seviyede bulunmuştur. Tüm bu bulgular Mesleki İlgi Envanteri'nin geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olduğunu göstermiştir.

Araştırmada ayrıca envanterin boyutları arasında altıgen bir model üzerinde Holland'ın kişilik kuramına uygun korelasyonlar elde edilmiştir. Bu bulgu doğrultusunda Holland'ın kuramının Türk kültürü için geçerli olduğu değerlendirilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Meslek Seçimi, İlgi, Mesleki İlgi, Holland'ın Kişilik Kuramı.

ABSTRACT

YILMAZ, Olcay. *Development of “Vocational Interest Inventory”*, Master’s Thesis, Ankara, 2011.

In this study, it is aimed to develop an interest inventory, based on Holland’s (1997) vocational personalities theory, in order to help adults to make successful career choices. The sample of this study consisted of 2241 working adults of a public organization in different cities.

Before administering the inventory to a small research group (350 individuals), a questionnaire was used to provide items for item pool and two expert judges assessed the proposed interest construct. A second group of judges evaluated the inventory and the draft inventory form was administered to the main research group to identify the psychometric characteristics of the inventory. The data obtained were randomly divided into two data sets; exploratory factor analysis was used with the first one while confirmatory factor analysis was used with the other. Test-retest reliability with an interval of five weeks was also examined. Besides, “Kendini Değerlendirme Envanteri” (Self Evaluation Questionnaire; Kuzgun, 1988) was administered to a research group, together with the developed inventory in order to determine the correlations between both inventories. Finally, inter-scale correlations were identified to reach a conclusion about the validity of Holland’s theory in Turkish research group.

As a final stage, Vocational Interest Inventory has been developed, consisting of 60 items in six scales in accordance with the Holland’s personality types. Four-point Likert scale (1=Strongly Dislike, 4=Strongly Like) was selected for recording response format. The findings of exploratory factor analysis showed that statistically significant amount of variance explanation was obtained, as well as high levels of item-factor loadings. Confirmatory factor analysis showed sufficient evidence on the items’ representation level of the scales. Also points from the both selected similar scale, Kendini Değerlendirme Envanteri and Vocational Interest Inventory demonstrated meaningful

similarities. Test-retest reliability and internal consistency coefficients of the inventory were found satisfactory. All the findings proved that Vocational Interest Inventory is a reliable and valid scale.

On a graphical representation with the use of the hexagonal model, inter-scale correlations were found almost matched as it is in Holland's personality theory. Therefore it might be concluded that Holland's theory is valid for this Turkish research sample.

Key Words: Vocational Preference, Interest, Vocational Interest, Holland's Personality Theory.

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	i
BİLDİRİM	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER	vii
BÖLÜM I: GİRİŞ	1
1.1. Problem Durumu	1
1.2. Araştırmanın Amacı	3
1.3. Araştırmanın Gerekçesi ve Önemi	4
1.4. Sayıtlar	7
1.5. Sınırlılıklar	7
1.6. Tanımlar	7
BÖLÜM II: KURAMSAL AÇIKLAMA VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR	9
2.1. Meslek Seçimi	9
2.2. İlgi ve Mesleki İlgi	10
2.3. Mesleki İlgilerin Gelişimi	12
2.4. Mesleki İlgilerin Gelişimini Etkileyen Faktörler	13
2.5. Mesleki İlgilerin Kararlılığı	15
2.6. Cinsiyet ve Mesleki İlgi	17

2.7. Çok Kültürlülük ve Mesleki İlgi	18
2.8. Mesleki İlgi ile Mesleki ve Eğitsel Başarı İlişkisi	19
2.9. Mesleki İlgi ve Mesleki Doyum	20
2.10. Mesleki İlgi ve Yetenek	21
2.11. Mesleki İlgilerin Ölçülmesi	23
2.12. Mesleki İlgilerin Ölçülmesinde Kullanılan Ölçme Araçları	25
2.12.1. Kuder İlgi Alanları Tercih Envanteri	25
2.12.2. Kuder Kariyer Keşfi	26
2.12.3. Thurstone İlgi Testi	27
2.12.4. Strong İlgi Envanteri	27
2.12.5. Holland Kendini Araştırma Ölçeği	28
2.12.6. O*NET İlgi Envanteri	29
2.12.7. Kişisel Küre Envanteri	30
2.12.8. Amerika Lise Test Programı İlgi Envanteri	32
2.12.9. A.B.D. Silahlı Kuvvetler Mesleki Tutum Test Bataryası İlgi Envanteri	33
2.12.10. Gazete Haberleri Testi	34
2.12.11. Akademik Benlik Kavramı Ölçeği	35
2.12.12. Mesleki Yönelim Envanteri	36
2.13. İlgi Envanterlerinin Kullanılmasında Dikkat Edilmesi	
Gereken Hususlar	37

2.14. Holland'ın Kişilik Tipleri Kuramı	40
2.14.1. Kuramın Sayıtları.....	42
2.14.2. Kuramın Temel İlkeleri.....	44
2.14.3. Kişilik Tiplerinin Gelişimi	46
2.14.4. Kişilik Tipleri	47
2.14.4.1. Realistik Tip.....	47
2.14.4.2. Araştırmacı Tip	48
2.14.4.3. Yaratıcı Tip	48
2.14.4.4. Sosyal Tip	49
2.14.4.5. Girişimci Tip.....	50
2.14.4.6. Düzenli Tip.....	50
2.14.5. Tiplerin Değerlendirilmesi	51
2.14.6. Tiplerin Birbirleriyle İlişkisi	51
2.14.7. Çevresel Modeller	52
2.14.8. Holland Sonrası Kuramın Gelişimi	52
2.15. Mesleki İlgi Konulu Araştırmalar	54
2.15.1. Holland'ın Kişilik Kuramı Konulu Araştırmalar	54
2.15.2. İlgi Ölçeği Geliştirilmesi Konulu Araştırmalar.....	57
2.15.3. Mesleki İlgi ve Diğer Değişkenler Konulu Araştırmalar.....	59
BÖLÜM III: YÖNTEM	64
3.1. Araştırmanın Türü	64

3.2. Çalışma Grubu	64
3.3. Veri Toplama Araçları	65
3.3.1. Kendini Değerlendirme Envanteri	66
3.4. Veri Toplama İşlemi	68
3.5. Mesleki İlgi Envanterinin Geliştirilmesi Aşamaları	69
3.5.1. Literatür Taraması ve Ölçülecek Yapının Belirlenmesi.....	69
3.5.2. Madde Yazımı.....	70
3.5.3. Ön Deneme Uygulaması	71
3.5.4. Uzman Görüşüne Başvurulması	71
3.5.5. Deneme Formunun Uygulanması	72
3.5.6. Test-tekrar Test ve Benzer Ölçek Uygulaması	74
3.6. Verilerin Çözümlemesi ve Yorumlanması	75
3.6.1. Güvenirlikle İlgili Analizler.....	75
3.6.2. Geçerlikle İlgili Analizler	75
3.6.3. Holland'ın Kuramının Geçerliğiyle Analizler	77
BÖLÜM IV: BULGULAR	78
4.1. Mesleki İlgi Envanteri'nin Güvenirliğine İlişkin Bulgular	78
4.1.1. İç Tutarlılık Katsayılarıyla İlgili Bulgular	78
4.1.2. Test-tekrar Test Güvenirliği Bulguları	79
4.2. Mesleki İlgi Envanteri'nin Geçerliğine İlişkin Bulgular	80
4.2.1. Uzman Görüşüne İlişkin Bulgular	80

4.2.2. Açıklayıcı Faktör Analizi Bulguları	80
4.2.3. Madde Analizi Bulguları	85
4.2.4. Doğrulayıcı Faktör Analizi Bulguları	86
4.2.5. Benzer Ölçekler Geçerliği Bulguları	90
4.3. Holland'ın Kuramının Geçerliğine İlişkin Bulgular	91
BÖLÜM V: TARTIŞMA VE YORUM.....	95
5.1. Mesleki İlgi Envanteri'nin Güvenirliğine İlişkin Bulguların Tartışma ve Yorumu	95
5.1.1. İç Tutarlılık Katsayılarıyla İlgili Bulguların Tartışma ve Yorumu. .	95
5.1.2. Test-tekrar Test Güvenirliği Bulgularının Tartışma ve Yorumu	96
5.2. Mesleki İlgi Envanteri'nin Geçerliğine İlişkin Bulguların Tartışma ve Yorumu	97
5.2.1. Uzman Görüşüne İlişkin Bulguların Tartışma ve Yorumu	97
5.2.2. Açıklayıcı Faktör Analizi Bulgularının Tartışma ve Yorumu	99
5.2.3. Madde Analizi Bulgularının Tartışma ve Yorumu	102
5.2.4. Doğrulayıcı Faktör Analizi Bulgularının Tartışma ve Yorumu	102
5.2.5. Benzer Ölçekler Geçerliği Bulgularının Tartışma ve Yorumu	104
5.3. Holland'ın Kuramının Geçerliğine İlişkin Bulguların Tartışma ve Yorumu	106
BÖLÜM VI: SONUÇ VE ÖNERİLER.....	108
6.1. Sonuç	108

6.2. Öneriler	109
6.2.1. Politika Yapıcılara Öneriler	109
6.2.2. Psikolojik Danışma ve Rehberlik Alanındaki Bilim İnsanlarına Öneriler	109
6.2.3. Araştırmacılara Öneriler	110
6.2.4. Psikolojik Danışman Eğitime Yönelik Öneriler	110
6.2.5. Alanda Çalışan Psikolojik Danışmanlara Öneriler	111
KAYNAKLAR	112
EKLER	123
Ek 1. İlgili Anketi	123
Ek 2. Uzman Görüşü Formu	125
Ek 3. MİE Deneme Formu Yönerge ve Örnek Maddeler	127
Ek 4. MİE Örnek Puanlama Kartı	128

KISALTMALAR DİZİNİ

ACT	: American College Testing (Amerika Lise Test Programı)
ABKÖ	: Akademik Benlik Kavramı Ölçeği
ASVAB	: Armed Services Vocational Aptitude Battery (Silahlı Kuvvetler Mesleki Tutum Test Bataryası)
DFA	: Doğrulayıcı Faktör Analizi
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
İŞKUR	: Türkiye İş Kurumu
KAÖ	: Kendini Araştırma Ölçeği
KDE	: Kendini Değerlendirme Envanteri
KKE	: Kişisel Küre Envanteri
KKK	: Kuder Kariyer Keşfi
KMO	: Keiser-Meyer-Olkin
MİE	: Mesleki İlgi Envanteri
MYE	: Mesleki Yönelim Envanteri
RAYSDG	:Holland Kişilik Tipleri (Realistik, Araştırmacı, Yaratıcı, Sosyal, Düzenli, Girişimci)
SCİE	: Strong Campell İlgi Envanteri
SİE	: Strong İlgi Envanteri
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
UNIACT	: ACT İlgi Envanteri

TABLOLAR DİZİNİ

Sayfa

Tablo 3.1. Mesleki İlgi Envanteri Deneme Formu Uygulanan Bireylerin Okul ve Statülerine Göre Dağılımı	65
Tablo 4.1. Mesleki İlgi Envanteri İç Tutarlılık Katsayıları	78
Tablo 4.2. Test-tekrar Test Uygulaması Puan Dağılımları ve Korelasyon Katsayıları..	79
Tablo 4.3. Açımlayıcı Faktör Analizinde Elde Edilen Öz Değerler ve Açıklanan Varyans Miktarları.....	82
Tablo 4.4. Açımlayıcı Faktör Analizi Madde-Faktör Yükleri.....	84
Tablo 4.5. Birinci Veri Setine Ait Puanların Boyutlara Göre Dağılımı	85
Tablo 4.6. Madde-boyut Korelasyonları	86
Tablo 4.7. MİE ve KDE Puanlarının Boyutlara Göre Dağılımı	90
Tablo 4.8. MİE ve KDE Boyutları Arasındaki Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon Katsayıları.....	91
Tablo 4.9. Birinci Veri Setine Ait Boyutlar Arasındaki Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon Katsayıları	92
Tablo 4.10. İkinci Veri Setine Göre Boyutlar Arasındaki Korelasyon Katsayıları.....	93

ŞEKİLLER DİZİNİ

	Sayfa
Şekil 2.1. Mesleki İlgilerin Kararlılığı	16
Şekil 2.2. Kişilik Tipleri ile Birbirleri Arasındaki Korelasyonlar	41
Şekil 2.3. Kişilik Tiplerinin Gelişimi	46
Şekil 2.4. Prediger (1982) ve Hogan'ın (1983) eklediği boyutlarla birlikte Holland'ın altıgen modeli	53
Şekil 4.1. Açımlayıcı Faktör Analizi Yamaç Birikinti Grafiği.....	82
Şekil 4.2. Doğrulayıcı Faktör Analizi T-değerleri	87
Şekil 4.3. Doğrulayıcı Faktör Analizi Standart Çözüm Ekranı	88
Şekil 4.4. MİE Boyutları Arasındaki İlişkinin Holland'ın Altıgen Modeli Üzerinde Gösterilmesi.....	94

BÖLÜM I

GİRİŞ

Meslek seçimi, bireylerin geleceklerini belirleyen en önemli kararlardan biridir. Seçilen meslek, verimliliği, üretkenliği, yaşam boyunca elde edilecek başarıyı, mutluluğu ve yaşam doyumunu da belirlemektedir. Yetenek ve ilgilerine uygun mesleklere yönelen kişilerin mesleki doyumları da yüksek olur. Böylece hem çalışılan kurum ve organizasyon hem de ülke kaynaklarının etkin kullanılmasına katkıda bulunabilirler.

Günümüzde yetenek ve ilgisine yönelik mesleklerde istihdam edilmeyen bireylerin işyerlerinden ayrılmaları ve mesleki doyumsuzluk nedeniyle iş veriminde düşüş gibi sorunların bireylerin meslek seçimleriyle doğrudan ilgili olduğu bilinmektedir. Tüm bunların yanında, mesleklerin gittikçe çeşitlenmesi ve kişilerin yaşam boyu süren mesleki seçimler yapmaya mecbur kalması ve askerlik, polislik, hekimlik, öğretmenlik gibi bazı mesleklerin de seçilen alan ve sınıfı neredeyse meslek yaşamının tamamında kullanmak zorunda bırakması meslek seçiminde ilgi, değer ve yeteneklerin göz önünde bulundurulmasını gerektirmektedir.

1.1. PROBLEM DURUMU

Ülkemizde iş ve meslek seçimi ile eğitim kurumlarının tercihi, sistemli ve etkili bir mesleki rehberlik ve kariyer danışmanlığı yapılamadığından bu tip tercihler büyük ölçüde, rastlantılara ya da sınav sonuçlarına ve birtakım zorunluluklara bağlı olarak yapılmaktadır. Bireylerin istemeden, sistemik ya da rastlantısal olarak seçtikleri meslekte çalışıyor olmaları; sık sık iş değiştirme, işinden memnun olmama; dolayısıyla isteksiz çalışma ve verim düşüklüğü, mesleki yenilikleri izleyememe gibi sorunları da beraberinde getirmektedir. Bu sorunlar, çalışılan işletmeyi, sektörü ve ülke ekonomisini olumsuz yönde etkilemekte, ulusal ve uluslararası rekabet gücünü de zayıflatmaktadır (Akkök, 2006).

İşgücüne katılma oranı Türkiye’de %48 oranında ve özellikle kadınlarda sadece %26’larda (TÜİK, 2011) seyretmektedir. Eğitim sürecini tamamlayan gençlerin istihdama katılımının sağlanması Türkiye’de önemli bir sorun olarak ortaya konulmaktadır. Gençler yüksek öğrenimini tamamladıktan sonra beklentilerinin ve kariyer hedeflerinin, karşılına sunulan mesleki seçeneklerle örtüşmediğini fark etmektedirler. Türkiye’deki gençler bilgi ve rehberlik eksikliğinin eğitimleri ve kariyerleri konusunda iyi karar verme yeteneklerini kısıtladığını belirtmektedir. Mesleğe yöneltme ve mesleki danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinin daha etkin olarak sunulması bu problemin giderilmesinde önemli bir katkı sağlayacaktır (DPT, 2006; Dünya Bankası, 2008).

Meslek hayatına başlayan bireylerde ise büyük oranda beklentilerin karşılanamaması ve kişilik özelliklerinin mesleğin gereklerine uymaması nedeniyle iş doyumunda düşüklük, başka alanlara yönelme ve sonuçta da iş değiştirmelerle karşılaşmaktadır. TÜİK (2011) verilerine göre Aralık 2010 - Ocak 2011 döneminde 1 milyon 683 bin kişi işe yeni başlamış veya iş değiştirmiş olup, bunun toplam istihdam içindeki oranı % 7,5’tir. Holland’ın (1967, 1997) da belirttiği üzere iş değiştirme genellikle bireylerin ilgi ve yeteneklerine uygun meslek alanlarına yönelme çabalarının bir sonucudur. Dolayısıyla alan veya meslek seçimi esnasında gençlerin ilgi ve yeteneklerinin belirlenip yönelimlerini bu doğrultuda yapmalarına yardımcı olmak önem kazanmaktadır.

Meslek planları konusundaki meslek gelişimi ve seçimi kuramlarının çoğu ergenliğe odaklandığı halde, işgücündeki değişiklikler ve kariyerlerine başlamadan önce bireylerin daha fazla eğitim tamamlamaları gereksinimi meslek planlarının gelişimi için genç yetişkinliği ergenlikten daha önemli bir dönem haline getirmiştir (Holland, Magoon ve Spokane, 1981; Low ve Rounds, 2006; Steinberg, 2007). Watts ve Sultana (2004), 37 ülkedeki kariyer danışmanlığı uygulamaları konusunda yaptıkları bir araştırmada kariyer danışmanlığının uygulamada genellikle sadece okullarını bitirmek üzere olanlara veya işsizlere uygulanması gibi bir hatanın görüldüğünü belirtmişlerdir. Oysa ki kariyer danışmanlığı yaşam boyu ve sadece öğrencilerle işsizlere değil, toplumun tüm kesimlerinden tüm kişilere uygulanması gereken bir hizmet alanıdır. Bireyler yetişkin yaşamlarında da mesleki eğitimleri veya iş türlerinin seçimi konularında kariyer danışmanlığına ihtiyaç duymaktadırlar.

Türkiye’de kariyer danışmanlığı daha çok yüksek eğitime geçiş sürecinde kullanılmakta (Ergene, 2009) ve psikolojik danışmanlar tarafından bu dönemin en önemli zaman dilimi olduğu düşünülmektedir (Korkut, 2007). Bununla birlikte yetişkinlere yönelik kariyer danışmanlığı hizmetlerinin sınırlı olması (Akkök, 2006) üzerinde çalışılması gereken bir sorundur. Ülkemizde öğrencilerin ilgi ve yeteneklerini ölçmeye yönelik ölçme araçları geliştirilmiştir. Ancak bu ölçme araçlarından sıklıkla sadece lise düzeyine kadar faydalanılabilmektedir. Meslek seçimi sürecinin üniversite sonrasında da devam ettiği düşünüldüğünde geniş yaş ranjına uygun, bireyleri sıkmadan pratik olarak uygulanabilen ilgi ve yetenek ölçeklerinin gerekliliği ortaya çıkmaktadır (Koç, 2006).

Psikolojik yardım mesleklerinde başarının ilk ve en önemli koşulu yardım edilecek kişiyi tanımaktır (Kuzgun, 2011). Kariyer danışmanlığında psikolojik danışmanların bu konudaki en büyük yardımcıları ise çeşitli ölçek, test ve envanterlerdir. Korkut (2007), araştırmasında psikolojik danışmanlara mesleki rehberlik açısından ne tür bilgilere daha fazla gereksinim duyduklarını sorduğunda, %45’i mesleki rehberlikle ilgili materyal, ölçek ve programları işaret ettiklerini bulmuştur. Doğan (2000) ve Akkök (2006) de aynı sorun üzerinde durmuş ve Mesleki Bilgi, Rehberlik ve Danışmanlık Hizmetleri’nde gereksinim duyulan psikolojik ölçme araçlarının yeterli olmadığını belirtmişlerdir.

Bu çalışmada, özellikle yetişkinlere yönelik bir ilgi envanteri eksikliğini gidermeye ve bireylerin mesleki karar sürecinde ilgilerine uygun tercihler yapmalarına yardımcı olmaya yönelik, bir mesleki ilgi envanteri geliştirilmiştir. Araştırma süresince geliştirilen ölçeğin güvenilirlik ve geçerliği ile birlikte bu ölçeğin geliştirilmesinde temel alınan meslek seçimi kuramının Türk kültüründe açıklama gücü de belirlenmeye çalışılmıştır.

1.2. ARAŞTIRMANIN AMACI

Bu çalışmanın amacı;

- a. Özellik ve farklılık gösteren meslek grupları ve mesleki alanlara yönelik güvenilirliği ve geçerliği sağlanmış bir ilgi envanteri geliştirmek,

- b. Envanterin temel aldığı bilimsel kuram olan Holland'ın kişilik kuramının Türk kültüründe geçerliğini sınamaktır.

Bu amaçlar doğrultusunda araştırmada aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

- a. Mesleki İlgi Envanteri'nin (MİE) güvenilirliği hangi düzeydedir?
- (1) MİE'nin boyutlarının iç tutarlılık katsayıları yeterli midir?
- (2) MİE test-tekrar test güvenilirliği hangi düzeydedir?
- b. Mesleki İlgi Envanteri'nin (MİE) geçerliği hangi düzeydedir?
- (1) MİE görünüş geçerliğine sahip midir?
- (2) MİE'nin yapı geçerliği ne düzeydedir?
- (3) MİE'nin boyutları amaçlanan nitelikleri ölçmekte midir?
- c. Holland'ın kuramı Türk kültürü için geçerli midir?
- (1) MİE boyutları arasında Holland'ın kuramına uygun ilişkiler var mıdır?
- (2) MİE boyutları arasındaki ilişkiler Holland'ın altıgen modeli üzerinde gösterildiğinde kuramla tutarlı bir yapı göstermekte midir?

1.3. ARAŞTIRMANIN GEREKÇESİ VE ÖNEMİ

İnsanın doğuştan getirdiği yetenekleri, potansiyeli ve gizil güçleri vardır. Bireyler yaşam içinde bunları ortaya koymak, kullanmak ve geliştirmek isterler. Bu yetenekleri kullanma ve geliştirme olanağı sağlayacak alan ise, meslek alanları ve uğraşılardır. Birey çalışırken aynı zamanda bu yetenekleri ifade etme, güçlerini artırma fırsatı elde eder ve böylece varoluşunun anlamını yakalar. Sahip olduğu yetileri, güçleri kullanarak doyuma ulaşır. Bireyin fizyolojik, psikolojik ve toplumsal ihtiyaçlarını karşılamada en önemli araç durumunda olan meslek eğer doğru bir kararla, isabetli olarak

seçilebilmişse bu ihtiyaçların daha üst düzeyde doyurulması mümkün olabilir (Yeşilyaprak, 2005). Kısacası, bireyin kendini gerçekleştirmesinin sağlanmasında meslek seçimi ve bunun önemli bir bileşeni olan mesleki ilgiler çok önemli etkenlerdir.

Mesleki ilgiler Low ve Rounds'un (2006) da belirttiği üzere meslek seçiminde belirleyici olmanın ötesinde anlam taşımaktadırlar. Tüm araştırma bulguları bireylerin yaşamlarının çeşitli dönemlerinde mesleki ilgilerinin üzerinde durulmasının gerekliliğine işaret etmektedirler. Çünkü mesleki ilgiler bireyin bütün yaşamı boyunca elde edeceği başarı ve doyumunu etkilerler. Niles ve Haris-Bowlsbey'in (2009) de belirttiği gibi mesleki unvan, doğru ya da yanlış, bir kişiyi diğer tüm karakteristik özelliklerinden fazla tanımlar. Öyle ki ister iş yerinde, ister iş dışındaki hayatında olsun insanlara sıklıkla mesleki unvanlarıyla hitap edilirler. Bununla birlikte, farklı kültürlerde yapılan araştırmalar göstermiştir ki birçok ülkede mesleki faaliyetler, serbest zaman, toplumsal ve hatta dini etkinliklerden daha fazla önemsenmektedir. Holland da (1974, 1996) bireylerin kişilik tiplerine uygun olmayan meslek çevrelerinde bulunmalarının memnuniyetsizliğe, yanlış kariyer yönelimlerine ve iş performansında da düşmeye yol açacağını savunmuştur.

Kariyer danışmanlığında ilgilerin belirlenmesinde en önemli araçlar ilgi envanterleridir. Holland, Magoon ve Spokane (1981) ilgi envanterlerinin işlevlerini ve yararlarını aşağıdaki şekilde sıralamıştır:

- a. Meslekler ve etkinlikleri hakkında bilgi vermesi,
- b. Bireylerin mesleki amaçlarını hatırlatıcı bir tür zihinsel prova işlevi görmesi,
- c. Bireyin kendisi ve meslekler ile ilgili bilgileri zihinsel bir yapı altında toplamasına yardım etmesi,
- d. Danışanların, psikolojik danışmanlardan yardım almasını kolaylaştırması.

Bireylerin ilgilerine uygun meslek seçimlerinin bireysel faydaları yanında, toplumsal getirileri de yadsınamaz düzeydedir. Holland (1967), kişilerin ilgileri doğrultusunda eğitsel ve mesleki alanlara yönelmesiyle; okul terklerinde azalma, beyin göçü ve yetenek kaybının engellenmesi, eğitimin kalitesinde artış gibi toplumsal faydaların da görüleceğini savunmuştur. Toplumun gelişmesine hizmet edecek insan gücünün planlanmasında, bireyi hem toplumsal ihtiyaçlara hem de kendi ilgi ve yeteneklerine

göre dengeli bir şekilde kullanmak kaçınılmazdır. İnsan kaynaklarından en olumlu ve en verimli bir şekilde yararlanmak için meslek seçimine önem vermek ve gençlere bu konuda önemli rehberlik hizmetlerini sunmak gereklidir (Yeşilyaprak, 2005).

Mesleki ilgi konulu araştırmalar incelendiğinde kùltüre ve mesleklerin gereklerine bağlı olarak envanter geliştirme çabaları ve mesleki ilginin diğer bazı değişkenlerle arasındaki ilişkinin incelenmesi üzerinde yoğunlaştığı fark edilmektedir. Halen mevcut mesleki ilgi envanterleri birçok durumda bireylerin yönelimlerini doğru olarak belirliyor olsa da özellikle yetişkinlere, farklılık gösteren meslek grupları ve uzmanlaşma gerektiren meslek alanlarına yönelik yeteri kadar çalışma bulunmamaktadır. Mevcut çalışmalar ise ya hızla değişen meslek tanımları ve bununla yön bulan mesleki ilgileri karşılamakta yetersiz kalmakta ya da geniş ve uygulanılacak meslek gruplarını içeren örneklemeler üzerinde yapılmamış araştırmalar olarak karşımıza çıkmaktadır.

İlgi konulu çalışmalar diğer birçok kavram için geçerli olduğu gibi, üzerinde çalışılan örneklemin özellikleriyle sınırlıdır ve bu yönüyle de kùltürler arası farklılıklara oldukça duyarlıdır. Bu çalışmada kuramsal çerçeve olarak alınan Holland'ın kişilik kuramı üzerinde dünyada çok sayıda çalışma yapılmasına karşın, bu modelin ÷lkemizde sınırlı sayıda araştırmaya konu olduğu gör÷lmektedir (Yıldırım, 2001). Her ne kadar bu çalışma bir ilgi envanteri geliştirme gayretiyse de, bu anlamda kuramın ÷lkemizdeki geçerliğinin bir değerlendirmesi ve bu konuda bir kanıt sağlanması da amaçlanmaktadır.

Özetle, bu araştırmanın kişisel ve toplumsal faydaları beraberinde getirecek bir ilgi envanteri ortaya çıkarma çabası olmasının yanında, dünyanın en yaygın kişilik kuramlarından biri olmasına karşılık, ÷lkemizde geçerliği yeterince araştırılmamış bir kuram da incelenmiş olacaktır. Bu çalışma, anılan konulardaki önemli bir eksikliği gidermeye yönelik olduğu düşün÷lmektedir.

1.4. SAYILTILAR

- a. Katılımcıların envanteri gerçekçi ve yansız bir biçimde cevapladıkları varsayılmıştır.

- b. Ölçeğin uygulandığı bireylerin mensup oldukları meslek grubunun özelliklerine sahip oldukları varsayılmıştır.
- c. Deneklerin ölçek maddelerindeki faaliyetler hakkında yeteri kadar bilgi sahibi oldukları varsayılmıştır.

1.5. SINIRLILIKLAR

- a. Araştırmanın kapsamı Türkiye’de bulunan, bir kamu kuruluşunda çalışan 22 – 55 yaş arasındaki kişilerle sınırlıdır.
- b. Araştırmanın değişkenleri arasında bulunan cinsiyet değişkeni, örnekleme temsil ediciliği sağlayacak yeterince kadın denek olmadığından (n=12) bu değişkenin diğer değişkenlerle ilişkisi incelenmemiştir.
- c. Mesleki İlgi Envanteri bir kamu kuruluşunun personelinden seçilen örneklem üzerinde geliştirilmiş olup genellenebilirliği sınırlıdır.
- d. Çalışma grubunun, özellikleri gereği kısmen homojen olduğu söylenebilir. Bu nedenle araştırma sonuçları değerlendirilirken bu durum göz önünde bulundurulmalıdır.

1.6. TANIMLAR

Meslek: “İnsanlara yararlı mal ya da hizmet üretmek ve karşılığında para kazanmak için yapılan, belli bir eğitimle kazanılan sistemli bilgi ve becerilere dayalı, kuralları toplumca belirlenmiş etkinlikler bütünüdür” (Kuzgun, 2000).

Meslek Seçimi: Bireyin motivasyonu, bilgisi, kişiliği ve yeteneklerini mesleki tercihlerine yansıtmasıdır (Holland, 1997).

İlgi: Bireyin işinde, okulunda, hobilerinde, serbest zaman etkinliklerinde ve tercihlerinde kişiliğini ortaya koyuş biçimidir (Holland, 1997).

Meslek Alanı: Çalışma grubundaki bireylerin kurum içindeki görevleri ve gerçekleştirdikleri etkinliklere göre farklılaşan branşları (Örneğin; Sağlık görevlisi, makine operatörlüğü).

Meslek Okulu: Her bir meslek alanına yönelik olarak, bireylerin kurumda çalışmaya başladıktan sonra sadece alanları ile ilgili uzmanlık eğitimi aldıkları okullar (Örneğin; sağlık okulu).

Yönetici: Çalışma grubundaki diğer tüm kişilerin kıdem ve statü olarak üstü konumundaki kişiler.

Yardımcı Yönetici: Yöneticilere yardımcı olmakla görevli, daha çok idari işler (kayıtların tutulması, malzeme takip ve tedarigi gibi) ile görevli kişiler.

Lider: Katılımcıların bulunduğu kurumda geçici olarak görev yapan kişilerin oluşturduğu 5-10 kişilik grupların yöneticiliğiyle görevli kişiler.

BÖLÜM II

KURAMSAL AÇIKLAMA VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

2.1. MESLEK SEÇİMİ

Meslek insanlara yararlı mal ve hizmet üretmek ve karşılığında para kazanmak için yapılan, belli bir eğitimle kazanılan sistemli bilgi ve becerilere dayalı, kuralları toplumca belirlenmiş etkinlikler bütünü olarak tanımlanabilir. Meslek kişinin değer yargılarını, dünya görüşünü, günlük yaşam tarzını ve alışkanlıklarını biçimlendiren faktörlerin başında gelir. Kişinin yaşamına böylesine çok yönlü etkileri olan uğraşı alanının seçimi, günümüzde giderek karmaşıklaşan bir sorun haline gelmiştir. Bunun en önemli nedeni, seçeneklerin çok artmış olmasıdır (Kuzgun, 2000).

Artan meslek çeşitliliği ile değişen mesleki ve eğitsel gereklilikler, meslek seçimi konusunda karar vermek durumunda olan bireylerin profesyonel yardım ihtiyaçlarını da önemli hale getirmektedir. Yeşilyaprak'ın (2005) da belirttiği gibi her mesleğin kendine özgü gerekleri, çalışma koşulları ve sağladığı olanaklar farklıdır. Meslekler arasında bu ve benzeri alanlarda gözlenen farklılıklar, bireylerde yetenek, ilgi, gereksinme gibi psikolojik nitelik çeşitlenmesine denk düşmektedir. Bu yüzden bireyin kendi gelişimine en çok fırsat hazırlayacak, gereksinimlerini en iyi biçimde doyurabilecek alanı seçebilmesi önem kazanmaktadır. Sağlıklı bir seçim ise ancak kişinin kendini ve seçeneklerini yakından tanıması ile mümkün olmaktadır.

Meslek seçimi, en yalın tanımı ile meslek seçenekleri arasından kişinin kendine uygun birine yönelmesidir. Ancak bu yöneliş çok değişik etmenlerin etkisiyle ve çeşitli aşamalardan geçilerek oluşmaktadır (Kuzgun, 2000). Bireyin meslek seçimini etkileyen etmenler arasında genel ve özel yetenekleri, kişilik özellikleri, benlik saygısı, akademik başarısı, cinsiyeti, sosyo-kültürel özellikleri (içinde yaşadığı çevre, ailenin eğitimi, ana-baba meslekleri gibi), gencin yaşamdan beklentileri ve ilgileri yer alır (Yeşilyaprak, 2005).

Bir meslek edinmenin temelinde para kazanarak fizyolojik ihtiyaçları karşılamanın dışında sosyal ve psikolojik ihtiyaçların doyumu da söz konusudur (Yeşilyaprak, 2005). İlgiler de bireyin kapasitelerini tam olarak kullanmak ve dolayısıyla kendini gerçekleştirmek amacıyla kullandığı en önemli yol göstericilerdendir. Birey, ilgileri doğrultusunda bu en temel psikolojik ihtiyacını giderebilecektir.

Kariyer danışmanlığının amacı bireylerin yakın veya uzak erimli meslek planları yapabilmelerine, bunun için de ne istediklerini bilmelerine ve ne gibi olanaklara sahip olduklarını fark edebilmelerine yardımcı olmaktır. Bireylerin gelecekte hangi alanlarda ve ne ölçüde başarılı olacaklarını, hangi meslek çevrelerinde mutlu bir kişi olarak çalışacaklarını kestirebilmek için, toplanacak bilgilerden bir kısmı objektif ölçme araçları ile elde edilebilir. Bir kimsenin belli bir eğitim programında ya da bir çalışma alanında ne derece başarılı olacağını kestirmek amacı ile geliştirilen standart yetenek testleri, ne ölçüde mutlu olacağını kestirmek amacı ile geliştirilen ilgi envanterleri danışmanların, eğitime ve mesleğe yönelme kararı verme sorunu yaşayan danışanlarına yardım çalışmalarında kullandığı başlıca ölçme araçlarıdır (Kuzgun, 2000).

Kariyer danışmanlığı kuramcıları tarafından meslek seçimini etkileyen yetenek, ilgi, değer, kişilik, cinsiyet, sosyo-ekonomik durum ve diğer birçok değişken belirlenmiş ve araştırılmıştır. Bunlar arasında mesleki ilgi tercih sırasında bireye yol gösteren ve üzerinde oldukça fazla çalışma yapılan konulardan birisidir. Bu çalışmanın temel amacı esas alınarak, bireyin tercihlerinde etkili olan “mesleki ilgi” kapsamlı olarak incelenmiştir.

2.2. İLGİ VE MESLEKİ İLGİ

İlgi, literatürde farklı araştırmacı ve kuramcılar tarafından farklı biçimlerde tanımlanmıştır. Strong (1943), bir kimsenin bir kişiye, nesneye veya faaliyete karşı gösterdiği ‘hoşlanma’, ‘hoşlanmama’ ya da ‘kayıtsız kalma’ şeklindeki tepkisi (Akt. Murphy ve Davidshofer, 2005) olarak ilgiyi tanımlarken Roe (1956), ilgiyi bir kimsenin özel bir gayret sarf etmeden dikkat ettiği, gözlemlendiği, üzerinde durup düşündüğü ve zevk alarak yaptığı işler (Akt. Kaplan ve Saccuzzo, 1989) olarak açıklamıştır. Savickas’a (1999) göre ilgi, belirli bir çevresel uyarana veya bu uyarana hakkındaki

düşüncelere tepki verme ile belirginleşen bir bilinçlilik durumudur. Türk Dil Kurumu ise ilgiyi, belirli bir olay veya etkinliğe yakınlık duyma, ondan hoşlanma ve ona öncelik tanıma olarak sözlüğünde açıklamıştır (TDK, 2011).

İlgi bireyin bir objeye, bir eyleme ya da bir kimseye belirli bir süreklilikle bağlanması, ilişki kurması biçiminde ifade edilmektedir. Bazı psikologlar ise ilgiyi, bireyin bir ihtiyacını doyuran öğrenilmiş hoşlanma veya hoşlanmama duygusu olarak tanımlamaktadırlar (Özoğlu, 1977). Kuzgun'a (2000) göre ise ilgi belli faaliyetlere isteyerek yönelme, bu faaliyetleri kısıtlayıcı koşullar altında bile başka faaliyetlere tercih etme ve bu faaliyetleri yaparken yorgunluk yerine dinlenmişlik, bıkkınlık yerine devam etme isteği duyma durumlarında, varlığına hükmettiğimiz bir iç uyarıcı olarak düşünülebilir.

Birçok kuramcı ilgileri mesleki ilgilerden ayrı olarak açıklamazken özellikle mesleki ilgi üzerinde çalışan araştırmacılar bu tanımı biraz daha özelleştirmişlerdir. Armstrong ve Day (2008), ilgilerin kariyer danışmanlığında ve diğer yapılandırılmış ortamlarda kullanılabilir eğitsel, mesleki ve boş zaman etkinliklerini içeren örgütsel bir çerçeveyi belirlediğini ve iş etkinlikleri ve çalışma ortamlarına yönelik tercihlerini yansıtan ve bireysel karakteristiklerini ortaya koyan içeriği temsil ettiğini söylemişlerdir. Deniz'e (2008) göre mesleki ilgi belirli bir mesleki etkinliğe ya da meslek özelliklerine yönelik bireyin gösterdiği olumlu tutum, yönelme ya da seçici dikkattir. Armstrong, Day, McVay ve Rounds (2008) ise mesleki ilgileri iş etkinlikleri ve mesleki çevrelerin tercihlerinden oluşan kişilik özelliklerinin bir ifadesi olarak tanımlamış ve mesleki ilgilerle kişiliği bütünleştirmiştir.

Genel olarak bakıldığında literatürde mesleki ilgi, ilgi kavramının bir boyutu olarak düşünülmektedir. Yukarıda söz edilen ilgi tanımları göz önünde bulundurularak mesleki ilgiyi tanımlamak gerekirse; belirli bir mesleğe, meslek alanına veya mesleğin etkinliklerine yönelik olarak, bireyin gösterdiği hoşlanma ve yönelme davranışının derecesi olarak özetlenebilir.

2.3. MESLEKİ İLGİLERİN GELİŞİMİ

Mesleki gelişim süreci, çocuklukta bir meslek fikrinin oluşmaya başlamasından itibaren, yetişkinlikte bir meslek sahibi oluncaya kadar geçen gelişim evrelerini kapsar. Bu süreci etkileyen etmenlerin başında bireyin ailesi, ilişki kurduğu kişiler, okul öncesi ve okul içi eğitimi, bireyin ihtiyaçları, ilgileri, değerler sistemi, benlik kavramı, genel ve özel yetenekleri, diğer kişilik özellikleri, yaşadığı çevrenin özellikleri, toplumdaki mevcut iş alanları, istihdam koşulları, piyasadaki arz-talep durumu gibi etmenler gelir. Bunlara bireyin yaşamında karşılaştığı rastlantıların, aldığı eğitim ve özel hazırlık faaliyetlerinin etkilerini de eklemek gerekir (Yeşilyaprak, 2005).

Kişilik gelişimiyle ilgili genel psikolojik inanışa paralel olarak mesleki ilgiler ergenlik boyunca değişkenlik içerisindedir. Bireylerde bu dönemde kimlik oluşumu, sosyal ve duygusal gelişim, hormonal, psikolojik ve somatik değişikliklerle birlikte ailede, okulda ve akranlar arasında rol değişimleri görülmektedir (Low ve Rounds, 2006).

Mesleki gelişimi açıklayan pek çok kurama göre, mesleki planlar ileri ergenlikte planların daha gerçekçi, daha az düşlemlemeye ve ergenin kendi becerilerini değerlendirmesine dayanan kristalleşmenin önemli olduğu evreler halinde gelişmektedir. Super'e (1967) göre bireyler ilk olarak 14 ve 18 yaşları arasında bir mesleki tercihi kristalleştirirler. Bu kristalleşme döneminde bireyler uygun işler hakkında görüşler oluşturmaya başlarlar ve sonraki eğitim kararlarına rehberlik edecek mesleki benlik kavramlarını geliştirmeye başlarlar. Bu noktada ergenler belirli bir kariyere karar vermeseler de, ilgi alanlarına, yeteneklerine ve değerlerine göre seçeneklerini daraltmaya başlarlar. Kristalleşme döneminin ardından, kabaca 18-22 yaşları ya da üniversite yıllarında özelleşme dönemi gelir. Bu dönemde, genç insan mesleki ilgilerini özelleştirme gereksinimini fark eder ve bunu başarmak için uygun bilgileri aramaya başlar. Özelleşme döneminde genel kariyer sınıfları içinde daha dar biçimde tanımlanmış olan bir meslek dikkate alınmaktadır. Örneğin bu dönemdeki bir birey ruh sağlığı alanını seçmek yerine klinik psikoloji, psikiyatri gibi bu alandaki çeşitli kariyerleri dikkate alabilir, karşılaştırabilir ve seçim yapabilir (Steinberg, 2007).

2.4. MESLEKİ İLGİLERİN GELİŞİMİNİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER

Savickas'a (1999) göre, ilgilerin ortaya çıkmasını, gelişmesini ve şekillenmesini kalıtsal faktörler, yaşantısal öğrenmeler, kişinin benlik algısı, rol model tanımlaması, sosyal gereksinimler, kişiliğin ifadesi ve kendilik yapısının oluşturulması belirlemektedir. Bu faktörlerden kalıtımın ilgiler üzerinde %40 - %50'lik bir bölümü teşkil ettiği belirtilmiştir (Bonitz, Armstrong ve Larson, 2009; Low ve Rounds, 2006). Kişiliğin önemli bir boyutu olan ilginin de kalıtımla geçen bir özellik olup olmadığı konusunda araştırmalar yapılmıştır. Örneğin Super ve Crites (1963), baba ile oğulların ilgileri arasındaki ilişki katsayısını .38, tesadüfen eşleştirilmiş baba oğul çiftlerinde ise .03 olarak bulmuştur. Özdeş ikizlerin ilgileri arasında .50, kardeş ikizlerin ilgileri arasında ise .28 düzeyinde ilişkiler saptanmıştır (Akt. Kuzgun, 2000). Bu bulgular ilgilerin gelişiminde kalıtımın önemli bir etkisi olduğunu doğrulamaktadır.

Mesleki ilgilerin gelişimi kişilik ve kimlik gelişimiyle de paralellik gösterir. Holland'a (1967) göre bir insanın bilim insanı mı yoksa şair mi olacağı, büyük oranda edinilmiş mizacı ve bireysel yaşantılarının sonucu olan gelişim öyküsü tarafından belirlenir. Kimlik gelişimiyle ilgili sosyo-analitik model ise, kişilik özellikleri ve yeteneklerin bireylerin deneyimlerine verdikleri tepki ve çevrelerine gösterdikleri uyumun bir sonucu olarak ilgilerini şekillendirdiğini savunur. Benzer şekilde ilgiler de kişiliğin gelişiminde rol oynarlar. Çünkü ilgiler, bireyin etkinlik ve çevreye yönelik tercihlerini, karşılaşacağı deneyimlerin sınırlarını ve hangi kişilik özelliklerinin geliyeceğini veya düzenleneceğini belirler (Armstrong, Day, McVay ve Rounds, 2008). Geçmişte kariyer danışmanlığının aşamalarında mesleki ilgiler ile kişilik tipleri görece ayrı inceleme alanları olarak görülmekteydi. Ancak artık, Strong'un (1957) da belirttiği gibi "kişilik özellikleri ile mesleki tercihler arasında keskin çizgiler ve uygulamada belirgin farklar yoktur" görüşü öne çıkmaktadır. Ayrıca görgül çalışmalar her iki tür envanterlerdeki maddelerin oldukça benzeştiğini göstermiştir. Birçok kişilik envanteri kişilik özelliklerini ölçmek için mesleki ilgilerle ilgili maddeleri içermektedir (Costa, McCrae ve Holland, 1984).

Kişilik özelliklerinin yansımaları olarak düşünüldüğünde, mesleki ilgiler aynı zamanda bireylerin öz-yeterlilik inançları ve gerçekleştirdikleri etkinliklerdeki sonuç beklentilerinin etkisiyle şekillenmektedir (Low ve Rounds, 2006). Sosyal bilişsel

kariyer kuramına göre bir alanda düşük ilgisi olan birey aynı alanda düşük özgüvene sahiptir ya da tersi durumda, bir alanda yüksek özgüveni olan bireyin o alana ilgisi de yüksektir. Özgüven seviyesi, ilgilerin yönelimlerini belirlemede temel mekanizmadır. Ancak ayrıca şu olasılık da göz önünde bulundurulmalıdır; bireylerin ilgileri zamanla etkinlikler esnasında sahip oldukları özgüven seviyesinde değişime yol açabilir. Örneğin sürekli aynı etkinlikle uğraşmak o alanda beceriye yol açabilir ve bunun sonucunda da bireylerin özgüven seviyeleri de artabilir (Bonitz, Armstrong ve Larson, 2009).

Anlamalı bir kimlik duygusunun gelişimiyle birlikte, mesleki planların gelişimi, bireyin kendi özelliklerini, yeteneklerini ve ilgilerini incelediği, farklı iş rollerini denediği bir süreci ve bireyin geçmişinden getirdiği etkilerle (temelde, ailesel rol modellerinin tanımı), gelecekle ilgili planlarını bütünleştirmeyi içeren bir dizi ardışıklık izlemektedir. Mesleki rol gelişimi, kimlik gelişimiyle ilgili olduğu kadar, bireyin içinde yer aldığı toplumsal çevreden de etkilenmektedir (Steinberg, 2007). Amaçların gerçekleştirilmesinde çevreden alınan destek veya engellemeler cinsiyet, etnik grup ve sosyo-ekonomik düzeye bağlı olarak bireyin önem sıralamasına etki eder (Low ve Rounds, 2006).

Steinberg'e (2007) göre, meslek seçimi üzerinde sosyoekonomik statünün etkisi çok güçlüdür ve ergenlerin mesleki hevesleri ve başarıları, çevrelerindeki hevesleri ve başarılarıyla oldukça ilişkilidir. Bazı gençlerin, ana babalarının kariyerlerine açık bir biçimde karşı gelen seçimler yapmış olmaları gerçeği doğru olduğu halde, eldeki kanıtlar özellikle ergenin aile ilişkilerinin sıcak ve yakın olduğunda ve güçlü özdeşimler kurulduğunda, ergenlerin ana babalarının mesleklerinin birbirinden farklı olmaktan çok, benzer olduğunu göstermektedir. Ergenler özellikle aynı cinsiyetten olan ana babalarının mesleki rollerinden etkilenmektedir. Low ve Rounds (2006) da ilgilerdeki değişimin kendimizi ve diğerlerini izleyerek ve diğerlerinden gelen dönütlere uygun olarak edineceğimiz rollerle de oluşabileceğini belirtmişlerdir. Mesleki ilgiler sosyal etkileşimlerimizle birlikte oldukça geniş bir yelpazede üstlenilen rollerin belirlenmesine etki eder.

Sonuç olarak ilgilerin doğuştan gelen bir bileşeni varsa da çoğunlukla çevreleri ile etkileşim sonucu kazanıldığı görüşü hâkimdir. Birey çeşitli alanlarda kendini deneyerek hangi etkinlikten hoşlanıp, hoşlanmadığına karar verir. Bu nedenle gerek ailenin gerekse okulun bireyin yaşantı kazanmasını, ilgilerin oluşmasını sağlayacak ortamları hazırlaması gerekir (Yeşilyaprak, 2005).

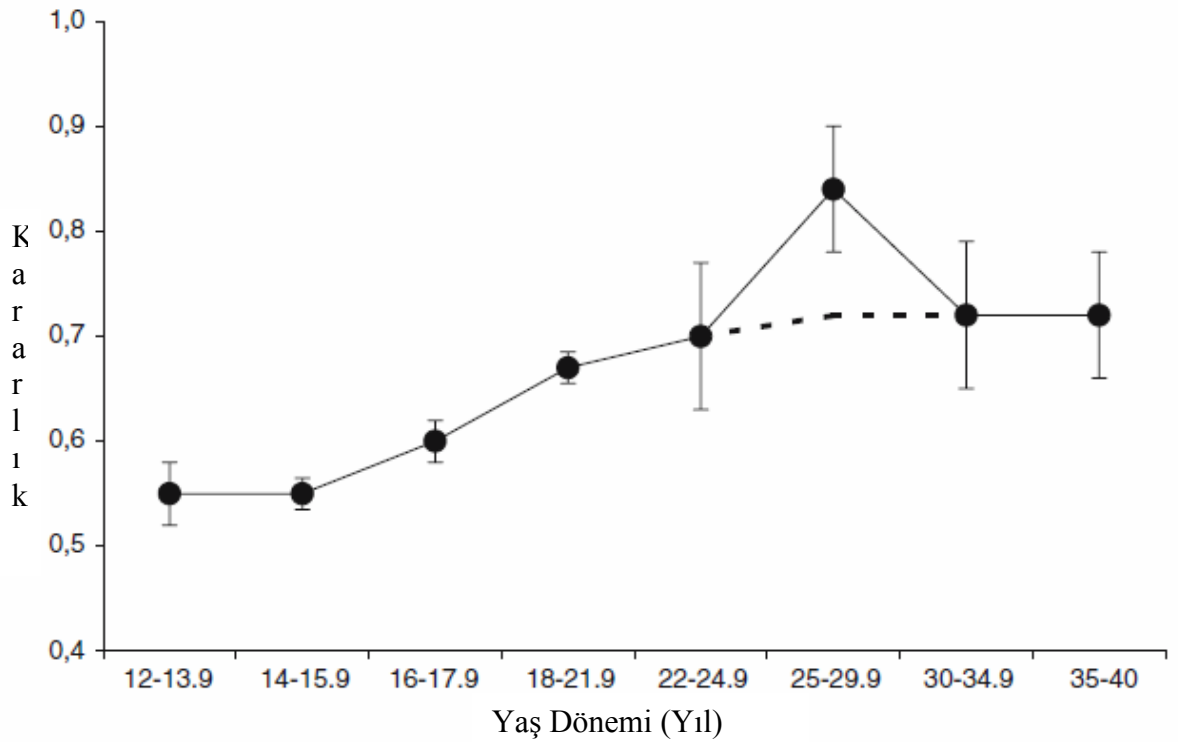
2.5. MESLEKİ İLGİLERİN KARARLILIĞI

Bireyin niteliklerinin psikolojik testlerle ölçülmesindeki temel sayıtlardan biri bireyin niteliklerinin kısa vadede önemli değişiklikler göstermeyeceğidir. Puanların kararlı olması beklentisi bu sayılıya dayanmaktadır (Özgüven, 2007). Bu araştırmada da ilgilerin ölçülmesi hedeflendiğinden mesleki ilgilerin bu kararlığa sahip olup olmadığını açıklamaya ihtiyaç vardır.

Mesleki ilgilerin kararlıdırna en çok etki eden mekanizma bireylerin yaşam boyu sürdürdükleri kişi-çevre etkileşimidir. Kişilik özelliklerinin kararlık göstermesinde bireylerin kimliklerine en uygun çevre ve rolleri seçme eğilimlerinin etkili olduğuna dair görgül kanıtlar mevcuttur. Kişiler maruz kaldıkları olumlu ya da olumsuz çevresel pekiştireçlere uygun olarak ilgilerini düzenlerler. Örneğin, ebeveynler ve öğretmenler çocukların yapacakları etkinlikleri şekillendirirler ve bu etkileşim sonucunda kariyer isteklerine yönelik algılarını etkilerler (Low ve Rounds, 2006).

İlgiler ergenlik döneminde oldukça kararsız olup ilgi örüntüsü genellikle sık değişiklik gösterir (Kuzgun, 2000). İlgilerdeki değişkenlik, ergenlik çağında azalmaya başlar, lise yıllarında oldukça kararlı bir hale gelir (Özgüven, 2007) ve ancak erken yetişkinlik dönemlerinde gittikçe kristalize ve durağan bir yapıya erişebilmektedir. Low ve Rounds (2006), bir çalışmalarında ilgilerin yaşa göre kararlık düzeyini incelemiş (Şekil 2.1.) ve bu fikri destekleyen bulgulara ulaşmışlardır. Araştırmada özellikle liseden mezun olduğunda ilgilere kararlılığın oldukça arttığı (.55'den .67'ye) görülmüştür. Yaşla birlikte ilgilerin çok daha kararlı bir hal aldığı görülmektedir. Bilişsel olgunlaşma, eğitsel ve mesleki bilgilerin edinilmesi bu bulguda önemli bir rol oynamaktadır. Bu dönem (18 yaşından sonra) aynı zamanda ergenin sosyal anlamda yetişkin adayı olduğu dönemdir. Ergenler alıştıkları ortamdan, ailelerinden ayrılır ve alışık olmadıkları iş ve

üniversite ortamıyla tanışırlar. Daha az kısıtlamanın olduğu bu durumda bireyler ders, boş zaman etkinlikleri ve sosyal ilişki türlerinden kendi ilgilerine uygun olanları daha doğru olarak seçebilirler.

Şekil 2.1 Mesleki İlgilerin Kararlılığı (Low ve Rounds, 2006)

Öğrenme yaşantısındaki bu çeşitlilik ergenlerin ilgilerinin gittikçe daha kararlı hale gelmesine yardımcı olur. Genç insanlar, özellikle de zorunlu okul yıllarının sonuna geldiklerinde, farklı alanlardaki iş olanaklarının farkına varırlar (Steinberg, 2007).

Meslek yaşantılarına başlayan bireyler, öğrenim yaşamlarındaki dolaylı öğrenmeler yerine bu defa doğrudan mesleki etkinlikleri tecrübe ederler (Kuzgun, 2000). Grutter ve Hammer'ın (2005) da belirttiği gibi ilgiler yaklaşık 25 yaşlarında kararlı hale gelirler. Bu yaşlarda mesleki ilgiler sadece kararlık göstermekle kalmaz, yaygın inanışın aksine tıpkı genç nüfusta olduğu gibi geniş bir yelpazede çeşitlilik göstermeye devam da eder (Costa, McCrae ve Holland, 1984).

Tüm bu araştırma ve görüşlere dayanarak mesleki ilgilerin ergenlikte değişken, ileriki yaşlarda oldukça durağan olduğu ifade edilebilir. Özellikle envanterlerle ölçülen ilginin belirlenmesinde, bu konudan kaynaklanacak hataları en aza indirmek amacıyla yapılacak en doğru işlem Kuzgun'un (2000) da ifade ettiği gibi bireylerin mesleklere karşı ilgisini değil, ilgi alanlarını ölçmektir. Böylece ergenlikte mesleklere yönelik olarak bireylerin bilgi eksikliği nedeniyle göstereceği tutarsızlıklar saf dışı bırakılmış olunur.

2.6. CİNSİYET VE MESLEKİ İLGI

Mesleki ilgilerin sıklıkla mesleki etkinlikler yoluyla ölçülmesi nedeniyle cinsiyetler arasında farklılık olması yönünde bir beklenti oluşmaktadır. Özgüven'e (2007) göre kız ve erkekler arasında ilgi farkları, kültürel şartlanmalardan, çevrede bireye açık olan olanaklardan ve beden yapısındaki farklılardan ileri gelmektedir. İlgi envanterine verilen cevaplara göre kız ve erkekler arasındaki fark, tüm alanlarda değil bazı alanlarda yoğunlaşmaktadır.

Araştırma sonuçları cinsiyetler arasındaki ilgi farklarının sadece belirli alanlarda olduğu görüşünü doğrulamaktadır. Holland (1966), 5600 erkek ve 5550 kadından oluşan bir örneklem üzerinde yaptığı bir araştırmada, hiçbir kadının Realistik veya Girişimci tipte olmadığını, kadınların büyük çoğunluğu Sosyal kişilik tipine sahipken, erkeklerin çoğunun Araştırmacı kişilik tipinde yer aldığını belirtmiştir. Kuzgun (1982) da Ankara liselerinden birinde yaptığı deneysel bir araştırmada kızların sadece sosyal hizmet ilgisi yönünden erkeklere üstün olduğunu, buna karşılık erkeklerin mekanik ve bilim ilgisi yönünden kızlardan üstün olduğunu bulmuştur. Benzer bulgular diğer çalışmalarda da görülmüştür; Costa, McCrae ve Holland (1984), kadınların erkeklere göre Yaratıcı, Sosyal ve Düzenli tip ilgilerinin fazla, Realistik, Araştırmacı ve Girişimci ilgilerinin ise daha düşük olduğunu, Alto (2002) kadınların erkeklere göre en çok Sosyal ve Yaratıcı boyutlarda yüksek ilgiye sahip olduğunu, erkeklerin ise en yüksek ilgi alanının Araştırmacı boyut olduğunu belirtmişlerdir. Hirschi (2009) ise cinsiyetler arasında ilgileri, boyutlar arası ayrışma düzeyine göre incelemiş ve kız öğrencilerin erkeklere göre ilgi profillerinin daha çok ayrışma gösterdiğini bulmuştur.

Cinsiyetler arasında görülen bu farklılıklar toplumsal kalıp yargıların doğrulandığını göstermektedir. Kadınlar çoğunlukla sosyal ve yaratıcı alanlara, erkekler ise fiziksel güç gerektiren alanlar ve yöneticilikle ilgili alanlara ilgi duymaktadırlar. Herring (1998), bu duruma gerekçe olarak cinsiyet rollerinin toplum tarafından pekiştirilme biçimini göstermektedir. Okullarda öğrencilere verilen materyallerin çoğunda babalar işte çalışırken, anneler ise ev işleri yaparken betimlenmektedir. Hatta her ikisi de çalışırken bile cinsiyetlerine göre uygun işlerde gösterilmektedir. Kariyer danışmanlarının, kadın danışanlarına kariyer desteği sağlamada günümüzde halen devam eden benzer yaygın inançları kırma yönünde çaba sarf etmeleri gerekmektedir.

İlgi envanterlerinde cinsiyetler arası farkı ayırt etmek için en uygun yöntemin ne olduğu sorusu ise düşündürücüdür. Her cinsiyet için ayrı normlar mı belirlenmeli, yoksa tek bir norm mu kullanılmalıdır? İlk bakışta ayrı normların kullanılması daha mantıklı gibi gelse de Hansen'ın (1990) da belirttiği üzere her iki cinsiyet için tek bir norm kullanılması ilgilerin keşfedilmesi için daha faydalı olabilmektedir (Akt., Osborn ve Zunker, 2006). Cinsiyetler arası ayrımla ilgili sorunları gidermeye yönelik bir başka çözüm ise ilgi envanterlerinin maddelerinin her iki cinsiyeti temsil edebilecek etkinliklerden oluşturulmasıdır. İlgi envanterlerinde özellikle cinsiyet ayrımı gözetilen “bilim adamı” gibi ifadeler bulunmamalıdır (Osborn ve Zunker, 2006).

2.7. ÇOK KÜLTÜRLÜLÜK VE MESLEKİ İLGI

İlgilerin kariyer yönelimleri ve mesleki davranışları şekillendirdiği bir gerçek olmakla birlikte kültürün etkisi de yadsınamaz. Davranışlar üzerinde daha az kısıtlamaların (Aile, ekonomi veya saygınlık gibi) olduğu kültürlerde ilgilerin mesleki seçimler ve davranışlar üzerinde etkisi çok daha büyük olmaktadır (Tracey ve Gupta, 2008).

Birçok kültürde ilgi envanterlerinin boyutlarının farklı nitelikleri farklı duyarlılıkla ölçtüğü bilinmektedir. Bu konuda yapılmış çeşitli araştırmalar mevcuttur. Tracey ve Rounds (1993), Holland'ın altıgen modelinin Amerikalı olmayanlar ve etnik kökenli Amerikalılar arasında uyum düzeyinin düşük olduğunu bulmuşlardır. Aynı araştırmacılar 1996'da yaptıkları bir araştırmada ise analiz türüne bağlı olmaksızın Holland'ın altıgen modelinin kültürler arası yapı geçerliğinin desteklenmediğini ortaya

koymuşlardır. Bu noktadan hareketler alt ölçeklerin değişik uyum oranlarında kültürler arasında farklı özellikleri ölçtüğü düşünülebilir (Tracey ve Gupta, 2008).

Özellikle Holland'ın kişilik kuramı temelli ilgi ölçeklerinin yapısıyla ilgili A.B.D. vatandaşları üzerinde yeteri kadar çalışma vardır, ancak bu ülkedeki etnik gruplar ve diğer ülkelerde bu yapının doğrulanması ile ilgili sınırlı sayıda araştırma mevcuttur (Tracey ve Rounds, 1995). Türk kültüründe Holland'ın modeli Balkış'ın (2004) Kendini Araştırma Ölçeği'nin Türkçe'ye uyarlanması çalışması sırasında incelenmiş ve Holland'ın modelinin Türk toplumu için de geçerli bir kuram olabileceği kanısına varılmıştır. Bu konuda daha ayrıntılı araştırma bulguları "Mesleki İlgil Konulu Araştırmalar" kısmında açıklanmıştır.

İlgilerin kültürler arasında farklılık göstermesi nedeniyle psikolojik danışmanlar ilgi envanterlerinin değerlendirmesinde dikkatli davranmalıdırlar. Ortalama puanlara bakarak iki kültür arasında karşılaştırma yapmaktan kaçınılmalıdır, çünkü kültürler arasında ortak bir yapı olmayabilir. Her iki grup farklı alt ölçeklere tepki veriyor ve maddeleri farklı yorumluyor olabilirler. Bu nedenle bir kültürün bir alt ölçekte puanının diğerinden yüksek olması çok anlamlı bir bulgu değildir (Tracey ve Gupta, 2008). İlgil envanterlerinin kullanımında psikolojik danışman, danışanın yaşadığı kültürel yapıyı göz önünde bulundurmalı, sunulan etkinlik ve ilgi alanlarına danışanın ne denli alışık olduğunun farkında olmalıdır (Osborn ve Zunker, 2006). Bu hassasiyet sadece ilgi envanterlerinin kullanımında değil geliştirilmesinde de gösterilmelidir. Anastasi (1992), psikolojik testlerin kültürlerarası farklı yorumlara yol açmayacak şekilde geliştirilmesi gerektiğini belirtmiştir.

2.8. MESLEKİ İLGİ İLE MESLEKİ VE EĞİTSEL BAŞARI İLİŞKİSİ

Kariyer danışmanlığı sürecinde mesleki karar vermenin amacı kişilerin tipine uygun olan seçeneklerin ortaya konulmasıdır. Bu durumda iş doyumunun ve başarının artacağı varsayılır (Tracey ve Gupta, 2008). Araştırmalar göstermiştir ki, bireyler kişilik tipleri ile çevrenin özellikleri arasında iyi düzeyde bir uyum olduğunda çok daha verimli olmaktadır. Kişilik tipi ile çevre arasındaki uyumsuzluk memnuniyetsizliğe, dengesiz kariyer yönelimlerine ve performans düşüklüğüne neden olmaktadır (Holland, 1996).

Ancak bununla birlikte, bu konuda yapılan araştırmalar beklentileri destekleyecek sonuç vermemiştir. Elde edilen bulgular da çelişkilidir (Kuzgun, 2000). Yine de mesleki başarı ile ilgilerin sınırlı düzeyde de olsa ilişkisi tespit edilmiştir. Hogan (1981), 86 polis memuru üzerinde yaptığı bir araştırmada polislik mesleğine uygun ilgi tipine sahip polislerin diğerlerinden daha başarılı olduklarını bulmuştur.

Mesleki başarı ile ilgiler arasındaki ilişkiyi araştıran çalışmalar incelendiğinde ya seçilen örneklemin küçük olduğu, ya da daha da önemlisi araştırmalarda kullanılan başarı ve performans ölçütlerinin güvenilirlik-geçerlik sorunları içerdiği görölmektedir. Örneğin, başarı ölçütü olarak sadece çalışanların sicil notları, aldıkları ödöller gibi öznel değerlendirmelere dayalı ölçütler kullanılmaktadır.

Araştırmalar okul başarısı ile ilgi arasındaki ilişkinin orta düzeyde olduğunu, sosyal bilimler alanında ise yok denecek kadar düşük olduğunu göstermektedir. Bunun bir nedeni ilgi envanterlerinin başarıdan çok doyum ölçmek amacı ile hazırlanmış olması olabilir (Kuzgun, 2000). Holland (1968) da bu görüşü desteklemiş, yaptığı boylamsal bir araştırmada kişilik tiplerine uygun okullarda okuyan öğrencilerin memnuniyet düzeylerini, olmayanlara göre anlamlı düzeyde farklı bulmuştur. Ancak, Yaman, Gerçek ve Soran (2008) tarafından sınırlı bir örneklem üzerinde yapılan bir araştırmada öğrencilerin ilgileri ve akademik başarıları arasında anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Araştırmaya katılan öğrencilerden yüksek düzeyde mesleki ilgiye sahip olanların orta düzeyde ilgiye sahip olanlara göre daha yüksek akademik başarı gösterdikleri görölmüştür.

2.9. MESLEKİ İLGİ VE MESLEKİ DOYUM

Kişinin ilgileri ile iş çevresinin uyumu gerçekteşiğinde mesleki doyumun arttığına yönelik çok sayıda bulgu vardır (Niles ve Haris-Bowlsbey, 2009). Bu araştırmalardan birinde, Assouline ve Meir (1987), meta analitik bir çalışma yaparak, 42 tane mesleki doyuma dayalı çalışmanın 21 tanesinin sonuçlarında; ilgi ve doyum arasındaki ağırlıklandırılmış ortalama korelasyon değerini .21 olarak bulmuşlardır. Araştırmacılar, sonuç olarak, mesleki ilgiler ile mesleki doyum arasında orta düzeyde bir ilişkinin olduğunu savunmuşlardır. Bir başka araştırmada, Rottinghaus, Hees ve Conrath (2009),

22 farklı meslek grubunda çalışan 9647 çalışan yetişkine Strong İlgi Envanteri uygulanmış ve Temel İlgi Alanları ile Genel Mesleki Alanları arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Meslek alanlarının ilgileri arasında anlamlı düzeyde farklılıklar bulunmuş ve ayrıca 22 meslek grubunun 17'sinde iş doyumu yüksek ve düşük grupların ilgileri arasında farklılıklar görülmüştür.

İlgi envanterlerinden elde edilen puana göre bireylerin başarıları çok fazla yordanamasa da ilgiler, bireylerin bir mesleği seçmeleri veya o meslekte ne kadar kalacakları konusunda daha fazla belirleyicidirler (McDivitt ve Gibson, 2004). Meslek doyumunun en açık göstergesi ise kişinin işine ya da mesleğine devam etmesidir (Kuzgun, 2000). Meslekte kalma da bireylerin kişilikleri ve yetenekleri ile seçilen meslek arasındaki uyuma bağlıdır (Grutter ve Hammer, 2005, Holland, 1967).

Meslek değişimleri kaçınılmaz bir biçimde gerçekleştiğinde de beklenen, bireylerin yine benzer özellikleri olan bir mesleğe yönelmesidir. Gottfredson (1999) ilgileri ile iş alanı arasında uyum olmayan kişilerin o iş alanını terk edip kendi ilgilerine daha uygun alanlar aramasının olağan olduğunu belirtmiştir. Meslek değiştirme hızı kişi açısından düşünüldüğünde oldukça esnek olmayı gerektirse de, aslında sıklıkla değiştirilen meslek alanı değil sadece meslektir. Örneğin araştırmacı kişilik yapısını gerektiren bir mesleği bırakan kişi yine aynı özelliklerdeki başka bir mesleğe yönelir. Diğer bir deyişle tipolojik tutarlılık kariyer yönelimlerini etkilemektedir. Holland ve arkadaşları (1973) 30 ile 39 yaşları arasındaki 989 erkeğin meslek değiştirme davranışlarını incelemişler ve 5812 iş değişiminin %79'unun altıgen modeldeki tek bir kategoriye yönelik olduğunu bulmuşlardır. Buradan bireylerin meslek değişimlerinde kişilik tiplerine uygun ve benzer alanlardaki meslekleri seçtiği sonucu çıkarılmaktadır (Holland, 1996).

2.10. MESLEKİ İLGİ VE YETENEK

Bireylerin ilgi duydukları alanlarda, aynı zamanda yetenekli olup olmadıkları uzun yıllar tartışılan bir konu olmuştur. Bir denence olarak bu iki değişken arasında yakın bir ilişki olabileceği düşünülmüştür. Ancak, ilgi testi sonuçları ile aynı kişilere ait yetenek testi sonuçları arasındaki çeşitli araştırmalardan elde edilen korelasyonlar - .40 ile .40 arasında değişmektedir. Bu eksi ve artı korelasyonlar, ilgi ile yetenek arasında

sistematik bir ilişkinin görülmediğini ortaya koymaktadır (Özgüven, 2007). Armstrong, Day, McVay ve Rounds (2008) ise Holland'ın Kendini Araştırma Envanteri'nin RAYSGD ilgi ölçekleri ile yetenek ve zeka testleri arasında yapılan korelasyona dayalı araştırmalarda anlamlı ilişkiler bulunduğunu belirtmiştir. Bu araştırmalar sonucunda; matematik, uzaysal ve mekanik yeteneklerle Araştırmacı ve Gerçekçi boyutları, sözel ve edebiyat yetenekleri ile Yaratıcı, kavrama hızı ve sayısal hesaplama ile Düzenli ilgi boyutları arasında manidar ilişki görülmüştür. Ayrıca Girişimci ilgi tipi ile bir çok yetenek boyutu arasında ve Sosyal ilgi tipi ile matematik ve uzaysal yetenekler arasında negatif korelasyon tespit edilmiştir.

İlgiler ile yetenek arasındaki ilişki, araştırmacı ve kuramcılarca bireylerin davranışlarının sonuçlarına yönelik beklentileri doğrultusunda kurulmaya çalışılmıştır. Kuzgun (2000), ilgilerin yeteneklerin kullanım alanları olduğunu ve güçlü bir yeteneğe dayanmayan ilgilerin geçici bir heves olmaktan ileri gidemediğini belirtmiştir. Bir kimsenin bir alana ilişkin yeteneği zayıf ise, çevre desteği ile bir zaman için bir miktar ilgi gelişse bile bir süre sonra sönecektir.

İlgi kişinin çevresi ile etkileşimi sonucunda oluşur ve gelişir. Bir davranışın doyum ile sonuçlanması, kişinin bu davranışı ileride tekrarlama olasılığını artırır. Davranışın doyumla sonuçlanması ise kişinin eylem girişiminin amacına ulaşması ile mümkündür. Bu da bir bakıma yetenek ile sağlanabilir (Kuzgun, 2000). Bireyler doğal olarak, sıklıkla yapmaktan hoşlandıkları faaliyetlere yönelirler ve bu yönelimin sonucunda da o alanlardaki beceri ve yetenekleri gelişir. Aksi şekilde de bireyler hoşlanmadıkları etkinliklerden kaçınırlar ve genellikle zorunlu olmadıkça o alandaki yeteneklerini geliştirmezler (Grutter ve Hammer, 2005).

Yeteneklerle ilgiler arasında beklenen ilişkinin bulunamayışının nedenlerinin araştırmalarda kullanılan ölçme araçları ile yöntemden kaynaklandığı belirtilmiştir. Kuzgun (2000) araştırmalarda seçilen yetenek testlerinin ilgi envanteri ile tutarlı olmamasının veya bu değişkenleri ölçen araçların, özellikle ilgi envanterlerinin güvenilirliklerinin yüksek olmayışının önemini vurgulamıştır. İlgi envanterleri sosyal istenirlik (social desirability) faktöründen arınık bir ölçme yapamamaktadırlar. Bireyler toplumda prestijli maddelere “hoşlanıyorum” diye, prestiji düşük maddelere

“hoşlanmıyorum” diye cevap verme eğiliminde olduklarından, yetenek ile ilgi arasındaki gerçek bağıntıyı bulmak mümkün olamamaktadır. Bununla bağlantılı bir diğer husus da insanların en güçlü kapasitesini değil, toplumsal prestiji yüksek bir alanla ilgili ikinci sıradaki başka bir kapasitesini kullanıp gerçekleştirmeyi tercih etmesidir.

2.11. MESLEKİ İLGİLERİN ÖLÇÜLMESİ

İlgileri ölçmede en çok başvurulan iki yöntemden birincisi envanter uygulamak, diğeri kişiye hangi alana ilgisi olduğunu sormaktır. Kişinin ifadesine bakarak fikir edinmek kolay bir yoldur. Ancak ifade edilen ilgiler sadece iş veya meslekle ilgili faaliyetlere karşı tutumu değil, aynı zamanda o faaliyete kişinin verdiği değeri de yansıtmakta olduğundan, toplumsal beğenirlik faktöründen bağımsız olamamaktadır. Sadece faaliyetlere karşı tutumu değil o faaliyetlerin sağlayacağı başka doyumları (prestij, para, şöhret, güvence v.b.) da içermesi ve meslek seçiminde bu faktörlerin önemli rol oynaması yüzünden ifade edilen ilgilerin, gelecekteki meslek seçimini yordama gücü yüksektir. Ancak bireyin sadece ifade ettiği ilgiye dayanarak meslek tercihinin yapılması, ilgileri dikkate almadan karar vermesi gibi bir sonuç doğurabilir. Bu da ileride doyumsuzluklara yol açabilir (Kuzgun, 2000).

Özoğlu (1977), bireyin ilgilerinin dört yolla belirlenebileceğini vurgulamaktadırlar:

- a. Bireye doğrudan neyle ilgilendiği sorularak alınan cevapların bireyin ilgisini gösterdiği belirtilmektedir. Bu özellik “belirtilen ilgi” olarak adlandırılmaktadır.
- b. Bireyin bir işi yaparak ya da bir mesleğe girerek ortaya koyduğu ilgi “gösterilen (görülen) ilgi” olarak adlandırılmaktadır. Bu tür bir ilgi bireyin yaşantı ve imkânlarına dayalı olduğundan gelecekteki davranışları hakkında tahminler yapmak zordur.
- c. Eğer bireyin bir alana veya mesleğe ilgisi varsa o alan veya mesleğe ait bilgileri öğrenme eğilimi içinde olacağı varsayımına dayalı olarak ilgiler objektif testlerle ortaya konulmaya çalışılmaktadır. Bu yöntemle ölçülen ilgi “testlerle ölçülen ilgi” olarak adlandırılabilir. Bu yöntem diğerlerine göre bireyin ilgisini ölçmek için daha tutarlı görünmektedir.

d. Bireye seri faaliyetler ve meslekler listesi verilerek bunların arasından tercihler yapmasını sağlamak şeklinde “envanterle ölçülen ilgi” de yine belirtilen ilgiye benzemektedir. Ancak ilgi envanterlerinde her faaliyet veya mesleğe deneysel olarak saptanmış ağırlıklar verilmekte ve bireyin cevaplarının tümü bu ağırlıklara göre sıralanmakta ve ilgi alanları belirlenmektedir.

Harrington ve Feller (2004) kariyer planlaması ve danışmanlığında dünyada en sık kullanılan araçların ilgi envanterleri olduğunu belirtmişlerdir. Korkut (2007) da Türkiye’de ilk ve orta öğretim kurumlarında ve Rehberlik Araştırma Merkezlerinde çalışan rehber öğretmenlerin mesleki rehberlik uygulamaları ile ilgili düşüncelerini ve faaliyetlerini belirlemeye yönelik bir araştırma yapmıştır. Araştırmada, 141 katılımcıya yöneltilen “daha çok ne tür testleri kullandıkları” biçimindeki açık uçlu soruya verilen yanıtlara bakıldığında Akademik Benlik Kavramı Ölçeği’nin (ABKÖ) (%53) en fazla kullanılan ölçek olduğu görülmektedir. İkinci olarak Kendini Değerlendirme Envanteri (KDE) (%30), ardından Holland’ın ölçeği (%12) ve Kuder İlgi Envanteri (%7), Edwards Kişisel Tercih Envanteri (%6), Thurnstone Genel Yetenek Testi (%6) ve Mesleki Olgunluk Envanteri (%3) gelmektedir.

İlgi envanterlerinin yararları Kuzgun (2000) tarafından aşağıdaki gibi sıralanmıştır:

- İlgilerin farkına varılmasını kolaylaştırır.
- İlgi alanlarının mesleklerle bağlantısının kurulmasına ve bu yolla henüz bilinmeyen meslekleri tanımaya yardımcı olur.
- İlgilerle yetenekler arasında bir tutarsızlık varsa bunun farkına varılmasına yardımcı olur.
- Kişinin ifade ettiği ilgiler ölçülen ilgilerinden farklı ise bunun kaynağını görmesini sağlar.
- İlgilerin meslek seçimindeki önemini anlamasına yardımcı olur.
- İlgi kavramının mesleki doyum, başarı, özenti, yetenek kavramları ile ilişkisini görmesine yardımcı olur.
- Kariyer planının gerçeklik düzeyini artırır.
- Kariyer düşüncesini geliştirir, araştırma davranışını artırır.
- Bazı ilgi envanterleri ilgilerle meslek seçenekleri arasındaki ilişkinin görülmesini kolaylaştırır.

2.12. MESLEKİ İLGİLERİN ÖLÇÜLMESİNDE KULLANILAN ÖLÇME ARAÇLARI

Bireylerin mesleki tercihlerini belirlerken ilgilerin en önemli faktörlerden biri olduğu dikkati çekmektedir (Holland, Magoon ve Spokane, 1981). Yukarıda belirtildiği gibi bu anlamda en çok kullanılan araçlar da ilgi envanterleridir. Dünyada bu konulara verilen önem nedeniyle geliştirilmiş olan birçok ilgi envanteri ve ilgiyi kişilik başlığı altında dolaylı olarak ölçen birçok ölçek mevcuttur. Bu ölçeklerden yaygın olarak kullanılanlardan yurtdışında ve Türkiye’de geliştirilenler sonraki bölümlerde incelenecektir.

2.12.1. Kuder İlgi Alanları Tercih Envanteri

Kuder’in ilgiyi ölçme yaklaşımı mantık yaklaşımı olarak bilinir. Kuder daha önce tasarladığı ilgi alanlarına yönelik sorular hazırlamış, uygulamış ve bu elde ettiği verilerin üzerinde faktör analizi yöntemini kullanarak on ilgi alanı belirlemiştir. Bunlar: açık hava, bilim, hesaplama, mekanik, ikna, edebiyat, güzel sanatlar, müzik, sosyal hizmet ve büro işleridir. Üçer üçer gruplanmış faaliyetleri, bazı meslek adlarını ve kişilik özelliklerini belirten 504 ifadeden oluşan envantere kişi, her üçlü gruptan bir en çok, bir de en az tercih ettiği etkinliği işaretlemektedir. Sonuçta kişiye, bu on alana yönelik ilgisi hakkında bilgi verilmektedir (Özoğlu, 1977).

Bireyin profiline yönelik olarak bir alanda belirlenen ilgisi yüzdelik %75’in üzerindeyse bu, bireyin o alana ilişkin ilgisinin belirgin olduğunu ve mesleklere yönlendirilebileceğini gösterir. Bir alandaki yüzdelik %50’nin altındaysa, bireyin o alana yönelik ilgisinin belirgin olmadığı sonucuna ulaşılır. Eğer bireyin ilgisi herhangi bir alanda % 65’in üzerindeyse ve diğer alanlarda bundan daha büyük bir yüzdelik yoksa öğrencinin bu alanda belirgin ve anlamlı bir ilgisinin olduğu yorumu yapılabilir. Bütün ilgileri %50 ve altında çıkan bir kişi için ise henüz ilgilerinin olgunlaşmadığı yorumu yapılabilir (Öner, 2000).

Ölçeğin Kuder-Richardson formülü ile hesaplanan güvenilirlik katsayısı .90 olarak belirlenmiştir. Orijinal formun ölçüt-bağımlı geçerliğinin belirlenmesinde Kuder İlgi

Alanları Tercih Envanteri uygulanan 1164 lise öğrencisine 7-10 yıl sonra sürdürdükleri meslekten memnun olup olmadıkları sorulmuş, 728'inin envanter sonuçlarına yani ilgilerine uygun, 436'sının ise ilgilerine uygun olmayan bir işte çalıştıkları saptanmıştır (Özoğlu, 1977).

Türkçe'ye Özoğlu tarafından uyarlanan Kuder İlgi Alanları Tercih Envanteri'nin, Türkçe Formunun güvenilirliği belirlenirken 783 Lise öğrencisi ile yapılan çalışmada, KR-20 formülü ile elde edilen güvenilirlik katsayısı kızlar için .51 ile .81, erkekler için .59 ile .78 arasında değişmiştir. Ölçeğin ölçüt-bağımlı geçerliği bulunurken 450 lise öğrencisinin seçmek istediği meslek ile envanterde %75'in üzerinde puan elde ettikleri meslek grupları karşılaştırılmış, kız öğrencilerin %59.2'sinde, erkek öğrencilerin %59.3'ünde tutarlı sonuç elde edilmiştir (Özoğlu, 1977).

2.12.2. Kuder Kariyer Keşfi (KKK)

Bilgisayar ortamında uygulanan ve uygulama süresi yaklaşık 20 dakika süren KKK üç boyuttan oluşmaktadır: (1) Etkinlik tercihleri envanteri, (2) Kuder Kariyer Grupları ve (3) İlgi etkinlikleri havuzu. İlk boyutta on etkinlik tercih alanı vardır. Bunlar; Açık hava (doğa), bilim/teknik, hesaplama, mekanik, ikna (iletişim), satış/yönetim, sanat, müzik, sosyal hizmet (insan ilişkileri) ve büro işleridir. İkinci boyut olan Kuder Kariyer Gruplarında ise altı boyut vardır; sanat/iletişim, iş yaşamı, açık hava/mechanik, satış/yönetim, bilim/teknik ve sosyal/kişisel hizmetler. Kuder Kariyer Keşfinin üçüncü boyutunda 1500 kişiden elde edilen normlara göre bireyin cevaplarının karşılaştırıldığı bölüm yer almaktadır (Zytowski,1997).

Helledey, Zytowski ve Fouad (2004) Kuder Kariyer Keşfinin uygunluk geçerliğine bakılmasının benzeri bir ölçek olmaması nedeniyle mümkün olmadığını belirtmişlerdir. Tüm ölçeğin test tekrar test güvenilirliğini (3 hafta ara ile) .81 olarak aktarmaktadırlar. Etkinlik tercihlerinin güvenilirlik katsayılarının .64 ile .90 arasında değiştiği ve bu değerlerin ortancasının 0.72 olduğu da aynı yazarlar tarafından belirtilmektedir (Zytowski, 2010).

2.12.3. Thurstone İlgi Testi

Thurstone tarafından 1965 yılında geliştirilmiştir. Ormanlıoğlu tarafından Türkçe'ye çevrilen ölçek lise ve üniversite öğrencileri ile yetişkinlere uygulanabilir niteliktedir. Testin uygulanmasında zaman sınırlaması yoktur. Thurstone İlgi Testi'nde 100 tane birbiri ile bağıntısı olmayan meslek çifti bulunmaktadır. Test 10 İlgi alanını ölçmektedir (Fizik, biyoloji, hesap, ticaret, yöneticilik, ikna, dil, humanistlik, sanat, müzik) (Öner, 2000).

2.12.4. Strong İlgi Envanteri

Strong İlgi Envanteri (SİE) en eski envanterlerden birisidir. SİE mesleki alanlara göre ilgilerin, temel ilgilerin ve bazı mesleklere yönelik ilgilerin profilini belirlemeye yönelik olarak geliştirilmiştir. Bu ölçekte bir kişinin ilgileri çeşitli mesleklerin karşılaştırılmasıyla ortaya çıkmaktadır. SİE 14 yaşından büyük ve en az sekizinci sınıf düzeyinde okuma-yazması olan bireylere uygulanabilir (Grutter ve Hammer, 2005).

1994 Yılında 8 boyut ve 317 maddeden oluşan ölçek 2004 yılında Donnay, Morris, Schaubhut ve Thompson tarafından revize edilmiştir. Araştırmacılar, ölçeğin ve alt ölçeklerin kısaltılması ve bununla birlikte güvenilirliğin artırılması amacıyla böyle bir düzenlemeye karar vermişlerdir. Altı boyuta indirilen ölçeğin 2004 revizyonu şu alanlardaki toplam 291 ifadeden oluşmaktadır: meslekler, okul dersleri, etkinlikler, boş zaman etkinlikleri, insan tipleri, kişisel özellikler. Bir önceki ölçeklendirme "hoşlanırım", "fark etmez", "hoşlanmam" şeklinde iken bu üçlü derecelendirmeye 2004 revizyonunda "hiç hoşlanmam" ve "çok hoşlanırım" seçenekleri de eklenerek beş seçenekli hale getirilmiştir. Maddelerin puanlaması +2, +1, 0, -1, -2 olarak düzenlenmiştir. Örneğin bir maddeye birey "çok hoşlanıyorum" şeklinde cevap vermiş ise ilgili alt ölçek puanına iki eklenmekte, "hoşlanmıyorum" şeklinde cevap vermiş ise bir puan çıkarılmaktadır (Donnay, Morris, Schaubhut ve Thompson, 2005).

Ölçeğin test-tekrar test güvenilirliği toplam 174 kişilik bir örneklem üzerinde kısa (2-7 ay) ve uzun (8-23 ay) aralıklarla belirlenmiştir. Alt ölçeklerin test-tekrar test korelasyonları .74 ile .93 arasında bulunmuştur. 2250 Kişilik bir örneklemde elde

edilen verilerle iç tutarlık Cronbach Alfa değerleri ise alt ölçekler için .90 ile .95 arasında tespit edilmiştir. 2250 Kişilik örneklemden elde edilen verilere dayanarak alt ölçekler arasındaki korelasyonlar .11 .62 arasında belirlenmiştir. Bu korelasyonlar Holland'ın modelindeki altıgen yapıya uygun sonuçlar vermektedir. Geçerlikle ilgili ayrıca ölçeğin 1994 revizyonu ile 2004 revizyonunun alt ölçekleri arasındaki korelasyonlar incelenmiş ve .80 ile .98 arasında değişen ilişkiler bulunmuştur. Yine örneklemden elde edilen erkek ve kadınların puanları arasındaki korelasyon, mesleklere göre puanların ayrışması gibi özellikler incelenmiştir (Donnay, Morris, Schaubhut ve Thompson, 2005).

2.12.5. Holland Kendini Araştırma Ölçeği

Holland'ın kişilik kuramına göre Amerikan toplumundaki bireyler temelde altı kişilik tipindeki özelliklerden biri ya da birkaçını ağırlıklı olarak barındırırlar. Bunlar; Realistik, Araştırmacı, Yaratıcı, Sosyal, Girişimci ve Düzenli kişilik tipleridir (Kuzgun, 2000). Holland'ın geliştirdiği çeşitli ölçekler de bu kurama dayalı olarak ortaya çıkmıştır. Kendini Araştırma Ölçeği'nin (KAÖ) 1994 revizyonu 228 maddeden oluşmaktadır. Holland'ın Kendini Araştırma Ölçeği ilgilerin ölçülmesinde yaygın olarak kullanılmaktadır. Bu ölçeğin ilk bölümünde Hoşlanırım-Hoşlanmam (Like-Dislike) şeklinde tepki verilmesi gereken etkinlikler, ikinci bölümünde Evet-Hayır şeklinde tepki verilmesi gereken yetkinlikler, üçüncü bölümünde Evet-Hayır şeklinde tepki verilmesi gereken 66 adet meslek ve son bölümde ise bireylerin bazı yetenek alanlarını kendi yaşitlarına göre kıyasladıkları ve kendilerine 1-7 arasında bir puan vermeleri gereken kendini algılaması yer almaktadır (Gysbers, Heppner ve Johnston, 2009).

Balkış (2004) tarafından Türkçe'ye uyarlanan KAÖ'nün uyarlama çalışmaları Pamukkale Üniversitesi'nde öğrenim gören 257 öğrenciden (107 Erkek, 150 Kız) elde edilen verilerle gerçekleştirilmiştir. Türkçe KAÖ'nün güvenilirliği ile ilgili olarak, ölçeğin iç tutarlılık güvenilirliği etkinlikler, yeterlilikler, meslekler, toplam puanda ve altı kişilik tipi alt ölçekleri için ayrı ayrı hesaplanmıştır. İç güvenilirlik katsayısı toplamda $\alpha = .83$ ile $.88$ arasında bulunmuştur. Test-tekrar test güvenilirliği için yapılan analizlerde Pearson korelasyon katsayısının altı kişilik tipini ifade eden alt ölçekler için ($n = 73$)

.82 ile .93 değerleri arasında değiştiği görülmüştür. Bu değerler, orijinal ölçeğin güvenirlik katsayıları $\alpha = .90$ ile .92 ve test-tekrar test katsayıları $r = .76$ ile .89 arasında değişen değerler ile tutarlılık gösterdiği görülmüştür (Balkış, 2004).

KAÖ'nün Türkçe formunun geçerlik çalışması için, orijinal ölçekte yapılan çalışmaların aynısı yapılmıştır. Araştırmaya katılan katılımcıların kişilik tipleri ile öğrenim gördükleri alanın gerektirdiği kişilik tipi arasında benzerlik oranı % 66.3 olarak bulunmuştur. Alt ölçekler arasındaki korelasyon kat sayıları .17 ile .64 arasında bulunmuş ve bütün korelasyonların .01 düzeyinde anlamlı olduğu görülmüştür. Bu bulgular Holland'ın bulguları (.14 ile .66 arasında) ile benzerdir (Balkış, 2004).

2.12.6. O*NET İlgi Envanteri

ABD Çalışma Bakanlığının bir projesi olarak 1995 yılında Lewis ve Rivkin tarafından geliştirilmiştir. İlgi Envanteri, O*Net Kariyer Keşif Araçlarının “ilgi” bölümünü oluşturur. Ölçek, en az 8.sınıf düzeyinde eğitim gerektirir ve 13 yaş üzerinelere uygulanır. Uygulaması 20-60 dakika arasında sürer. Ölçeğin cevaplandırması “hoşlanırım (L)”, “hoşlanmam (D)”, “kararsızım (?)” şeklinde üçlü Likert tipindedir. Kuramsal anlamda Holland'ın altı kişilik tipi üzerine kuruludur. Seçenekler puanlama kolaylığı sağlaması amacıyla renklendirilmiştir (Lewis ve Rivkin, 2001a).

Ölçeğin geliştirilmesi esnasında 569 Maddelik bir pilot formu oluşturulmuş, küçük bir örnekleme uygulanıldıktan sonra hatalı ve benzer maddeler çıkarılarak madde sayısı 532'ye düşürülmüştür. Ardından Holland kişilik tipleriyle ilgili dört uzman görüşüne göre maddeler RAYSGD'ye göre dağıtılmıştır ve dört kişilik bir madde yazım ekibi tarafından 272 yeni madde eklenerek tekrar uygulama yapılmış, 776 madde elde edilmiştir. Sonrasında tekrar beş kişilik bir uzman görüşüne başvurulmuş, alanında uzman altı meslek grubu katılımcılarıyla bir panel yapılarak maddeler tek tek tartışılmıştır. Ülkenin dört ayrı bölgesinden sekiz gruba (254 kişi) uygulanmış, etnik ve çok kültürlülüğe duyarlı olmayan maddeler çıkarılmıştır. Diğer ilgi envanterleriyle ayrışmasını sağlamak amacıyla iki uzman tarafından yaygın ilgi envanterlerindeki maddelerle ölçeğin maddeleri karşılaştırılmış, çok benzer olanlar çıkarılmıştır. Sonuçta

226 madde daha elenerek 500 maddelik deneme formu oluşturulmuş ve çeşitli meslekleri temsil eden 1123 kişiye uygulanmıştır. Madde analizi sonucunda envanter 461 maddeye düşürülmüş, faktör analizi yapılarak altı ilgi alanını temsil eden 180 madde seçilmiştir (Lewis ve Rivkin, 2001b).

Envanterin iç güvenirlik alfa katsayısı .93 ile .96 arasında bulunmuş, test-tekrar test yöntemiyle güvenirliği .81 ile .92 arasında elde edilmiştir. Geçerlik çalışmalarıyla ilgili olarak ise yapı geçerliği incelenmiş ve altı alt ölçeğin ayrıştığı görülmüştür (Alt ölçeklerin korelasyonu -1.22 ile .76 arasında bulunmuştur) (Lewis ve Rivkin, 2001b).

2.12.7. Kişisel Küre Envanteri

Kişisel Küre Envanteri (KKE) 1990'lı yıllarda Tracey ve Rounds (2001) tarafından geliştirilen bir ilgi envanteridir. Araştırmacılar, bireylerin temel ilgi yapılarını, yetkinlik beklentisini ve mesleki tercihlerini ölçmeye yönelik olarak üç boyutlu bir ilgi envanteri geliştirmeye çalışmışlardır. Holland'ın kişilik kuramında belirtilen altı tip yerine sekiz tipin kullanımı amaçlanmıştır. Bu sekiz tipli modelin altı tipli modele göre verilere daha iyi uyduğu sonucuna ulaşılmıştır.

İlgi verilerinin altında iki boyut değil, üç boyutun olduğunu bulmaları Tracey ve Rounds (1996)'un, diğer temel buluşlarıdır. Bu üçüncü boyutun Prediger (1982)'in İnsan/Nesne ve Veri/Düşünce boyutlarına karşılık olarak saygınlık boyutu olabileceğini Bulmuşlardır. Tracey ve Rounds (1996), diğer iki boyutla birlikte üçüncü boyutu nasıl uygulayabilecekleri konusunda çalışmalar yapmışlardır. Merkezde iki boyutlu ve sekize bölünen bir daire vardır. Dairenin merkezinden geçen üçüncü boyut olarak saygınlık boyutu da eklenince, bu şekil üç boyutlu olan küreye dönüşmüştür. Verilen bu üç boyut ele alınarak, Tracey ve Rounds, Mesleki Tercihler Envanteri (MTE) adı altında 24 ölçek yapılandırılmıştır (Tracey, 2001)

KKE (Tracey, 2001) ayrı ayrı veya birlikte uygulanabilecek iki formdan oluşur. Birinci formda hem hoşlanma, hem de yetkinlik beklentisi yönünden cevaplanması istenen 113 etkinlik yer almaktadır (108 küresel ölçeğe bağlı madde, 5 tane kontrol maddesi). Diğer form ise 108 meslek isminden oluşmaktadır. Meslekler ve etkinlikler için ayrı ayrı

cevap kâğıtları kullanılmıştır. Yanıtlarda Likert tipi derecelendirme işlemi yapılmıştır (Etkinliklerden hoşlanma konusunda derecelendirme yaparken 1= hiç hoşlanmıyorum, 7= çok hoşlanıyorum; yetkinlik beklentisi konusunda derecelendirme yaparken 1= hiç yapamam, 7= çok iyi yapabilirim; mesleklerle ilgili derecelendirme yaparken 1= hiç hoşlanmıyorum, 7= çok hoşlanıyorum). Her iki form ayrı ayrı da uygulanabilir, zira benzer sonuçları vermektedir.

Her bir alt ölçek altı maddeden oluşmaktadır. Altı maddeden elde edilen puanların toplamı 18’li küresel ölçek üzerinde o alt ölçeğin değerini belirlemektedir. Böylece, hoşlanma, yetkinlik beklentisi ve meslek tercihleri cevaplarından oluşan ve her birinde 18 alt ölçek bulunan üç küresel ölçek ortaya çıkmaktadır. Birleştirilmiş küresel ölçeğin ortaya çıkartılması için ise, birleştirilmiş 18 alt ölçeğin her birisi için hoşlanma, yetkinlik beklentisi ve meslek tercihleri alt ölçeklerinin ortalaması alınmaktadır. Buna ek olarak, 18 alt ölçeğin ağırlıklı geometrik ortalamasından RAYSGD puanları, insan, nesne, veri, fikir puanları ve insan/nesne, veri/fikir boyutlarının karşılaştırılması ile elde edilmektedir (Tracey, 2001).

KKE’nin geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları için lise ve üniversite öğrencilerinden oluşan iki ayrı örneklem belirlenmiştir. Ölçeklerin tümünün güvenilirlik katsayıları hayli yüksektir (çoğunluğu .80 civarındadır). Bu ölçek maddelerinin homojenliğini göstermektedir. İki hafta arayla yapılan test-tekrar test katsayılarının tüm testlerdeki güvenilirlik katsayıları .77’dir. Ölçeklerin birbirleri ile olan korelasyonları hoşlanma, yetkinlik beklentisi ve meslek tercihleri profili bazında oldukça yüksektir. Hoşlanma ve yetkinlik beklentisi ölçeklerinin korelasyon değerleri ortalaması .87, hoşlanma ve meslek tercihleri ölçeklerinin korelasyon değerleri ortalaması .83, yetkinlik beklentisi ile meslek tercihleri ölçeklerinin korelasyon değerleri ortalaması ise .78 olarak bulunmuştur. Benzer ölçeklerle yapılan geçerlik çalışmalarında ise Strong İlgî Envanteri ve Strong Campell İlgî Envanteri’nden (SCİE) yararlanılmış ve bu envanterlerin benzer alt ölçekleriyle benzer korelasyon değerleri elde edilmiştir. KKE ile SCİE arasında ortalama .71 ve SCİE ölçeği arasında ise .68 korelasyon değerleri bulunmuştur. Güvenirlik için 2–3 hafta aralıklarla yapılan çalışmada puanlarda kararlılık olduğu görülmüştür (Tracey, 2001).

Tracy (2009), Kişisel Küre Envanteri'nin kısa formunu da geliştirmiştir. Envanterin orijinal veri setinden 2813 bireyin cevapları kullanılarak yapılan güvenilirlik ve geçerlik çalışmasında en iyi 80 madde belirlenmiştir. Envanterin kısa formu son derece yüksek güvenilirlik-geçerlik değerleri göstermiş ve Kişisel Küre Envanteri'nin asıl formuyla beraber alternatif olarak kullanıma sunulmuştur.

2.12.8. Amerika Lise Test Programı İlgili Envanteri (UNIACT)

UNIACT, ilk olarak 1971'de geliştirilmiş ve 1973, 1974, 1977, 1989 ve 2004'de revize edilmiştir. Biri 8-12'nci sınıflardaki lise öğrencilerine (UNIACT-S) yönelik, diğeri de üniversite öğrencileri ve yetişkinler (UNIACT-R) için olmak üzere iki versiyonu bulunmaktadır. Holland'ın kişilik kuramı temel alınarak geliştirilen UNIACT'de her bir boyut için 12 olmak üzere toplam 72 madde bulunmaktadır. Cevaplandırma şekli "Hoşlanırım", "Hoşlanmam" ve "fark etmez" şeklinde üçlü Likert tipidir. Maddeler her iki cinsiyet için de aynı özelliği ifade edecek şekilde seçilmiştir (ACT, 2009).

2002-2006 Yılları arasında tekrar düzenlenen envanterin 4019 Yetişkin ve farklı düzeylerden 9000 öğrenci üzerinde önceki versiyondan madde elemesi ve seçimi yapılmış, maddelere verilen cevapların cinsiyet açısından farklılığı incelenmiştir. Boyutlar arasındaki ilişkinin Holland'ın modeliyle uyumlu olduğu tespit edilmiştir. Envanterin güvenilirlik ve geçerlik çalışmaları için asıl formu da dahil olmak üzere yapılmış 14 farklı araştırma (68000'den fazla kişiden oluşan örneklemler) ve A.B.D.'deki çeşitli okul ve meslek gruplarından 89000 kişilik bir örneklemden elde edilen verilerle yapılmıştır. Öğrencilerden elde edilen verilere göre iç tutarlık katsayıları (Cronbach Alfa) her bir boyut için .81 ile .92, yetişkinler için ise .77 ile .85 arasında tespit edilmiştir. Testin tekrarı ile bulunan güvenilirlik katsayıları 3-9 aylık bir aralıkta .59 ile .77, 10-14 aylık aralıkta ise .58 ile .75 arasında bulunmuştur (ACT, 2009).

2.12.9. A.B.D. Silahlı Kuvvetler Mesleki Tutum Test Bataryası (ASVAB) İlgi Envanteri

ASVAB'ın geçmişi 2.Dünya Savaşı'na kadar gitmektedir. Savaş döneminde A.B.D., askere alınanların sınıflandırılmasında kullanılmak üzere bir takım zeka ve yetenek testleri geliştirmiştir. Her bir kuvvet (Kara, Hava ve Deniz) için farklı olan bu test sistemi 1968 yılında Savunma Bakanlığı'nın direktifi ile liselerde kullanılmak üzere tek bir çatı altında kullanılarak bir test bataryasına dönüştürülmüştür. ASVAB (Armed Services Vocational Aptitude Battery) olarak anılan bu Kariyer Keşfi Programı dört ana bileşenden oluşmaktadır: Silahlı Kuvvetler Mesleki Yetenek Bataryası (ASVAB), İlgi Envanteri (Interest-Finder), Kişisel Tercih Alıştırmaları ve OCCU-FIND Kitapçığı (ASVAB, 1995).

Savunma Bakanlığı'nca geliştirilmesine karşın ASVAB, hem askeri hem de sivil kariyer danışmanlığı uygulamalarında kullanılabilir. Testin geliştirilmesinde hedeflenen askeri mesleklerin %80'inin sivil karşılıkları olduğu ve test puanları ile sivil meslek eşleştirmelerinde güvenilir bir şekilde kullanılabilmesi belirtilmiştir. Bu test bataryası halen, A.B.D.'nde her yıl 14000 okulda yaklaşık 900000 öğrenciye uygulanmaktadır. ASVAB 18/19 adıyla anılan test 10, 11 ve 12. sınıflardaki öğrencilere uygulanmak üzere geliştirilmiştir. Test bataryası, kariyer danışmanlığının temel gereksinimlerine yönelik bir çoklu yetenek testi ve ilgi envanterinden oluşmaktadır (ASVAB, 1995).

Test bataryası içerisindeki İlgi Envanteri, Holland'ın kişilik kuramı üzerine temellendirilmiştir. İlgi Envanteri, öğrencilerin kendi kendilerine uygulayıp puanlayabilecekleri şekilde geliştirilmiştir. Yaklaşık test süresi 30 dakikadır. İlgi envanteri her bir RAYSGD boyutu için 14 maddelik etkinlikler, 12 maddelik eğitim ve 14 maddelik meslekler bölümlerinden oluşmaktadır. Puanların değerlendirilmesinde her cinsiyet için ayrı yüzdeler kullanılır. Ölçeklendirme ise "Hoşlanırım" ve "Hoşlanmam" şeklinde ikili ölçeklendirmedir (ASVAB, 1995).

Güvenirlilik ve geçerlik çalışmaları toplam 3600 lise öğrencisi ve yetişkinden oluşan bir örneklemden elde edilen verilerle yapılmıştır. İç tutarlık katsayıları her bir boyut için Cronbach Alfa katsayısı (.93 ile .96 arasında) bulunarak belirlenmiştir. Boyutlar arası

korelasyonlar için Holland'ın altıgen modeline uygun değerler (.19 ile .62 arası) elde edilmiştir. Strong İlgi Envanteri'nin kullanıldığı benzer ölçekler geçerliğinde boyutlar arasında .68 ile .78 arasında korelasyonlar belirlenmiştir. Geçerliğe bir başka kanıt olarak çalışmada yer alan beş farklı etnik grup ve cinsiyetler arası farklılıklar incelenmiş, gruplar arasında farklılıklar görülmüştür (ASVAB, 1995).

2.12.10. Gazete Haberleri Testi

Hasan Tan (1972) tarafından geliştirilmiştir. Bireyin ilgilerini “gazete okuma ortamı” içinde serbestçe ortaya koyabileceği sayılısından yola çıkılmıştır. Testin uygulanmasında zaman sınırlaması yoktur. 17 Yaş ve üstü bireylere uygulanır. Test, 12 ilgi alanını ölçer (Bilim, Teknik, Sanat, Dil-Edebiyat, Tıp, Eğitim-öğretim, İş-Ticaret, İdarecilik, Hukuk-politika, Tarım, Eğlence-eğlendirme, Açık hava) (Öner, 2000).

Gazete Haberleri Testi dörtlükler halinde gruplandırılmış toplam 240 maddeden oluşur. Cevaplayıcıdan, her dörtlükteki maddelerden birinin “okumayı en çok istediği”, birinin de “okumayı en az istediği” haber olarak seçilmesi ve işaretlenmesi istenir. Her alt test için ayrı bir yanıt anahtarı vardır. Önce olumlu sütundaki yanıtlar sayılarak olumlu puan, sonra olumsuz sütundaki puanlar sayılarak olumsuz puan bulunur. Puanların yorumlanmasında, ham puan karşılığı olan Z-puan değerlerine bakılır (Öner, 2000).

Gazete Haberleri Testi geliştirilirken öncelikle 1 Şubat 1966 – 30 Haziran 1966 tarihleri arasında yayınlanmış olan sekiz büyük gazete taranmış ve 396 adet haber başlığı seçilmiştir. Ardından 10 kişilik jüri grubuna maddeler ve 12 ilgi alanını gösteren değerlendirme formları verilmiş ve maddelerle ilgi alanlarını eşleştirmeleri istenmiş, iki üyeden fazlasının farklı alanlara yerleştirdiği maddeler elenmiştir. Son olarak da 3460 Üniversite öğrencisine uygulanarak normları oluşturulmuştur (Öner, 2000).

Ölçeğin 1171 öğrenciye uygulanarak elde edilen Kuder-Richardson güvenilirlik katsayısı .04 ile .85 arasında değişmiştir. Testin 107 öğrenciye uygulanarak elde edilen testin yarılanması metodu güvenilirlik katsayısı (Spearman-Brown) ise .26 ile .70 arasında bulunmuştur. Yapılan geçerlik çalışmasında 12 Alt testin birbirleri ile ilişkisine Pearson Momentler Çarpımı kullanılarak bakılmış, ilişkilerin genellikle olumsuz yönde ya da

sıfır düzeyinde olduğu bulunmuştur. Her bir test maddesinin ait olduğu alt test ile ilişkisi araştırılmış, madde-alt test puan ilişkileri .36 ile 49 arasında tespit edilmiştir (Öner, 2000).

2.12.11. Akademik Benlik Kavramı Ölçeği (ABKÖ)

Akademik Benlik Kavramı Ölçeği (ABKÖ), Kuzgun (1996) tarafından öğrencilerin yetenekleri ve ilgileri hakkında daha berrak ve gerçekçi bir kavrama sahip olmalarına yardımcı olmak amacıyla Kendini Değerlendirme Envanteri'ne oldukça paralel bir yapıda geliştirilmiştir. ABKÖ, 4 algılanmış yetenek ve 12 ilgi alanına ilişkin ölçüm yapmakta ve 170 maddeden oluşmaktadır. Ölçümü yapılan algılanmış yetenekler sözel, sayısal, şekil-uzay ve göz el koordinasyonu yeteneğidir. İlgi alanları ise fen bilimleri, sosyal bilimler, ziraat, mekanik, ikna, ticaret, iş ayrıntıları, edebiyat, yabancı dil, güzel sanatlar, müzik ve sosyal yardım ilgisidir (Kuzgun, 2005).

Ölçek geliştirme safhasında, ABKÖ farklı sosyo-ekonomik düzeyden 511 ortaokul III. sınıf ve 531 lise I.sınıf öğrencisine uygulanmıştır. Önce her alt ölçekteki maddelerden elde edilen puanların, toplam puanla ilişkisi incelenmiş ve korelasyon katsayıları .30'un altında olan maddeler ölçekten çıkarılmıştır. Böylece 16 özelliği ölçen 170 madde kalmıştır. Madde toplam korelasyonları incelendiğinde, en düşük ortanca katsayının .38 (iş ayrıntılar ilgisi) en yüksek katsayının ise .56 (mekanik ilgi) olduğu görülmüştür (Kuzgun, 2005).

Ölçeğin güvenilirliği iç tutarlık katsayısı hesaplanarak belirlenmiş ve en yüksek Cronbach Alfa değeri .86 (mekanik ilgi) en düşük değer ise .73 (şekil-uzay yeteneği ve ziraat ilgisi) olarak bulunmuştur. Ortanca alfa değeri .76 olarak tespit edilmiştir (Kuzgun, 2005).

Geçerliğe bir kanıt olarak, öğrencilerini seçme sınavı ile alan okulların öğrencileri “üst yetenek grubu” olarak tanımlanmış ve bu öğrencilerin ABKÖ puan ortalamaları, normal devlet liseleri öğrencilerinininki ile karşılaştırılmıştır. Sonuçlar incelendiğinde, her iki grubun puan ortalamaları arasında anlamlı farklar bulunmuştur. Ayrıca yeteneklerin ve ilgilerin eğitim ve deneyimle gelişeceği yolundaki beklenti ile ilköğretim sekizinci ve

lise I. Sınıf öğrencilerinin ABKÖ puan ortalamaları karşılaştırılmış ve sonuçlar anlamlı bulunmuştur. Son olarak cinsiyetler arasında puanların farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek üzere 520 kız ve 622 erkek öğrencinin puanları incelenmiştir. Kızların sözel yetenek, sosyal bilim, ikna, iş ayrıntılar, yabancı dil, edebiyat, müzik, güzel sanatlar ve sosyal yardım ilgi ölçeklerinde elde ettikleri puan ortalamalarının erkeklerinkinden; erkeklerin sayısal, şekil-uzay, göz-el koordinasyonu yetenekleri, fen bilimleri, mekanik ve ticaret ilgi ölçeklerinde aldıkları puan ortalamalarının kızlarinkinden anlamlı bir şekilde yüksek olduğu görülmüştür. Sadece ziraat ilgi ölçeğinde iki grup arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır (Kuzgun, 2005).

2.12.12. Mesleki Yönelim Envanteri (MYE)

Kepçeoğlu tarafından 1990 yılında geliştirilmiştir. Mesleki Yönelim Envanteri lise ve dengi okullarda okuyan öğrencilerin yükseköğretim programlarına olan ilgi ve isteklerini belirlemek amacı ile hazırlanmıştır. Envanter, her biri 6 durumu içeren 60 madde ve toplam 360 seçenekten oluşur. Envanterin cevaplandırılmasında bireyler her maddede öncelikle yapmak veya olmak istediklerini seçerler (Özguven, 2007).

Envanter bir grup lise öğrencisi ile bir grup üniversite öğrencisine üçer haftalık ara ile tekrar uygulanmıştır. Bu uygulamalarda ilk-test ile son-test puanları arasında ortalama .86 ile .89 arasında bir ilişki belirlenmiştir. Ayrıca, testin yarılanması yöntemi ile yapılan karşılaştırmalarda, iki yarı arasında yönelim alanlarına göre ortalama .70 ile .95 arasında bir ilişki saptanmıştır. Öte yandan, ön uygulama sonuçları ile, aynı öğrencilere daha önceden uygulanan, Kuder İlgi Envanteri sonuçları çizilen profiller bakımından karşılaştırıldığında, birbirine paralellik gösteren bazı ilgi alanlarında yakın bir benzerlik gözlenmiştir. Söz konusu envanter ile MYE arasında önemli farklılıklar bulunmakla beraber, bu bulgu MYE'nin güvenilirliğine olumlu bir destek olarak kabul edilmiştir (Koç, 2006).

Envanterde yer alan her bir seçeneğin belirli bir meslek alanına özgü bir etkinlik olup olmadığı uzman görüşüne göre belirlenmiştir. Ayrıca, lise ve dengi okul öğrencileri üzerinde yapılan ön-uygulamalarda önce öğrencilerden en çok ilgi ve istek duydukları üç mesleğin adını ayrı kağıtlara yazmaları istenmiş, sonra envanterler uygulanmıştır.

Envanter sonuçları ile öğrencilerin listelediği meslekler, kız ve erkek öğrencilere göre ayrı ayrı karşılaştırılmış ve her iki grupta da çok yüksek oranlarda, öğrencilerin kendi listeledikleri meslekler ile envanter sonunda yönelmek istedikleri meslek alanları arasında yakın benzerlikler saptanmıştır. Ön-uygulama sonuçları üzerinde hesaplanan ortalama değerlerden ve bunlar üzerinde yapılan istatistiksel işlemlerden, öğrencilerin yönelmek istedikleri meslek alanlarının cinsiyet ve okul türlerine göre önemli ölçüde birbirinden farklı olduğu görülmüştür. Bu sonucun da, öğrencilerde var olduğu kabul edilen mesleki ilgi farklılıklarını yansıttığı için, envanterin geçerliğine bir kanıt olarak kullanılabilceği anlaşılmıştır (Koç, 2006).

2.13. İLĞİ ENVANTERLERİNİN KULLANILMASINDA DİKKAT EDİLMESİ GEREKEN HUSUSLAR

Bireyin, yaşamının değişik evrelerinde okul, ders, kurs ve meslek seçenekleri arasından gereksinimlerine ve niteliklerine uygun olanı belirleme kararı kendisini doğru değerlendirmesine bağlıdır. Bu bağlamda psikolojik danışmanların en önemli, yardımcılarından olan ölçek ve envanter tipi ölçme araçları, kişi hakkında gözlem, görüşme gibi dışsal tekniklerle elde edilen bilgilere kişinin kendine ilişkin algıları hakkında bilgi edinmemizi sağlar. Bu bakımdan bu tip ölçme araçları ile elde edilen bilgilerin diğer kaynaklardan elde edilenlerle bütünleştirilerek yorumlanması gerekir. Aksi halde yanlış yargılara varılması, hatalı kararlar verilmesi gibi sakıncalar ortaya çıkabilir (Kuzgun, 2011).

Belli ölçütler esas alınarak yapılacak sistemli gözlemler, öğrencinin yetenek ve ilgilerini daha objektif değerlendirme olanağı verir (Kuzgun, 2011; Yeşilyaprak, 2005). Bununla birlikte yapılan birçok araştırma mesleki tercih sürecinde birey hakkında en anlamlı bilginin hem kişilik hem de ilgilerin birlikte değerlendirilmesiyle elde edilebileceğini ortaya çıkarmıştır (Armstrong ve Anthony, 2009).

Psikolojik danışmanlar önceki bölümlerde açıklandığı gibi yetenek ile ilgilerin değerlendirilmesinde dikkatli olmalıdırlar. Uzmanların genel kanısı, aynı alana ilişkin bireyin ilgi ve yeteneği arasında biraz ilişki olmakla birlikte, ilgi envanterlerinden elde

edilen puanların bireyleri mesleğe yönlendirmek için yeterli olmadığıdır. İlgi testleri, mesleğe yönlendirmede ancak bir yetenek testi ile birlikte kullanılmalıdır (Özgüven, 2007).

Kariyer danışmanlığında her bir ilgi tipine yönelik özgüven ile ilgi alanları arasında bir uyum olduğu varsayımı mevcuttur. Ancak yine de bazen durum böyle olmayabilir ve danışanların özgüvenleri ile ilgi alanları arasında uyum değil, tersine bir alanda yüksek özgüven ve düşük ilgi söz konusu olabilir (Bonitz, Armstrong ve Larson, 2009).

Holland'ın kuramı meslek değiştirildiğinde yeni meslek kişinin ilgi alanlarına uygunsuz iş doyumunun sağlanacağını savunur. Ancak bu davranışın altında yatan sebep kaygı veya düşmanca duygular beslemek gibi kişilikle ilintili ise bu durumda yeni meslekte doyumunun sağlanması söz konusu olamayabilir. Psikolojik danışmanlar bu gibi durumlarda tek başına ilgilere göre yol haritasını çizmek yerine benzer iç ve dış etmenlere dikkat etmelidirler (Costa, McCrae ve Holland, 1984).

İlgi envanterlerinin önemli sorunlarından bir diğeri puanların yorumlanmasında ortaya çıkmaktadır. İlgilerin gelişiminde iki önemli bileşen ayrışma ve abartmadır. Ayrışma (differentiation) danışanın ilgilerinin ayrışma derecesidir. Abartma (elevation) ise ilgi envanterinden alınan puanların ya çok yüksek ya da çok düşük olmasıdır. Ayrışmanın düşük olması her zaman bireyin cevaplamada özensiz davrandığı anlamına gelmeyebilir. Ayrışmanın düşük olması bazen danışanın birden çok alanda potansiyeli olmasının göstergesi olabilir (Hirschi, 2009). İlgi envanterinin boyutları arasında az puan farkı olması durumunda bu konuya dikkat edilmelidir.

Düz profile (flat profile) sahip cevaplayıcılar, puanları ortalama puanın yakınlarında veya test boyutları arasında az düzeyde fark olan bireylerdir (Osborn ve Zunker, 2006). Düz profillerin oluşma sebepleri; dar ilgi alanları, iş dünyası hakkında yetersiz bilgi, ölçeğin kültürel duyarlılığı, cevaplayanın ruh hali, kendini vermemek, kararsızlık, işbirliği yapmaya gönülsüzlük, düşük öz saygı, mesleki kimliğin gelişmemiş olması ve aile veya akran baskısı kaynaklı olabilir. Yükseltilmiş profillerde (elevated profile) ise ilgi puanları normalin çok üzerindeki bir durumu ifade eder. Yükseltilmiş profile; olumsuz görünme kaygısı, herkesi memnun etme çabası, bütün fırsatları açık tutmaya

çalışmak, ilgilerin çeşitliliği veya ilgi ve yetenlerde gerçekten bir çok potansiyele sahip olmak gibi faktörler etki edebilir (Donnay, Morris, Schaubhut ve Thompson, 2005).

İlgi envanterleri bireylerin birden fazla boyutta ilgi yönelimlerini belirler. Mesleğe yönelik olarak gösterilen tek boyutlu bir ilgi güvenilmez ve çarpıtılmış olabilir. Aynı mesleki kategoriye yönelik birden fazla boyut kullanarak yapılacak yorumlar ise yordayıcı geçerliği daha çok sağlar (Holland, Gottfredson ve Baker, 1990). Özellikle ilgi envanterlerinin kullanılmasında oluşan bu sakıncayı gidermek için, Holland temelli ilgi envanterleri genellikle en yüksek ilgi alanı dışındaki ikinci ve üçüncü yüksek puanlı ilgi alanlarının da ortaya koyar. Ölçek geliştirirken veya kariyer danışmanlığında kullanılacak ölçeği seçerken birden fazla ilgi boyutuyla ilgili fikir edinilmesinin önemi göz önünde tutulmalıdır.

Kariyer danışmanlığı ve mesleki rehberlik uygulamalarında ilgi envanterlerinin kullanımında dikkate alınması gereken bir diğer konu grupla yapılan uygulamalarda danışanların sayısıdır. Özyürek (2009) ilgi envanterlerine ait profillerin yorumlanması bakımından büyük grup rehberliği (8-12 civarında öğrenci) ya da özellikle sınıf rehberliği formatlarının uygun olmadığını belirtmiştir. Çünkü, her bir öğrenciye bireysel ilgi göstermek gereklidir.

İlgi envanterlerinin puanları yorumlanırken danışanların yaş ve gelişim özellikleri de göz önünde bulundurulmalıdır. Kuzgun'a (2000) göre ilgilerin ergenlik çağında kararsız olmaları, o çağlarda öğrencilerin meslek kararlarını vermelerini güçleştirmektedir. Bu durumda yapılacak en doğru işlem ilgi envanterleri ile bireyin belli mesleklere karşı ilgilerini değil ilgi alanlarını ölçmektir. Bir kimsenin veterinerliğe mi, doktorluğa mı yoksa diyetisyenliğe mi ilgisi olduğunu saptamada hata yapma olasılığı, kişinin sağlık alanına mı yoksa teknik alana mı ilgi duyduğunu saptamada hata yapma olasılığından daha fazladır.

Ortalama yaşam süresinin uzaması ve zorunlu emeklilik zamanının ötelenmesi, ekonomik ve teknolojik değişim süratıyla beraber göz önünde bulundurulduğunda artık orta yaş grubundaki veya daha yaşlı yetişkinlerin mesleki seçeneklerinin arttığı görülmektedir. Bu yaş grubundaki danışanlara karar verme sürecinde yardımcı olması

gereken psikolojik danışman ergenlere veya yetişkinlere gösterdiği yaklaşımdan daha farklı bir yaklaşım belirlemek zorundadır. Seçilecek mesleğe hazırlanmak için gereken süre, işin gerektirdiği fiziksel ve zihinsel talepler bu danışanlara yaklaşımda dikkat edilmesi gereken bazı önemli konulardır. Benzer şekilde danışanın yıllardır edindiği mesleki ve hayat deneyimleri de düşünülmelidir. Psikolojik danışmanlar özellikle yetişkinlerin tümünün ilgi alanlarının benzeştiği yaygın inanışına kapılmamalıdır. Yaşla birlikte ilgilerin çeşitliliği ve ranjı tıpkı daha genç danışanlarda olduğu gibi azalmamaktadır (Costa, McCrae ve Holland, 1984).

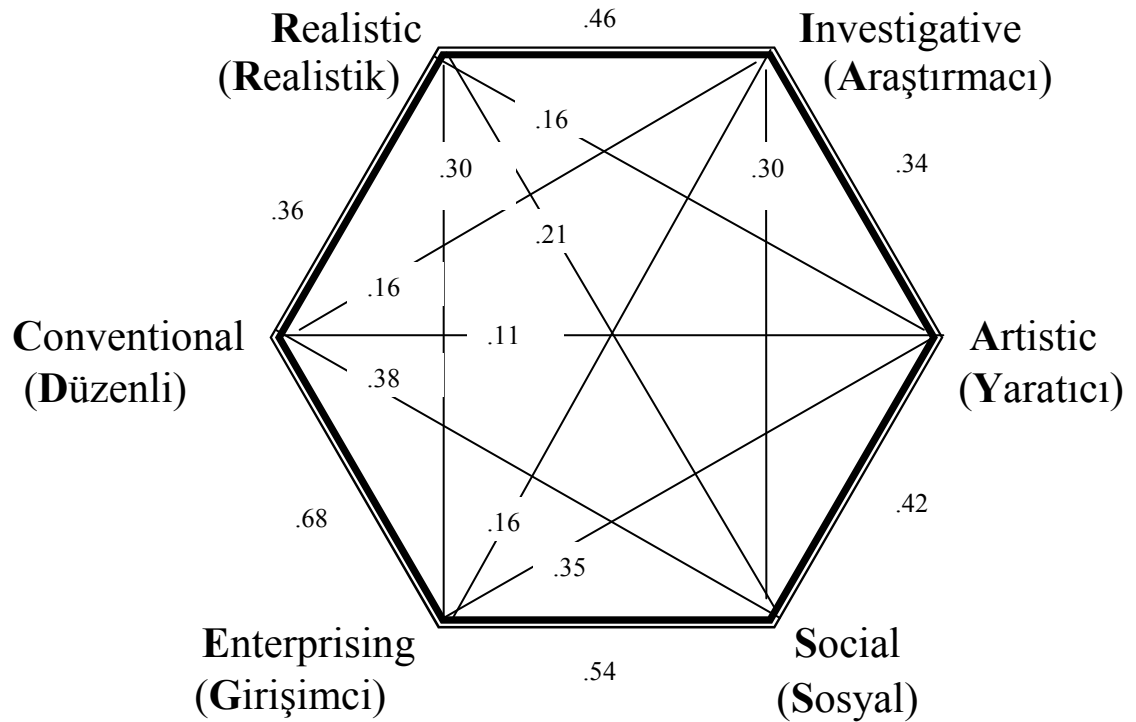
2.14. HOLLAND'IN KİŞİLİK TİPLERİ KURAMI

İkinci Dünya Savaşı sırasında John L. Holland, üç yıl boyunca A.B.D. ordusunda askere alma ve sınıflandırmayla ilgili bir görevde çalışmış ve bu esnada askerlerin mesleki geçmişlerinin bazı tiplerle sınıflandırılabilirliğini fark etmiştir. Bu düşünceden yola çıkarak insanların kişilik tiplerine ve ilgilerine göre sınıflandırılması üzerinde çalışmaya başlamıştır (Niles ve Haris-Bowlsbey, 2009; Savickas ve Gottfredson, 1999).

Holland'ın kuramı ilk olarak 1959 yılında "Journal of Counseling Psychology" dergisinde yayımlanmıştır. 1966 yılında kuram ilk yayımlanmasından o ana kadar geçen süredeki eleştiri ve araştırmalar ışığında revize edilmiş ve "The Psychology of Vocational Choice: A Theory of Personality Types and Model Environments" adlı kitap yayımlanmıştır. 1973 yılında ise kuram, altıgen modelin düzenlenmesi ve daha sistematik hale getirilmesiyle birlikte "Making Vocational Choices: A Theory of Careers" adlı kitap yayımlanmıştır. 1970'lerde yapılan araştırmalar ve mesleki kimlik kavramının da eklenmesiyle 1985 yılında bir revizyon daha yapılmış ve 1997 yılında kuram iş çevrelerinin nasıl tanımlanacağıyla ilgili açıklamalar geliştirilerek son halini almıştır (Gottfredson, 1999).

Holland'ın altıgen modelinin en önemli iki bileşeni ilgilerin dairesel bir yapı üzerinde gösterilecek şekilde ilişkilendirilmesi ve altı tipin birbirleriyle ilişkileridir (Tracey ve Rounds, 1995). Holland'ın Mesleki Tercih Envanteri (VPI) uygulanarak 12345 erkek ve 7968 kız üniversite öğrencisi üzerinde yapılan araştırma sonucu ilk defa kişilik boyutları arasında anlamlı bir ilişki olduğu ve boyutların birbirinden farklılıkları göz önüne

alındığında bu ilişkinin altıgen bir şekil üzerinde gösterilmesi düşüncesi ortaya konulmuştur. Bu çalışma sonucunda belirlenen kişilik tipleri ile birbirleri arasındaki korelasyonlar şekil 2.2’de (Holland, Whitney, Cole ve Richards Jr., 1969).

Şekil 2.2. Kişilik Tipleri ile Birbirleri Arasındaki Korelasyonlar (Holland, Whitney, Cole ve Richards Jr., 1969)

Bu çalışmada, kişilik tiplerinin isimlendirilmesinde Şekil 2.2’de görüldüğü üzere, doğrudan İngilizce’den tercüme sıfatlar seçmek yerine, her bir tipin temsil ettiği yapıyı olabildiğince açıklayan ifadeler seçilmiştir. Örneğin “Realistic” kelimesinin Türkçe karşılığı olan “Gerçekçi” ifadesi seçildiğinde bu tipin açıkladığı yapının sınırlanabileceği ve kuramda anlatılandan farklı bir anlama bürünebileceği değerlendirilmiştir. Benzer bir şekilde “Artistic” kişilik tipi için tercüme karşılığı olan “Sanatçı” ifadesi seçildiğinde bu kişilik tipinin sadece sanatla ilgilenen kişileri kapsayabileceği yanılgısına düşülebilir. Ya da “Conventional” kişilik tipinin Türkçe tercüme karşılığı olan “Geleneksel” ifadeyle bu kişilik tipi soyut bir biçimde nitelenmiş olacak ve ilgilerden çok değerlere yönelik algılar oluşturabilecektir. Ayrıca bu çalışma da dahil olmak üzere, Holland’ın kişilik kuramı temel alınarak geliştirilen

envanterlerin boyutları ilk harfleri ile kodlanmakta ve aşağıda detaylı olarak açıklanacağı üzere alınan puana göre sıralanmaktadır. Boyutların doğrudan Türkçe karşılıkları kullanıldığında “G” harf kodundan üç tane olacak ve sonuçlar ayırt edilemeyecektir. Bu duruma paralel olarak dünyada kişilik tiplerinin İngilizce baş harflerinden oluşan RIASEC modeli bu araştırmada RAYSGD olarak kullanılmıştır.

Holland’ın kişilik tipleri kuramının anlatıldığı bundan sonraki bölüm, yayınlandığı ilk yıl olan 1973’den beri kariyer danışmanlığı alanında en çok alıntı yapılan (Savickas ve Gottfredson, 1999) kitap olan Holland’ın “Making Vocational Choices; A Theory of Vocational Personalities and Work Environments” (1997) adlı kuramın üçüncü ve son revizyonunun anlatıldığı kitabından derlenmiştir.

Holland’ın kuramı birkaç basit fikir ve bu fikirlerin daha karmaşık bileşenlerinden oluşmaktadır. Öncelikle; insanlar altı kişilik tipinden birine (Realistik, Araştırmacı, Yaratıcı, Sosyal, Girişimci, Düzenli) benzediği ölçüde sınıflandırılabilirler. Tiplerden birine yüksek oranda benzerlik gösteren kişilerin o tipe ilgili kişilik özellikleri ve davranışları sergileme olasılıkları yüksektir. İkinci olarak; insanların yaşadıkları ve çalıştıkları çevreler yine altı çevre modelinden (Realistik, Araştırmacı, Yaratıcı, Sosyal, Girişimci, Düzenli) benzediği modele göre tanımlanabilir. Son olarak; kişilerin ve çevrelerin eşleştirilmesi sonucunda kişilik tipleri ve çevre modelleriye ilgili bilgilere dayanılarak yordamalar yapılabilir. Bu yordamalar, mesleki tercih, mesleki kararlılık ve başarı, eğitsel tercih ve başarı, öz yeterlilik, sosyal davranış ve etkilenmeye karşı duyarlılık konularını içerebilir.

2.14.1. Kuramın Sayıtları:

Kuramın esasını dört ana sayıtlı oluşturmaktadır:

1. İnsanların çoğu altı kişilik tipinden birinde birine (Realistik, Araştırmacı, Yaratıcı, Sosyal, Girişimci, Düzenli) olacak şekilde sınıflandırılabilir: Tipler, kişileri ölçerken kıyaslanılacak teorik ya da ideal modellerdir. Her bir tipin çevresel sorunlar ve görevlerle başa çıkmada kullandığı kendine has yetenek ve özellikleri vardır. Bir bireyin özellikleri her bir tipe karşılaştırılarak en çok

hangi tipe benzediği ortaya konulabilir. Bu, o kişinin baskın kişilik tipini simgeler. Ardından bireyin diğer kişilik tiplerine ne ölçüde benzediği de belirlenebilir. Bu şekilde, bireyin altı tipten her birine benzeme ve farklılaşma ölçütüne göre kişilik örüntüsü ortaya konulur.

2. Altı çeşit çevre vardır: Realistik, Araştırmacı, Yaratıcı, Sosyal, Girişimci, Düzenli. Her bir çevrede bir kişilik tipi baskın sayıda bulunur ve her çevre kendine has sorunlar ve fırsatlara yol açan fiziksel ortamına göre sınıflandırılır. Örneğin, Realistik çevreler çoğunlukla Realistik tipe benzer kişilerden, Düzenli çevreler de Düzenli kişilerden oluşur.
3. İnsanlar, yetenek ve becerilerini sergileyebilecekleri, tutum ve değerlerini ifade edebilecekleri ve baş edebilecekleri problem ve rollerle karşılaşma ihtimali yüksek çevreleri tercih ederler: Realistik tipler Realistik çevrelere, Sosyal tipler Sosyal çevrelere yönelirler. Çevreler de benzer şekilde arkadaşlık ve aidiyet gibi kavramlar aracılığıyla hangi insanların o çevrede yer alacağına etki eder.
4. Davranış, bireyin kişiliği ve çevre özellikleri arasındaki etkileşimin bir sonucudur: Bireyin kişilik örüntüsü (ya da profili) ve bulunduğu çevre bilinirse, teorik olarak böyle bir eşleşmenin muhtemel sonuçları hakkında yordamada bulunulabilir. Bu sonuçlar; mesleki tercih, iş değişimleri, mesleki başarı, öz yeterlilik ile eğitsel ve sosyal davranışları içerir.

Bu temel sayıtlara hem kişilere hem de çevreyi ilgilendiren ikincil sayıtlar eklenebilir. Bu sayıtlar, tutarlılık, ayrışma, bağdaşım, kimlik ve hesaplama başlıkları altında aşağıda açıklanmıştır.

1. Tutarlılık: Kişilik tipleri ile çevre modelleri arasındaki ilişkinin derecesidir. Birey ya da çevrelerden bazı eşleşmeler diğerlerinden daha yüksek derecede ilişkilidir. Örneğin, Realistik ve Araştırmacı tipler, Düzenli ve Yaratıcı tiplerden daha çok ortak özelliğe sahiptir.

2. **Ayrışma:** Bazı kişiler veya çevreler diğerlerine göre daha belirgin olarak tanımlanmış, ortaya konulmuş olabilir. Örneğin, bir kişi tek bir tipe yüksek derecede benzer ancak diğer tiplere daha az benzer olabilir veya bir çevre büyük oranda tek bir tipten insanlardan oluşmuş olabilir. Bu durumda bu kişi veya çevrenin ayrışma özelliğine sahip olduğu düşünülür.
3. **Kimlik:** Bu kavram, bireyin ya da çevrenin sahip olduğu tanımlamanın açıklığı ve kararlılığının bir ölçüsü olarak düşünülebilir. Kişisel kimlik, bireyin amaçları, ilgileri ve yetenekleri ile ilgili açık ve kararlı bir görüşe sahip olması durumudur. Çevresel kimlik ise bir çevre veya organizasyonun zamanla değişmeyen, açık, bütünlük hedefleri ve görevleri olması durumunda söz konusudur.
4. **Bağdaşım:** Her tipteki kişiler kendi özelliklerine uygun çevreye yönelir. Örneğin, Realistik tipler Realistik çevrelerde kendilerini ortaya koyabilirler çünkü, böyle bir ortam Realistik tipteki bir kişinin ihtiyacı olan olanak ve ödüllendirmeleri sağlar. Bağdaşmazlık ise bir kişilik tipinin kendi özelliklerine yabancı bir çevrede bulunması (Realistik tipteki bir kişinin Sosyal çevrede olması gibi) durumunda oluşur.
5. **Hesaplama:** Kişilik tipleri veya çevrelerin ilişkileri, aralarındaki mesafelerle orantılı olarak bir altıgen model üzerinde gösterilebilir. Böyle bir geometrik ifade sayesinde kişi veya çevreyle ilgili çok daha belirgin bir tanımlama yapılabilir. Böylece kuramın içeriğini oluşturan bileşenler arası ilişkiler tek bir geometrik şekil üzerinde tanımlanmış ve düzenlenmiş olmaktadır.

2.14.2. Kuramın Temel İlkeleri:

Tipolojinin ve çevresel modellerin geliştirilmesinde bir takım ilkeler benimsenmiştir. Bu ilkeler aşağıda sıralanmıştır.

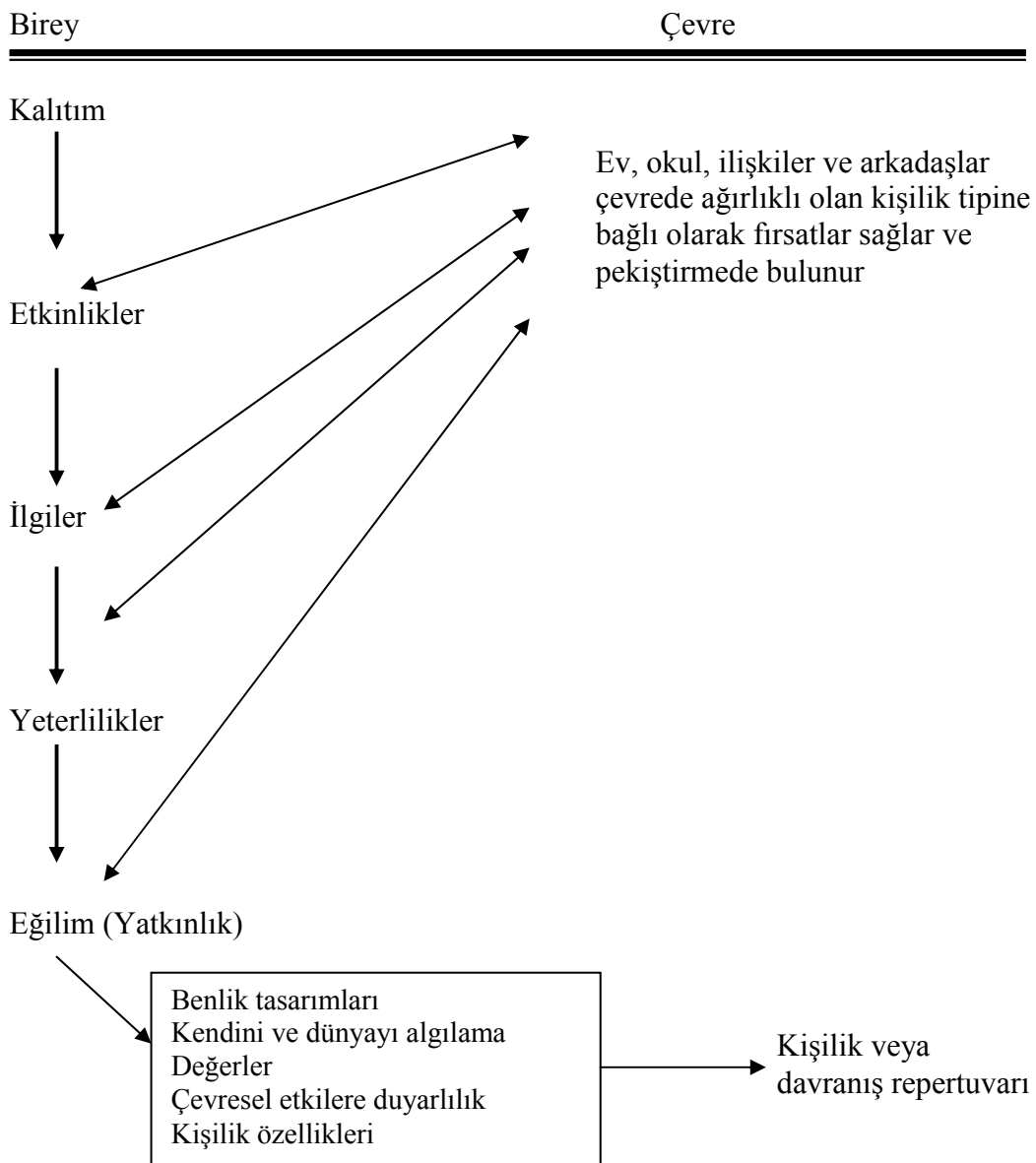
1. **Meslek seçimi kişiliğin bir ifadesidir:** Araştırmalar, mesleki tercihlerin kişilik ölçekleriyle orta düzeyde korelasyon gösterdiğini belirtmektedir. Yakın zamanlardaki araştırma bulguları da “ilgilerin kişiliğin ifadesi olduğu” sayıtlısını

doğrulamaktadır. Kısaca mesleki ilgiler olarak adlandırdığımız olgular aslında kişiliğin önemli bir parçasıdır.

2. İlgî envanterleri kişilik envanterleridir: Eğer mesleki ilgiler kişiliğin bir ifadesi ise, ilgî envanterleri de kişilik envanterleri olarak kabul edilebilirler. Aslında, ilgî envanterlerinin içeriği ve boyutları, kişiliği ölçmede kullanılan diğer metotlara paralel güvenilirlik ve geçerliktedir.
3. Mesleki kalıp yargılar güvenilir ve önemli psikolojik ve sosyolojik anlamlara sahiptirler: İnsanlar nasıl arkadaşlarına, kıyafetlerine veya hareketlerine göre değerlendiriliyorsa, aynı şekilde mesleklerine göre de değerlendirilirler. Gündelik yaşam farklı mesleklerdeki insanların özellikleriyle ilgili bazen hatalı ama sıklıkla anlamlı bilgilere ulaşılmasını sağlar. Bu şekilde marangozların hünörlü, avukatların saldırgan, aktörlerin ben merkezli, satıcıların ikna kabiliyeti yüksek kişiler olduğu gibi çıkarımlara ulaşılır.
4. Bir mesleğin üyeleri benzer kişilik özelliklerine ve kişisel gelişim geçmişine sahiptirler: Eğer bir birey belirli bir mesleğe kişilik yapısı veya geçmişinden dolayı girmiş ise aynı şekilde o mesleğin benzer kişilik özelliklerine sahip bireylere çekici geldiği söylenebilir. Bu durumda da o mesleğin üyeleri benzer kişilerden oluşur.
5. Bir meslek grubundaki insanlar benzer kişilik özelliklerine sahip olduğundan, birçok duruma ve probleme yönelik benzer tepkileri verir ve kişiler arası bir çevre oluştururlar. Bu şekilde bir çevreyi veya iş ortamını üyelerinin kişilik özelliklerine bakarak betimlemek mümkündür.
6. Mesleki doyum, kararlılık ve başarı, bireyin kişiliği ile çalıştığı çevrenin bağdaşımına bağlıdır. Mesleki ilgî envanterleri temelde bu sayıltı üzerine kuruludur. Kişi nasıl benzer zevklere, yeteneklere ve değerlere sahip arkadaşlarının yanında daha rahat hissederse, psikolojik olarak eşleştigi bir iş çevresinde de muhtemelen daha iyi performans gösterecektir.

2.14.3. Kişilik Tiplerinin Gelişimi

Denilebilir ki “tipler tipleri üretir”. Her ne kadar ana-baba tutumlarının çocuğun ilgilerinin gelişiminde rolü küçük de olsa anne ve baba yine kişilik tiplerine uygun olarak çocuğa olanaklar sağlar ya da kısıtlamalar koyar. Bu da çocuğun ebeveynlerine benzer kişilik tipinde etkinliklerde ve ortamlarda bulunması doğal sonucunu doğurur. Ayrıca her ne kadar bilimsel olarak tam açık değilse de ebeveynlerin fiziksel ve psikolojik özelliklerinin kalıtım yoluyla çocuğa geçmesi de söz konusudur.

Şekil 2.3. Kişilik Tiplerinin Gelişimi (Holland, 1997)

Şekil 2.3.'de şematik bir gösterimle belirtildiği gibi, bir çocuğun genetik yapısı ve deneyimleri başlangıçta bazı etkinliklere yönelmesine bazılarında da kaçınmasına yol açacaktır. Ardından bu tercihler kişisel doyum ve çevreden gelen ödüllendirmenin de etkisiyle ilgiler olarak belirginleşecektir. Birey bu ilgileri takip ettikçe o alanlarda yeterliliği artacak, ilgisi olmayan alanlarda aynı yeterliliği geliştirmeyecektir. Aynı zamanda yaşla birlikte bireyin değerleri kristalleşecek ve ilgilerdeki bu ayrışmaya eşlik edecektir.

2.14.4. Kişilik Tipleri

Holland'ın kuramında her bir kişilik tipinin ilgi alanları ile yöneldikleri ve kaçındıkları etkinlikler belirlenmiştir. Ayrıca ilgi alanlarına paralel olarak kişilik tipleri farklı sıfatlarla nitelendirilmiştir. Aşağıda Holland'ın kişilik tipleri ayrıntılı olarak tanımlanmıştır.

2.14.4.1. Realistik Tip

Realistik tipteki kişilerin kalıtsal özellikleri ve yaşantıları bu kişileri belirgin, düzenlenmiş etkinliklere yönelmeye, nesnelere, hayvanları, aletleri ve makineleri sistematik olarak kullanmaya, bununla birlikte eğitsel ya da terapötik etkinliklerden kaçınmaya sevk eder. Bu davranışsal eğilime uygun olarak; el becerisinin kullanıldığı, mekanik, tarımsal ve teknik etkinliklerde yeterliliğe sahip olmakla birlikte sosyal ve eğitsel beceriler yönünden yetersizdirler.

Sahip olduğu öncelikler, inançlar, yeterlilikler, özyargı ve değerlerinden dolayı aşağıdaki özellikleri gösterme eğilimindedir:

- Uyumlu	- Sıradan
- Yargılamadan kabul edici	- İnatçı
- Dürüst	- Pratik
- Duygulardan etkilenmeden iş yapan	- Gerçekçi
- Esnek olmayan	- Çekingen

- Maddeci
- Doğal
- Kendi halinde
- Güçlü
- İçgörü düzeyi düşük

2.14.4.2. Araştırmacı Tip

Araştırmacı tipteki kişiler ise gözleme dayalı, sembolik, sistematik, fiziksel, biyolojik ve kültürel olguların araştırılması etkinliklerine yönelir ve başkalarını ikna etmek ya da sosyal olmakla ilgili ve tekrarlayan etkinliklerden kaçınırlar. Bu eğilimler, araştırmacı kişilerin bilimsel ve matematik yeterliliklerini ortaya koyduğu gibi ikna ile ilgili eksikliklerini de gösterir.

Araştırmacı tipteki kişiler aşağıdaki özellikleri gösterme eğilimindedir:

- Analitik
- Tedbirli
- Karmaşık
- Eleştirel
- Meraklı
- Bağımsız
- Entelektüel
- Dikkat çekmekten uzak
- Kötümser
- İçerik sahibi
- Ayrıntılara dikkat eden
- Radikal
- Mantıklı
- Duygularını gizleyen
- Gösterişsiz

2.14.4.3. Yaratıcı Tip

Bu kişilik tipindeki bireyler fiziksel, sözel materyaller ya da insan kullanarak sanat ürünü oluşturmayı destekleyen belirsiz, rahat, sistemli olmayan etkinliklere yönelirler ve belirgin, sistematik ve önceden düzenlenmiş etkinliklerden kaçınırlar. Bu davranışsal eğilimler, dil, sanat, müzik, drama, yazarlık gibi yaratıcı beceriler kazandırırken, büro ve iş yönetimi konularında zayıflığa yol açar.

Bu tipteki kişiler aşağıdaki özellikleri gösterme eğilimindedir:

- Karmaşık
- Düzensiz
- Duygusal
- Duygularını dışa vuran
- İdealist
- Hayal gücü yüksek
- Pratik olmayan
- Duyarlı
- İçinden geldiği gibi davranan
- Bağımsız
- İçerik sahibi
- Sezgi sahibi
- Aykırı düşünceli
- Açık
- Orijinal

2.14.4.4. Sosyal Tip

Sosyal tipteki kişiler, insanları bilgilendirme, eğitime, geliştirme, tedavi etme ve aydınlatmayla ilgili etkinliklere yönelirken; düzenli, sistematik, araç-gereç ya da makine kullanmayı gerektiren etkinliklerden kaçınırlar. Bu eğilimler sosyal tipteki kişilerin insan ilişkileri (Kişiler arası ve eğitsel) becerilerini artırırken teknik ve el becerileri konularında yetersizliğe yol açar.

Sosyal tipteki kişilerin aşağıdaki özellikleri belirgindir:

- Uzlaşmacı
- İşbirliğine yatkın
- Empatik
- Arkadaş canlısı
- Cömert
- Yardımsever
- İdealist
- Nazik
- Sabırlı
- İkna edici
- Sorumluluk sahibi
- İnce düşünceli
- Anlayışlı
- Sosyal
- Sıcak

2.14.4.5. Girişimci Tip

Bu kişilik tipindeki bireyler, diğer kişileri örgütsel hedeflere ulaşma ve ekonomik kazanç elde etme konularında yönlendirmeyi içeren etkinliklere yönelip, gözleme dayalı, sembolik ve sistematik etkinliklerden kaçınırlar. Bu eğilimler liderlik, kişiler arası ilişkiler ve ikna becerilerini edinmesine yol açarken girişimci kişilerin bilimsel yeterlilikleri zayıf kalmaktadır.

Girişimci tipteki kişiler aşağıdaki özellikleri gösterme eğilimindedir:

- Açık göz (parasal konularda)
- Maceraperest
- Hırslı
- İddialı
- Hükmedici
- Enerjik
- Gayretli
- Heyecan arayan
- Gösteriş düşkünlü
- Dışa dönük
- Etkileyici
- İyimser
- Becerikli
- Kendine güvenen
- Sosyal olmaktan hoşlanan

2.14.4.6. Düzenli Tip

Düzenli tipteki kişiler belirgin, önceden düzenlenmiş, verilerin sistematik kullanımını (Kayıt tutmak, form doldurmak, iş makineleri ve veri işlem gereçlerini kullanmak gibi) içeren etkinliklere yönelir ve belirsiz, rahat, araştırmacılık içeren ve düzensiz etkinliklerden kaçınırlar. Bu davranışsal eğilimler sonucunda düzenli tipteki bireyler büro işleri, hesaplama, ticari işlerle ilgili becerileri edinirken yaratıcı özellikleri zayıftır.

Bu tipteki kişilerin aşağıdaki özellikleri belirgindir:

- Dikkatli
- Uyumlu
- Özenli
- Yargılamadan kabul edici
- Uysal, yumuşak başlı
- Düzenli
- Israrcı
- Pratik

- Yeterli
- Esnek olmayan, katı
- Çekingen
- Metotlu
- Titiz
- Tutumlu
- Hayal gücünden yoksun

2.14.5. Tiplerin Değerlendirilmesi

Betimlemesi yapılan kişilik tiplerinin bireylerde hangi oranda bulunduğu ilgi envanterleri kullanarak nicel hale getirilebilir. Her bir kişilik tipine yönelik altı ölçekten birinden yüksek alan bireyin o kişilik tipine benzerliğinden söz edilebilir. En yüksek puan alınan ölçek o kişinin kişilik tipidir. Ölçeklerden alınan puanlar büyükten küçüğe doğru dizildiğinde ise bireyin kişilik örüntüsünü elde etmek mümkündür. Örneğin Araştırmacı boyuttan en yüksek puanı alan bireyin kişilik tipi A (Araştırmacı)'dır. Aynı kişinin diğer boyutlardaki puanları büyükten küçüğe doğru sıralandığında Realistik-Yaratıcı-Düzenli-Sosyal-Girişimci ise kişilik örüntüsü ARYDSG olarak kodlanabilir.

Kişilik örüntüsü her ne kadar altı boyutu içeriyor olsa da, sıklıkla ilk iki veya üç tip değerlendirmeye alınır. Burada yukarıda bahsedilen tutarlılık, ayrışma ve kimlik gibi diğer verilere bakarak karar vermek durumunda kalınılabilmektedir.

2.14.6. Tiplerin Birbirleriyle İlişkisi

Tiplerin birbirleriyle ilişkisi ve aralarındaki benzerlikler Şekil 2.2.'de görüldüğü gibi altıgen bir model üzerinde gösterilebilir. İki tip arasında mesafe ne kadar yakınsa, aralarındaki ilişki ve benzerlik de o derece fazladır. Örneğin model üzerinde Realistik tip ile Araştırmacı tip birbirlerine yakındırlar ve benzerlikleri de diğer tiplere göre fazladır. Aksine, Realistik ve Sosyal tip birbirlerine en uzak konumdadırlar ve ilişki ve benzerlikleri de çok azdır.

2.14.7. Çevresel Modeller

Nasıl insanlar kişilik tiplerine bağlı olarak değerlendirilebilirse, aynı şekilde çevreler de hipotetik olarak belirlenmiş çevresel modellere göre değerlendirilebilirler. Çevresel modeller o çevreyi oluşturan çoğunluğun meydana getirdiği ortamla belirlenir. Örneğin Sosyal bir çevre daha çok Sosyal tipteki insanlardan oluşur. Bir çevrede bulunan grubu oluşturan insanların ne tür insanlar olduğu bilinirse bu grubun o çevrede oluşturacağı atmosfer de kestirilebilir. Bürokratlarla dolu bir büro ortamıyla mühendislerle dolu bir büro ortamı elbette birbirinden farklı olacaktır.

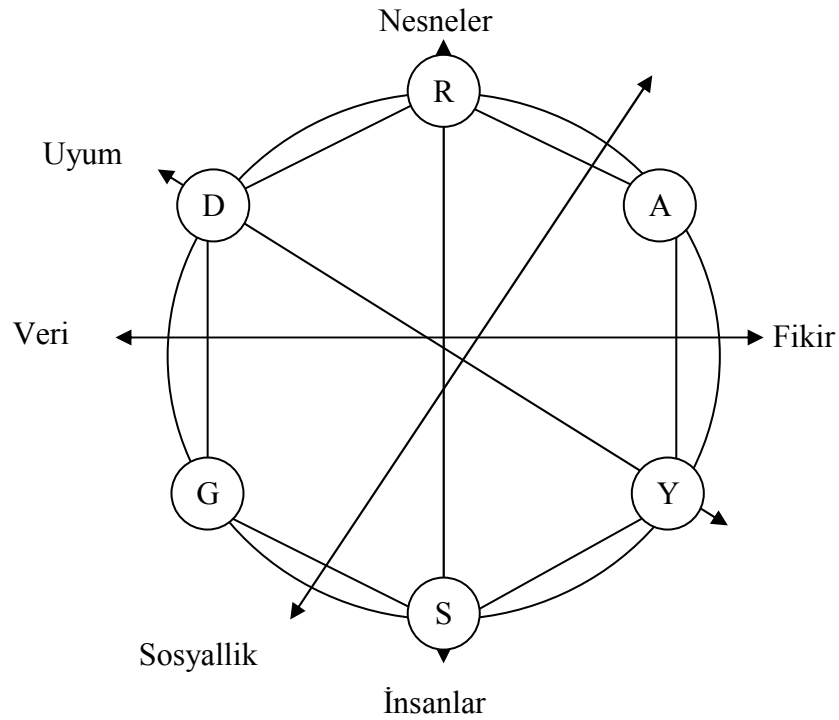
Kişilik tipleri gibi çevresel modeller de etkinlikler, inançlar, yeterlilikler, algılar ve değerlere bağlı olarak şekillenir. Bu nedenle de aralarında çok yakın ilişkiler vardır. Çevresel modellerin özellikleri ile kişilik tiplerinin özellikleri aynı olduğu için bu bölümde tekrarlanmamıştır.

2.14.8. Holland Sonrası Kuramın Gelişimi

Holland'ın kuramı (1973, 1985, 1997) alan yazında üzerinde en kapsamlı çalışılmış ve en çok iz bırakmış mesleki ilgi kuramıdır (Tracey ve Gupta, 2008). Strong İlgi Envanteri, Kendini Araştırma Ölçeği ve UNIACT gibi RAYSGD tabanlı ölçekler de kariyer danışmanlığında en sık kullanılan ölçeklerdir. (Armstrong, Allison ve Rounds, 2008). Kuramının diğer birçok kurama göre avantajı geliştirilmeye başlandığı ilk zamanlardan itibaren uygulamaya dönük bir kuram olması ve uygulamalardan alınan dönüte göre defalarca yeniden düzenlenmiş olmasıdır (Gottfredson, 1999).

Holland'ın kişilik kuramına en önemli ve geçerli katkıları Prediger ve Hogan yapmıştır. Prediger (1982), Holland'ın (1997) RAYSGD modeline Veri-Fikirler ve Nesnelere-İnsanlar boyutunu, Hogan (1983) ise Sosyallik ve Uyum boyutlarını ekleyerek modeli genişletmişlerdir (Armstrong ve Anthoney, 2009; Rounds ve Tracey, 1993).

Prediger (1982), Holland'ın altıgen modeline Veri-Fikir (G,D – A,Y karşıtlığı) ve İnsanlar-Nesnelere (S – R karşıtlığı) boyutlarını eklemiştir. Hogan (1983) ise Sosyallik (S,G – R, A karşıtlığı) ve Uyum (D – Y karşıtlığı) yorumlarını ilave etmiştir (Şekil 2.4).

Şekil 2.4. Prediger (1982) ve Hogan'ın (1983) eklediği boyutlarla birlikte Holland'ın altıgen modeli (Armstrong, Day, McVay ve Rounds, 2008).

Bu yeni eklenen boyutlar kişilik tipleri arasındaki farklılıkları ortaya koymaktadır. Örneğin Veri-Fikir boyutunun Veri bölümünde bulundan Düzenli ve Girişimci tipler, Fikir bölümünde bulunan Araştırmacı ve Yaratıcı tiplere göre bilgi kayıt, dosyalama gibi etkinliklere daha çok ilgi göstermektedirler. Ya da Sosyallik boyutunda Girişimci ve Sosyal tipler, Realistik veya Araştırmacı tiplere göre daha çok kişiler arası etkileşim içeren etkinliklere yönelmektedirler (Armstrong, Day, McVay ve Rounds, 2008; Rounds ve Tracey, 1993). Tracey ve Rounds (1996) ise ilgileri bir diğer boyut olarak "saygınlık" boyutunu eklemiştir (Armstrong, Day, McVay ve Rounds, 2008). Bu yorumda ise araştırmacılar her bir kişilik tipindeki bireylerin değişik oranlarda saygınlığı göz önünde bulundurarak etkinlik tercihleri yaptıklarını belirtmişlerdir.

2.15. MESLEKİ İLGİ KONULU ARAŞTIRMALAR

Mesleki ilgi konulu araştırmalar ölçek geliştirme çabalarından bireylerin mesleki ilgileri ile cinsiyet, yaş gibi çeşitli değişkenler arasındaki ilişkinin incelenmesine kadar farklılık göstermektedir. Aşağıda ülkemizde ve dünyada mesleki ilgiyi konu edinmiş önemli araştırmalar sunulmuştur.

2.15.1. Holland'ın Kişilik Kuramı Konulu Araştırmalar

Erez ve Shneorson (1980), İsrail'de mühendislik ve yönetim bilimleri bölümlerinde çalışan 49 akademisyen ve 45 yönetici üzerinde yaptıkları bir araştırmada farklı iş kategorilerinde çalışan bireylerin kişilik tiplerinin de farklılaşacağı denencesini sınamıştır. Araştırmada veriler Holland'ın altı kişilik tipi ve Vroom'un beklenti kuramına uygun olarak 18 motivasyonel özelliğe göre değerlendirilmiştir. Veri toplama aracı olarak Holland'ın Mesleki Tercih Envanteri'nin (VPI) kullanıldığı araştırma sonucunda akademisyenlerin yöneticilere göre Yaratıcı tip özelliklerinin daha yüksek olduğu buna karşılık Girişimci tip özelliklerinin ise daha düşük olduğu bulunmuştur.

Holland'ın tipolojisi ile Nevrotizm-Dışa Dönüklük-Deneyimlere Açıklık (NEO) kişilik modeli arasındaki ilişkileri, yaşları 21 ile 89 arasında değişen 217 erkek ve 144 kadından oluşan bir örneklem üzerinde Costa, McCrae ve Holland (1984) tarafından incelenmiştir. Holland'ın KAE puanları ile NEO puanları arasında oldukça güçlü korelasyonlar bulunmuş, özellikle Araştırmacı ve Yaratıcı ilgi tipleri ile Deneyime Açık kişilik tipi arasında, ve Sosyal ve Girişimci ilgi tipleri ile Dışadönük kişilik tipi arasında anlamlı ve güçlü bir ilişki tespit edilmiştir.

Özyürek (1996), lisans öğrencilerinin puan türlerine göre Kendini Değerlendirme Envanterinin (KDE; Kuzgun, 1989) algılanmış yetenek ve ilgi alt ölçeklerinden elde edilen puanlara göre farklılaşp farklılaşmadıklarını incelemiştir. Araştırma 592 lisans öğrencisi üzerinde yürütülmüştür. Bulgular, Holland'ın kuramı doğrultusunda ve büyük bir oranda öğrencilerin bu özelliklerde farklılaştıklarını göstermektedir. Araştırmacı ayrıca KDE'nin alt boyutlarının Holland'ın kişilik tipleri ile ilişkisini ortaya koymuş, her bir kişilik tipine karşılık gelen bireyin KDE'nin hangi alt ölçeğinden yüksek, hangi

alt ölçeğinden düşük puan aldığını belirlemiştir. Sonuçlar, puan türü uygulamasının ve KDE'nin ayırt edici geçerliğine işaret etmektedir.

Benzer bir araştırmada, Yıldırım (2001), akademik liselerdeki alan türlerine uygun olan Akademik Benlik Kavramı Ölçeği (Kuzgun, 1996) alt ölçeklerinin Holland'ın Altıgen Modeli'nden yararlanarak belirlenmesine yönelik olarak denenceleştirilen temel modellerin, doğrulayıcı faktör analizi (DFA) ile test edilmesine yönelik betimsel bir çalışma yapmıştır. Araştırmada Adana ilindeki 14 liseden 490 öğrenciye (234 Erkek, 256 Kız) ABKÖ uygulanmış ve elde edilen veriler, araştırmanın amacı kapsamında Holland'ın modelinden yararlanarak denenceleştirilen modellere DFA yapmak amacıyla kullanılmıştır. Araştırmada akademik liselerdeki alanlar ile Holland'ın ilgi kategorileri ve ABKÖ altölçeklerinin birbirleriyle ilişkileri ortaya konulmuş, elde edilen bulgular, akademik liselerdeki beş alana ilişkin yapılan DFA'larda ilgi ölçümlerinin faktör yüklerinin yetenek ölçümlerinden daha yüksek olduğundan, alan seçiminde algılanmış yetenek ölçümlerinden ziyade temel ilgi alanlarının daha önemli olduğunu göstermiştir.

Holland'ın kuramının kültürel geçerliğine yönelik olarak Flores, Spanierman, Armstrong ve Velez (2006) tarafından Meksika'da yapılan bir araştırmada, Strong İlgi Envanteri ve Öz Yeterlilik Envanteri, 487 lise öğrencisine uygulanmış ve bulgular envanterlerin normlarıyla karşılaştırılmıştır. Holland'ın RAYSGD yapısının kız öğrenciler için geçerli olduğu, erkek öğrenciler için ise yeterince ortaya konulmadığı görülmüştür. Norm gruplarla kıyaslandığında model uyumunun düşük olduğu tespit edilmiştir.

Sverko ve Babarovic (2006), Hırvatistan'da yaşayan 1866 ergen üzerinde Kendini Araştırma Ölçeği (KAÖ) kullanılarak Holland'ın kişilik kuramının geçerliğini incelemiştir. Araştırma sonucunda, RAYSGD boyutlarının altıgen yapısı ortaya konulmuş ve ölçme aracı ile birlikte kuramın geçerli olduğu kanısına varılmıştır.

Armstrong ve Rounds (2008), Holland'ın kişilik kuramını esas alan ilgi envanterlerinde serbest zaman etkinliklerinin rolünü incelemiştir. Araştırmacılar ilgi alanlarının belirlenmesinde boş zaman etkinliklerinin kullanılmasının, çoğu ergenin mesleki etkinliklerle ilgili sınırlı bir tecrübeye sahip olduğu göz önüne alındığında faydalı

olduğunu belirtmişlerdir. Bu yaklaşımın özellikle kariyer seçenekleri hakkında az bilgisi olan veya sınırlı düzeyde iş tecrübesi olan kişilerde faydalı olabileceği ifade edilmiştir. Araştırmada boş zaman etkinliklerine yönelik ilgilerin Holland'ın RAYSGD modelindeki yerleri belirlenmeye çalışılmıştır. Bulgular değerlendirildiğinde açıkça boş zaman etkinliklerinin RAYSGD modelinin ilgi alanlarıyla ilişkisi olduğu görülmüştür. İnsanlarla etkileşim içeren aktiviteler (Parti düzenlemek gibi) Sosyal ve Girişimci kişilik tipleri ile, nesne etkileşimi içeren (İnşa etmek, onarmak gibi) ya da açık hava aktiviteleri (Balık tutmak, avcılık gibi) Realistik ve Araştırmacı tipleri ile, yaratıcı boş zaman etkinlikleri (Sanat uğraşları, Edebiyat gibi) Yaratıcı tipi ile ve koleksiyonculuk ve hesap içeren boş zaman etkinlikleri ise Düzenli kişilik tipi ile ilişkili bulunmuştur.

Holland'ın kişilik kuramının geçerliğini Çinli üniversite öğrencileri üzerinde sınıadığı bir araştırma Tang (2008) tarafından yapılmıştır. Örnekleme oluşturan 165 öğrenciye Kendini Araştırma Envanteri'nin Çin versiyonu uygulanmış ve RAYSGD modelinin bu ülke üniversite öğrencileri için geçerli olduğu bulunmuştur. İlgi boyutları arasında .12 ile .51 arasında korelasyonlar elde edilmiştir. Realistik-Araştırmacı, Yaratıcı-Sosyal ve Girişimci-Düzenli tipler arasında yüksek, Yaratıcı-Düzenli ve Realistik-Girişimci tipler arasında düşük ilişki görülmüştür. Ayrıca katılımcılardan kariyer seçimlerinde en önemli etkenleri sıralamaları istenmiş ve ilgiler, sosyal ihtiyaçlar ve iş pazarı kariyer seçimi yapılırken en önemli etkenler olarak belirlenmiştir.

Armstrong ve Anthoney (2009) tarafından yapılan bir araştırmada Holland'ın RAYSGD kişilik tipleri ile Beş Faktör modeli arasındaki ilişki incelenmiş ve bu iki tipoloji arasında anlamlı ilişkiler bulunmuştur. En kayda değer kişilik-ilgi ilişkisi Dışadönüklük ile Sosyal ve Girişimci tipler ve Deneyime Açıklık ile Yaratıcı ve Araştırmacı tipler arasında görülmüştür. Beş Faktör kuramı kişilik tipleri ile Holland kişilik tipleri arasındaki ilişki genel olarak; Deneyime Açıklık ile Yaratıcı, Dışa Dönüklük ile Girişimci ve Sosyal, Uyumluluk ile Sosyal, Özdisiplin ile Girişimci ve Düzenli, Nevrotiklik ile Yaratıcı tipler arasında olacak şekilde belirlenmiştir.

2.15.2. İlgil ÖLçeği Geliştirilmesi Konulu Araştırmalar

Kendini Araştırma ÖLçeğinin (KAÖ) bilgisayar versiyonun deneysel bir incelemesinde Barak ve Cohen (2002), KAÖ bilgisayar versiyonunun lise öğrencilerinin mesleki keşiflerine ne öLçüde faydalı olduğunu sorgulamışlardır. Araştırmacılar tarafından KAÖ'nin bilgisayar üzerinden doldurulabilen bir formu geliştirilmiş ve örnekleme grubuna (150 öğrenci) önce bu form uygulanmış, altı haftalık bir süre sonra ise geleneksel KAÖ kağıt-kalem testi olarak uygulanmıştır. Araştırmadan elde edilen veriler ışığında, iç tutarlık katsayısı .90 olarak belirlenmiş ve bilgisayar versiyonunda Realistik, Sosyal ve Girişimci ilgi boyutları, kağıt-kalem formuna göre daha yüksek olarak bulunmuştur.

İnan (2006), tarafından yapılan bir araştırmada kariyer eğilim envanteri geliştirilmeye çalışılmış, araştırmada en az ortaokul mezunu, 8.sınıftan itibaren tüm bireylerin mesleki ilgilerini öLçen bir öLçme aracı geliştirmek amaçlanmıştır. Araştırmanın örnekleme Adana ilinde bulunan çeşitli okullarda öğrenim gören 538 öğrenci ile 52 yetişkinden oluşturulmuştur. Envanter maddeleri hazırlanırken Tracey ve Rounds'un (2001) geliştirdiği Kişisel Küre Envanteri (KKE) maddelerinden faydalanılmış, ayrıca farklı meslek gruplarının çalışanları ile yapılan görüşmelerden faydalanarak 214 etkinlik ve 189 meslekten oluşan madde havuzu oluşturulmuştur. Maddeler yazılırken KKE'nin 18 faktörlü yapısı göz önüne alınmıştır. Veri toplama aracı olarak araştırmacı tarafından hazırlanan Kişisel Bilgi Anketi ve Kariyer Eğilim Envanteri kullanılmıştır. Verilerin toplanması ve açımlayıcı faktör analizi sonucunda 111 maddelik etkinlik 110 maddelik meslekler bölümü oluşturulmuştur. Mesleklere ilişkin alt öLçeklerin veri tabanı incelendiğinde örnekleme bütünü kişilerin en az bir maddeyi boş bıraktıkları tespit edilmiş bu nedenle mesleklerle ilgili bölüm envanterden çıkarılmıştır. Yapılan ikinci bir çalışmada veri toplama araçları aynı kalırken, örnekleme Türkiye'nin farklı (13 İl) illerindeki 541 öğrenci ve 315 yetişkinden oluşturulmuştur. Analizlerde, ilk olarak, her bir maddenin aritmetik ortalama, standart sapma, çarpıklık ve sivrilik değerleri incelenmiştir. İkinci olarak, birinci çalışmada da yapıldığı gibi alt öLçeklerin yapı geçerliğini sağlamak amacıyla açımlayıcı faktör analizleri yapılmıştır. Üçüncü olarak alt öLçekler arasında Pearson korelasyonları hesaplanmıştır. Envanterin uygulama formu 13 alt öLçekten oluşmuştur.

İlgi envanteri geliştirmeye yönelik bir başka çalışmada Deniz (2008) envanterin genel meslekler dışında uzmanlık gerektiren mesleklere yönelik olmasını amaçlamıştır. Araştırmada öncelikle, literatürden ve üniversitedeki eğitim programlarından yararlanılarak 14 mesleki alan belirlenmiş ve her alan için 25 madde yazılmıştır. Envanterdeki maddeler üçerli olarak gruplandırılmıştır. Birey her üçlü maddeden en çok ilgisini çeken yalnızca bir tanesini seçmiş ve bunu 1-5 arasında (1:Çok az ilgimi çeker, 5:Çok ilgimi çeker) Likert tipi bir derecelendirme ölçeği ile derecelendirmiştir. Envanterin deneme uygulaması Ankara ilindeki 10 lisede yapılmıştır. 1373 öğrenciden elde edilen veriye açımlayıcı faktör analizi, bunlar içinden seçilen 216 kişilik gruba ait veriye doğrulayıcı faktör analizi uygulanmıştır. Toplam katılımcılar içinden 700 ve 673 kişilik iki farklı gruba ait verilerle Cronbach alfa değeri belirlenmiş (.79 - .95), 109 kişilik gruba ait veriyle test-tekrar test güvenilirliği analizi yapılmıştır. Nihai envanter 72 kişilik farklı bir gruba uygulanarak test-tekrar test güvenilirliği (.75 - .95) bulunmuştur. Envanterin görünüş geçerliğine yönelik olarak, çeşitli üniversitelerdeki ilgili meslek alanında görev yapan akademisyenlerden alt boyutların görünüş geçerliğine ilişkin görüşleri alınmıştır. Yapı geçerliğini belirlemek için yapılan açımlayıcı ve doğrulayıcı faktör analizleri sonucunda, belirlenen 14 boyutun her biri ile yüksek düzeyde uyum gösteren 11-12'şer madde seçilerek envanterin nihai formu (156 madde) oluşturulmuştur. Alt boyutlar arasındaki korelasyon incelenmiş ve -0.43 ile 0.50 arasında değerler elde edilmiştir. Korelasyon değerlerinin çoğunluğunun negatif değerlerde olması envanterin alt boyutlarının ayrıştığını göstermiştir.

Enke (2009), sözel maddeler yerine resimlerin kullanıldığı Holland tabanlı bir ilgi envanteri geliştirmiştir. Buna gerekçe olarak okuma-yazma seviyesinin düşük olacağı kişilerin olabileceği, resimlerin gündelik hayatı daha çok temsil ettiği ve zihinsel problemi olan bireylerde kullanım uygunluğu öne sürülmüştür. Envanterde her bir boyut için sekiz madde olacak şekilde toplam 48 madde bulunmaktadır. Kişisel Küre Envanteri (Tracy, 2002) kısa formu esas alınarak maddeler belirlenmiş ve bir ressama kadın ve erkek cinsiyetleri için ayrı ayrı olmak üzere maddelerin resimleri yaptırılmıştır. Uzmanlardan oluşan bir panelde test uyarlama çalışmalarına benzer bir yöntemle resimlerin anlamı sorulmuştur. 290 Kız ve 247 erkek üniversite öğrencisinden oluşan bir örneklem üzerinde güvenirlik, geçerlik çalışmaları yapılmıştır. Kişisel Küre

Envanteri kağıt-kalem formu ile benzer ölçek geçerliği araştırılmış boyutlar arasında .57 ile .89 arasında değişen korelasyonlar bulunmuştur. Her bir RAYSGD boyutu için iç tutarlık katsayıları (Cronbach Alfa Katsayıları) .66 ile .90 arasında belirlenmiştir. İki hafta arayla yapılan testin tekrarı yönteminde ise kızlar için .80, erkekler için ise .73 ortalama korelasyonları elde edilmiştir. Ayrıca boyutlar arası korelasyonların Holland'ın altıgen modeliyle uyduğu görülmüştür.

2.15.3. Mesleki İlgi ve Diğer Değişkenler Konulu Araştırmalar

Belirtildiği üzere mesleki ilgilerin konu edinildiği bazı araştırmalar özellikle bu değişkenin iş performansı, akademik başarı ve yetenek gibi değişkenlerle ilişkilerini de incelemiştir. Johnson ve Hogan (1981) tarafından yapılan bir araştırmada mesleki ilgi ve kişiliğin iş performansı üzerindeki etkileri araştırılmıştır. Veri toplama aracı olarak Holland'ın KAÖ ve sicil formları kullanılmıştır. Araştırmanın örneklemini olarak ise Baltimore'da görev yapan 88 polis memuru seçilmiştir. Polis memurları iki amirleri tarafından standart bir form kullanarak başarıları yönünden değerlendirilmiş, bunun yanında sicil notları, aldıkları ödül ve cezalar da puanlamaya katılarak bir başarı puanı oluşturulmuştur. Araştırmaya katılan polisler Holland'ın KAÖ uygulanarak harf kodları belirlenmiştir. Grup homojen olduğundan çoğunun ilk harf kodları polislik mesleğinin harf kodları olan RSG olarak bulunmuş. Bu nedenle değerlendirmede Yaratıcı ve Düzenli tip puanları yüksek olan iki ayrı grup oluşturulmuş ve sonuçta başarılı oldukları alanlar açısından anlamlı farklar bulunmuştur. Holland'ın Polislik meslek grubu için belirlediği ilgi alanları olan Sosyal ve Realistik ilgi alanları dışında Düzenli ve Yaratıcı ilgi alanlarıyla mesleki başarı arasında yüksek korelasyon bulunmuştur.

Mesleki rehberliğin bireylerin yetenek ve ilgilerine uygun meslekleri tanımalarına etkisi Kuzgun (1982) tarafından deneysel bir araştırmada incelemiştir. Araştırma Ankara Bahçelievler Deneme Lisesi öğrencileri üzerinde yapılmıştır. Lise I. sınıftan 94 öğrenci deney, 89 öğrenci kontrol grubunu, Lise III. sınıftan 95 öğrenci deney ve 96 öğrenci kontrol gruplarını oluşturmuştur. Araştırmada veri toplama aracı olarak Farklı Yetenek Testleri, Kuder İlgi Alanları Tercih Envanteri, araştırmacının geliştirdiği

Meslek Dereceleme Ölçeği Formları kullanılmıştır. Deney ve kontrol gruplarına ilgili form ve envanterler uygulandıktan sonra, deney gruplarına meslek ve eğitim olanaklarını tanıma ve yetenek ve ilgi alanlarına uygun alanları tanımalarına ağırlık veren üç ay süreli mesleki rehberlik hizmeti verilmiştir. Son test sonucunda elde edilen verilerin analizi ışığında, lise I. sınıf deney grubunda hesaplama, lise III. sınıf deney grubunda ise hesaplama ve sosyal hizmet ilgi alanlarına ilişkin korelasyonlarda anlamlı artışlar görülmüştür.

Uzer (1987) ise lise öğrencilerinin yüksek öğretim programlarını tercihleri ile kendi yetenek, ilgi ve mesleki olgunluk düzeyleri arasındaki ilişkilerini araştırmıştır. Araştırmanın örneklemini Ankara ilindeki altı farklı lisenin 1318 son sınıf öğrencisi oluşturmuştur. Veri toplama aracı olarak, Kuder İlgi Alanları Tercih Envanteri, Mesleki Olgunluk Envanterinin Mesleki Tutum Ölçeği ve Kendini Tanıma Testi uygulanmış, ayrıca öğrencilerin yükseköğretime seçme sınavındaki puanları, tercihleri ve ÖSYM bilgi işlem kayıtlarından faydalanılmıştır. Toplanan veriler tercihlerin; yetenek alanına, yetenek düzeyine, ilgi alanına uygunluğu endeksleri ile mesleki tutum ve kendini tanıma olarak belirlenen beş değişken ışığında değerlendirilmiştir. Araştırmadan elde edilen bulgular;

- a. Erkek öğrencilerin kız öğrencilere kıyasla yetenek alanına daha uygun tercih yaptıklarını,
- b. Kız öğrencilerin ise erkeklere göre yetenek düzeyine ve ilgi alanına daha uygun tercihler yaptığını,
- c. Kız öğrencilerin mesleki tutum ve kendini tanıma yönünden erkeklerden daha fazla mesleki olgunluğa eriştiklerini göstermiştir.

Sayın (2000), lise öğrencilerinin mesleki ilgilerini yordayan bazı değişkenlerin neler olduğunu belirlemeye çalışmıştır. Araştırma, öğrenci Seçme Sınavı'na hazırlanan lise öğrencilerinin mesleki ilgi puanlarının mesleki olgunluk, denetim odağı, sosyal destek, cinsiyet, yaş, sınava girilecek puan türü ve devam edilen dershanelerin niteliği tarafından yordanıp yordanmadığını; öğrencilerin mesleki ilgileri söz konusu değişkenler tarafından yordaniyor ise yordama güçlüklerini belirlemek amacıyla yapılmıştır. Veriler, Edirne il merkezinde bulunan üç farklı dershanede üniversite hazırlık kurslarına devam eden 386 lise 2. ve 3. sınıf öğrencisi üzerinden toplanmıştır.

Bağımlı değişkene ilişkin veriler Kendini Değerlendirme Envanteri (Kuzgun, 1990)'nin 11 ilgi alt ölçeği kullanılarak; bağımsız değişkene ilişkin veriler ise Mesleki Olgunluk Ölçeği (Kuzgun ve Bacanlı, 1996), Nowicki-Strickland Denetim Odağı Ölçeği (Yeşilyaprak, 1988) ve Algılanan Sosyal Destek Ölçeği (Yıldırım, 1997) kullanılarak toplanmıştır. Verilerin istatistiksel analizinde "Aşamalı Çoklu Regresyon Analizi" yöntemi kullanılmıştır. Araştırma sonucunda bağımsız değişkenlerin yordadığı ilgi alanları;

- a. Mesleki olgunluk; Müzik ilgisi dışındaki diğer ilgi alanları
- b. Cinsiyet; Temel bilim, mekanik, ticaret, iş ayrıntıları, edebiyat, güzel sanatlar ve sosyal yardım
- c. Yaş; Temel bilim, mekanik, edebiyat, güzel sanatlar, sosyal yardım
- d. Puan türü; Temel bilim, sosyal bilim, canlı varlık, edebiyat, müzik
- e. Dershanelerin niteliği; Temel bilim, mekanik, ticaret
- f. Denetim odağı; Canlı varlık, ikna, iş ayrıntıları, sosyal yardım
- g. Sosyal destek; Ticaret, müzik, sosyal yardım olarak bulunmuştur.

Gazete Haberleri Testi'nin lise son sınıf öğrencilerine uygulandığı bir araştırmada İnan (2005), lise son sınıf öğrencilerinin mesleki ilgi alanları ile üniversite Öğrenci Seçme Sınavı puanları, lise alanlarıyla, anne çalışma durumları arasındaki ilişkiyi belirlemeye çalışmıştır. Örneklem grubu, 236'sı kız ve 229'u erkek olmak üzere toplam 465 Lise öğrencisinden oluşturulmuştur. Öğrencilerin mesleki ilgi alanlarını belirlemek için, Prof. Dr. Hasan TAN'ın geliştirdiği "Gazete Haberleri Testi" ve öğrencilerin kişisel bilgilerini belirlemek için de araştırmacı tarafından geliştirilen "Kişisel Bilgi ve Mesleki Tercih Anketi Formu" kullanılmıştır. Öğrencilerin 2005 Öğrenci Seçme Sınavı puanları ise ÖSYM web sitesinden, TC kimlik numaraları girilerek alınmıştır. Öğrencilerin en çok, Fen mesleki ilgi alanına yöneldikleri, bunu sırasıyla Tıp, Eğitim Öğretim, Hukuk Politika alanının takip ettiği, en düşük ilginin Tarım alanına yönelik olduğu ortaya çıkmıştır. Sanat, Eğitim-Öğretim ve Dil-Edebiyat ilgi alanlarında kız öğrenciler erkek öğrencilere göre daha ilgili, Teknik, İdarecilik, İş Ticaret ve Açık Hava ilgi alanlarında ise erkek öğrenciler kız öğrencilere göre daha ilgili bulunmuştur.

Erdil (2006), Hacettepe Üniversitesi hazırlık sınıfı öğrencilerinin mesleki ilgi ve yetenek alanları ile meslek tercihlerini etkileyen bazı faktörlerin belirlenmesi amacıyla

bir çalışma yapmıştır. Araştırmanın örneklemini Hacettepe Üniversitesi Yabancı Diller Yüksek Okulu hazırlık sınıfında öğrenim gören 148 öğrenciden oluşturulmuştur. Veri toplama aracı olarak Kişisel Bilgi Formu ve Kendini Değerlendirme Envanteri (Kuzgun, 1988) kullanılmıştır. Araştırmadan elde edilen bulgular, öğrencilerin cinsiyetlerinin, ÖSS giriş sayılarının, anne ve babalarının öğrenim durumlarının, ailenin aylık gelir düzeyinin ve mezun oldukları lise türlerinin meslek tercihleri üzerinde etkili olduğunu göstermiştir.

Koç (2006), algılanmış yetenek (Sayısal yetenek, Sözel yetenek) ve ilgi ölçeklerindeki (Sosyal Bilimler, İkna, Sosyal Yardım, Ticaret, İş Ayrıntıları, Matematik) madde sayısı azaltıldıktan ve ölçeklerin uygulanacağı yaş ranjı genişletildikten sonra ölçeğin geçerlik-güvenirlilik çalışmalarını yapmayı amaçlamıştır. Çalışma doğrultusunda yaşları 12-20 arasında olan toplam 1171 öğrenciye madde sayısı azaltılan algılanmış yetenek ve ilgi ölçekleri uygulanmış ve elde edilen veriler üzerinde ilgi ölçeklerinin geçerlik ve güvenirlik analizleri yapılmıştır. Güvenirlik ile ilgili bulgular, madde sayısı azaltılan ilgi ölçeklerinin Cronbach alfa iç tutarlılık katsayıları ve madde-toplam puan korelasyonları bakımından tatminkar olduğunu göstermiştir. Yapı geçerliğine ilişkin analizlerde alt ölçeklerin birbirleri ile anlamlı bir ilişki içinde oldukları görülmüştür. Araştırma sonucunda, algılanmış yetenek ve ilgi ölçeklerindeki madde sayısının azaltılarak geniş yaş ranjına uygulanması konusunda önemli kanıtlar elde edilmiştir.

Öğrencilerin mesleki ilgi alanları ve ailenin meslek seçimine etkisinin Bekleyiş (2007) tarafından araştırıldığı bir çalışmada, araştırmanın örneklemini Bolu ili özel dersanelerinde üniversiteye hazırlık kursu gören 142 öğrenci oluşturmuştur. Veri toplama aracı olarak aile ve mesleki ilgi ile ilgili hazırlanan anket formu kullanılmıştır. Araştırma sonucunda, meslek ilgi alanları ile okul türleri arasında paralellik görülmüştür (Fen lisesinde okuyan öğrenciler Tıp ve Mühendislik alanlarına daha ilgili). Ayrıca ailelerin çocukların yükseköğrenimi konusundaki düşünceleri kız öğrencilerde mutlaka bir üniversite bitirilmesi, erkek öğrencilerde ekonomik rahatlık sağlayacak bir bölüm bitirilmesi yönünde olduğu tespit edilmiştir.

Einarsdottir ve Rounds (2009) tarafından mesleki ilgi ölçümlerinde cinsiyetler arası farklılığın araştırıldığı bir çalışmada ise Strong İlgi Envanteri'nin Genel Mesleki

Temaları (GOT) ve Temel İlgi Ölçekleri (BI) veri toplama aracı olarak kullanılmıştır. Araştırmanın örneklemini 1860 kız ve 1105 erkek öğrenciden oluşturulmuştur. Bu çalışmada kızların Sosyal, Yaratıcı ve Düzenli tip puanlarının erkeklere göre daha yüksek, erkeklerin ise Realistik ve Araştırmacı tip puanlarının kızlara göre daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

Mesleki ilgi konulu araştırmalar incelendiğinde, yurtdışında Holland'ın kişilik kuramının kültürel geçerliğine yönelik araştırmalar olmasına karşın, Türkiye'de bu konuda yeterince araştırma olmadığı görülmektedir. Holland'ın kuramının geçerliğinin Türk kültüründe sınanması ihtiyacı literatür taramasında göze çarpmaktadır. İlgi ölçeği geliştirilmesi konulu araştırmalar ise daha çok lise ve üniversite öğrencilerinde oluşan çalışma gruplarında yoğunlaşmaktadır. Kariyer danışmanlığının yaşam boyu sürdüğü göz önüne alındığında yetişkinlere yönelik ölçeklere olan ihtiyaç daha belirgin hale gelmektedir.

BÖLÜM III

YÖNTEM

Bu bölümde; araştırmanın deseni, çalışma grubu, veri toplama araçları ve veri toplama işlemi, Mesleki İlgi Envanteri'nin geliştirilmesi aşamaları ile verilerin çözümlenmesi ve yorumlanması ile ilgili açıklamalara yer verilmiştir.

3.1. ARAŞTIRMANIN TÜRÜ

Bu araştırma bir psikolojik ölçme aracı geliştirme çalışmasıdır. Araştırmada 17'den 55 yaşa kadar olan bireylerin ilgi alanlarını ölçmeye yönelik bir ilgi envanteri geliştirilmiştir.

3.2. ÇALIŞMA GRUBU

Araştırmanın çalışma grubunu bir kamu kuruluşunun bünyesinde çeşitli il ve ilçelerde görev yapan yönetici, yardımcı yönetici ve lider statüsündeki kişiler oluşturmaktadır. Çalışma grubundaki katılımcılar temsil yeteneği yüksek olacağı düşünüldüğünden, kamu kurumunun personelinin mesleğe yönelik eğitimlerinin verildiği meslek okullarında görevli yönetici, yardımcı yönetici ve lider statülerindeki çalışan yetişkinlerden seçilmiştir. Ayrıca bu kişilerin mesleklerinde en az üç yıl deneyimli olmaları ölçütü de göz önünde bulundurulmuştur.

Mesleki İlgi Envanteri deneme formu 19 farklı meslek okulunda toplam 2241 kişiye uygulanmış olup okullara ve çalışanların statülerine göre dağılım Tablo-3.1'de verilmiştir. Kadın denek sayısı 12 olup tüm katılımcılar içerisinde oranı %0.5'dir. Seçim esnasında her bir meslek alanı ve statüden en az 40'ar kişiye ulaşmak hedeflenmiştir. Bazı meslek alanlarında özellikle lider statüsündeki kişiler istihdam edilmediğinden bu kişilerden veri alınmamıştır.

Tablo 3.1. Mesleki İlgı Envanteri Deneme Formu Uygulanan Bireylerin Okul ve Statülerine Göre Dağılımı

Şehir	Meslek Okulu	Statü			Toplam
		Yönetici	Yrd. Yön.	Lider	
İstanbul	A	36	36	39	111
İstanbul	B	49	57	11	117
Konya	C	30	56	28	114
Bursa	D	24	35	43	102
Balıkesir	E	68	67	27	162
Isparta	F	25	41	27	93
İzmir	G	37	48	35	120
İzmir	H	116	117	32	265
Ankara	I	36	51	0	87
Ankara	J	44	21	0	65
Ankara	K	42	85	28	155
Ankara	L	27	38	10	75
Ankara	M	77	89	7	173
Ankara	N	33	69	46	148
Ankara	O	79	63	33	175
Ankara	P	25	8	0	33
Ankara	R	15	7	0	22
Ankara	S	70	11	7	88
Ankara	T	32	67	37	136
Toplam		865	966	410	2241

3.3. VERİ TOPLAMA ARAÇLARI

Mesleki ilgi envanterinin benzer ölçekler geçerliğini saptamada kullanılmak üzere Kuzgun (1988) tarafından geliştirilen “Kendini Değerlendirme Envanteri”nden yararlanılmıştır. Kendini Değerlendirme Envanteri’nin güvenilirlik-geçerlik değerleri ve alt ölçeklerine ilişkin açıklamalar aşağıda sunulmuştur.

3.3.1. Kendini Değerlendirme Envanteri (KDE)

Kendini Değerlendirme Envanteri (KDE) Kuzgun tarafından 1988 yılında öğrencilerin “ilgi”, “yetenek” ve “mesleki değerlerini” ölçmek amacıyla geliştirilmiştir. Envanterde her biri 10 madde ile ölçülen 23 alt ölçek (11 ilgi, 9 mesleki değer, 3 yetenek) vardır. Holland'ın KAÖ'de benimsediği yaklaşımdan esinlenilmiştir. Maddelerin Likert tipi derecelendirmesinde, dört nokta vardır ve bunlar 1 ile 4 arasında puanlandırılmıştır (1 = Hiçbir zaman, 4 = Her zaman) (Kuzgun, 2003).

KDE ile ölçülen ilgi alanları ve kısaca açıklamaları aşağıda sıralanmıştır (Kuzgun, 2003);

1. Temel Bilim İlgisi: Temel bilim ilgisi, fizik, kimya, biyoloji gibi bilimlerin konusunu oluşturan doğal olayları incelemek, matematik konuları ile uğraşmak gibi davranışlarda kendini gösteren bir ilgi alanıdır. Temel bilim ilgisi yüksek olan kimseler, yukarıda belirtilen temel bilim alanları yanında tıp, veterinerlik ve mühendislik gibi uygulama alanlarında bilimsel çalışma yapmaktan doyum sağlayabilir.
2. Sosyal Bilim İlgisi: Sosyal olayları incelemek ve nedenlerini araştırmak gibi davranışlarda ifadesini bulan bir ilgi alanıdır. Sosyal bilim ilgisi yüksek olan kimseler hukuk, siyaset bilimleri, sosyoloji, psikoloji, ilahiyat gibi alanlarda çalışmakla mutlu ve başarılı olabilirler.
3. Canlı Varlık İlgisi: Canlı varlık ilgisi, hayvan ve bitkilerin yaşayışını incelemekten, onları yetiştirip üretmekten zevk alma gibi davranışları içerir. Canlı varlıklara ilgi duyan kimseler açık havada çalışmaktan da zevk alırlar.
4. Mekanik İlgi: Mekanik ilgi, çeşitli alet ve makineler yapmak, işletmek ve onarmak gibi faaliyetlerden hoşlanmaktır. Mekanik ilgi, makine ve elektrik mühendisliği gibi teknik alanlarda başarı ve doyum için gereklidir.
5. İkna İlgisi: İkna ilgisi, başkalarına düşüncelerini aktarma, belli bir amacı gerçekleştirmek için başkalarını etkileme gibi davranışları içeren bir ilgi alanıdır. İkna

ilgisi ile ilgili meslekler arasında yazarlık, gazetecilik, diplomatlık, din görevliliği sayılabilir.

6. Ticaret İlgisi: Alım-satım işleriyle uğraşan, ticaret yolu ile kar elde etme, bir malı müşteriye tanıtmaya ve satmaya gibi faaliyetlerde ifadesini bulan ticaret ilgisi, pazarlama ve reklamcılık alanları ile yakından ilişkilidir. Ancak ticarete ilgi duyan kişiler, hangi alanda yetişmiş olursa olsunlar, bir gün meslekleri ile ilgili ticari bir faaliyete girebilirler. Örneğin, bir ziraat mühendisi, ziraat aletleri ya da ilaçları satan bir ticarethane açabilir.

7. İş Ayrıntıları İlgisi: Bu ilgi daha çok ayrıntılar üzerinde çalışmaktan hoşlanma olarak ifade edilebilir. Her işi günü gününe yapma, bir yazıyı ya da hesabı inceden inceye kontrol etme, her şeyi düzenli tutma gibi davranışlarda kendini gösteren bu ilgi alanı ile açık ilişkisi olan yüksek öğretim programı, muhasebe ve sekreterliktir.

8. Edebiyat İlgisi: Her türlü edebi eserleri inceleme, eleştirme ve edebi eserler yazma gibi davranışlarda ifadesini bulan, edebiyat ilgi alanına yüksek düzeyde ilgi duyanların, dil-edebiyat ve basın-yayın programlarında doyum sağlayacakları söylenebilir.

9. Güzel Sanatlar İlgisi: Bu ilgi alanı daha çok resim, heykel gibi plastik sanatlar ve el sanatları ile eserleri incelemek veya bu tür eserler ortaya koymak gibi davranışlarda ifadesini bulur. Yüksek öğretim programlarında sanat ile ilgili olanlar güzel sanatlara ilgi duyan kişiler için uygun çalışmaya alanları olabilir.

10. Müzik İlgisi: Müzik ilgisi, bir müzik aleti çalma, müzik dinleme ve beste yapma gibi davranışlarda kendini gösteren bir ilgidir. Müziğe yüksek derecede ilgi duyan kişiler için konservatuarların müzik bölümleri en uygun eğitim alanıdır.

11. Sosyal Yardım İlgisi: Sosyal yardım ilgisi, hasta, yoksul ve sakat insanlara yardım etme ve onların sıkıntılarını azaltma gibi davranışlarda ifadesini bulur. Bu ilgi alanı ile en yakından ilgili yüksek öğretim programı sosyal hizmetler programıdır. Ayrıca tıp, psikoloji, çocuk gelişimi ve eğitim programları da sosyal yardım ilgisi yüksek kişiler için çalışma alanları olabilir.

KDE'nin 1987 yılında hazırlanan deneme formu Ankara ilindeki 1902 lise öğrencisine uygulanmıştır. Uygulama sonucunda deneme formundaki 270 maddenin birbirleri ile ilişkileri incelenmiş ve her bir alt ölçek için 10 madde olmak üzere 230 maddelik envanter elde edilmiştir. Envanterin ilgi alt ölçeğinin güvenirlik çalışmalarında iç tutarlık alfa katsayıları .73 (İş Ayrıntıları) ile .92 (Ticaret) arasında değişmiştir. Toplam 86 kişilik bir gruba bir hafta ara ile iki uygulama yapılarak elde edilen test-tekrar test güvenirlik katsayıları ise .68 (İkna) ile .87 (Mekanik) arasında bulunmuştur. Ayrıca aynı gruba yapılan uygulama sonucunda ölçekler arası korelasyona bakılmış, korelasyon katsayıları genellikle olumlu ve gerek yönleri gerekse miktarları beklentilere uygun olarak tespit edilmiştir (Kuzgun, 2003).

Geçerliğin belirlenmesinde ise envanteri yanıtlayan öğrenciler arasında okul türleri ve cinsiyet ile yetenek, ilgi ve değerler yönünden varolması beklenen farkları yansıtma derecesine bakılmıştır. Envanterle ölçülen değişkenlerin hemen hepsinde okulların puan ortalamaları arasında anlamlı farklar bulunmuştur. Ayrıca 86 kişilik bir gruba, Kozan (1983) tarafından geliştirilen “Sosyal Beğenirlik Ölçeği” de uygulanmış ve iki ölçekten elde edilen puanlar arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Elde edilen korelasyon katsayılarının çoğunun sıfıra yakın oluşu ve anlamlılık sınırını aşan korelasyonların çok düşük oluşu KDE'nin sosyal beğenirlik faktöründen etkilenmediğinin bir kanıtı olarak kabul edilmiştir. Elde edilen bulguların KDE'nin, Holland (1966) tarafından, çeşitli gözlem ve araştırma bulgularına dayanılarak tanımlanan, mesleki çevre ve kişilik özellikleri ilişkisini yeterince yansıttığı belirtilmiştir (Kuzgun, 2003).

3.4. VERİ TOPLAMA İŞLEMİ

Araştırmada verilerin toplanması aşağıda açıklanan “Mesleki İlgi Envanterinin Geliştirilmesi Aşamaları” bölümündeki gibi, her aşamada farklı araç ve yöntemler kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Verilerin tamamı araştırmacının kendisi tarafından katılımcıların bulunduğu okullardan, yerinde toplanmıştır. Anket formu, ön deneme ve deneme formu uygulamaları ortalama 50'şer kişilik gruplar halinde uygulanmıştır.

Çalışma grubunun büyüklüğü ve bu nedenle verilerin okunması, bilgisayar ortamına aktarılması için gereken süre göz önüne alınarak deneme formu uygulamasında verilerin

toplanması için optik form kullanılmıştır. Optik formun kullanım ve kodlamasına uygun olarak envanter yönergesiyle birlikte “Optik Form Doldurma Yönergesi” de bireylere dağıtılmış ve uygulama öncesinde açıklanmıştır.

Mesleki ilgi envanterinin geliştirilmesi sırasında gerek katılımcıların belirlenmesi gerekse uygulamaların yapılmasıyla ilgili kamu kurumunun yetkili organlarıyla koordinasyonda bulunulmuş ve araştırma için gerekli izinler alınmıştır. Ayrıca her bir okul yetkilisiyle, araştırmaya dahil edilecek bireylerde bulunulması istenen nitelikler ve katılımcıların mesleklere göre dağılımı koordine edilmiştir.

3.5. MESLEKİ İLGI ENVANTERİNİN GELİŞTİRİLMESİ AŞAMALARI

Mesleki İlgi Envanteri'nin geliştirilme aşamaları problem durumu ve araştırmanın amacı doğrultusunda, zaman, çalışma grubunun büyüklüğü ve araştırmacının yeterliliğinden kaynaklanan sınırlılıklar göz önüne alınarak belirlenmiştir. Ayrıca benzer ölçeklerin (ASVAB İlgi Envanteri, O*NET İlgi Envanteri, Strong İlgi Envanteri) geliştirilme aşamaları incelenmiş ve bu araştırma için uygun olan modeller kullanılmıştır. Mesleki İlgi Envanteri'nin geliştirilmesi aşamaları aşağıda kısaca özetlenmiştir.

3.5.1. Literatür Taraması ve Ölçülecek Yapının Belirlenmesi

Araştırmaya kapsamlı bir literatür taraması ile başlanmış ve meslek/alan seçimi ile ilgili kuramlar ve araştırmalar incelenmiştir. Ayrıca ilgi ve mesleki ilgi konulu araştırmalar ve mevcut ilgi envanterlerinin geliştirilme süreçleri irdelenmiştir. Ayrıca bu konuda araştırmalar yapmış öğretim elemanlarının da görüşleri alınmıştır. Bu kapsamda başta açıklandığı nedenlerle Holland'ın kişilik kuramının geliştirilecek envanterde esas alınmasına karar verilmiştir.

Mesleki İlgi Envanteri, Holland'ın kişilik tipleri kuramı esas alınarak geliştirilmiş ve envanterin boyutları bu kurama göre belirlenmiştir. Birçok kariyer danışmanlığı kuramı içerisinden özellikle bu kuramın esas alınmasının nedeni; Holland'ın tipoloji kuramının

bir çok kurum ve kuruluş tarafından mesleğe yönelme işleminde yaygın olarak kullanılması (Laurence, 2004), kuramın araştırmacı tarafından 1959, 1966, 1973, 1985 ve 1997 yıllarında 100'den fazla araştırmayla desteklenerek gözden geçirilmiş olması (Gottfredson, 1999) ve üzerinde yurt dışında en çok araştırma yapılmış mesleki seçim kuramı olması (Harrington ve Feller, 2004) gerekçelerine dayanmaktadır.

Kuramsal çerçevenin belirlenmesinin ardından, Holland'ın kişilik kuramında belirttiği altı kişilik tipi ve bu tiplerin yöneldikleri etkinliklerin oluşturduğu yapılar belirlenmeye çalışılmıştır. Her bir tipin kendine özgü yapısı, bu konudaki alan yazından ve Holland'ın kuramını açıkladığı kaynaklardan yararlanılarak ortaya konulmuştur.

3.5.2. Madde Yazımı

Madde havuzunu doğrudan katılımcıların en sık gerçekleştirdikleri etkinlikler arasından belirlemek amacıyla, araştırmacı tarafından bir anket formu geliştirilmiştir. Anket formunda bireylere günlük çalışma yaşantısı içerisinde ve boş zamanlarında hangi tür etkinlikleri yapmaktan hoşlandıkları veya hoşlanmadıkları açık uçlu sorularla sorulmuştur. Ayrıca bireylerden kendi meslek gruplarını en iyi temsil edeceğine inandıkları bir kişinin hangi tür etkinliklere ilgi duyması gerektiğini belirtmeleri de istenmiştir. Ek 1'de bir örneği bulunan bu anket formu örnekleme bulunan tüm meslek okullarından 955 kişiye (949 erkek, 6 kadın) uygulanmış, ayrıca bunlardan 42'siyle de yüz yüze görüşmeler yapılarak görüşleri alınmıştır. Anket uygulanan 955 kişiden 84'ü sorulan sorularla ilişkili olmayan cevaplar verdiği ya da boş cevap kağıdı verdiği için değerlendirmede 871 kişinin verileri esas alınmıştır.

Anket formlarından ve görüşmelerden elde edilen verilerin içeriği analiz edilmiş ve 256 maddelik bir madde havuzu oluşturulmuştur. Araştırmacı tarafından bu maddeler yaygın olarak kullanılan yedi farklı ilgi envanterinin maddeleriyle karşılaştırılmıştır. Bu envanterler;

- a. Kendini Araştırma Ölçeği (Holland, 1994)
- b. O*NET İlgi Envanteri (Lewis ve Rivkin, 1995)
- c. Strong İlgi Envanteri (Morris, Schaubhut ve Thompson, 2004)
- d. Strong İlgi Keşfi (CPP, 2001)

- e. Kuder İlgi Alanları Tercih Envanteri (Özoğlu, 1977)
- f. Kendini Değerlendirme Envanteri (Kuzgun, 1988)
- g. Mesleki Yönelim Envanteri'dir (Kepçeoğlu, 1990).

Bu karşılaştırmadan güdülen öncelikli amaç, geliştirilen envantere diğer ilgi envanterleriyle aynı maddelerin bulunmamasını sağlamaktır. Diğer bir amaç da benzer maddeler bulunduğu takdirde bu maddelerin Holland'ın hangi kişilik tipine puan verdiğini belirlemektir. Böylece altı boyutta maddelerin yaklaşık eşit sayıda dağıtılmış olması hedeflenmiştir. Beş maddenin diğer envanterlerdeki maddelerle aynı olduğu belirlenmiş ve madde havuzundaki madde sayısı 251'e düşmüştür.

3.5.3. Ön Deneme Uygulaması

Ön deneme formu uygulanmadan önce, maddeler Psikolojik Danışma ve Rehberlik alanından iki öğretim üyesince incelenmiş, yazım ve imla kurallarına uygunluk, anlaşılabilirlik, ilgi envanteri maddesi olmalarına uygunluk yönlerinden değerlendirilmiştir. Bu değerlendirme sonucunda 20 madde daha envanterden çıkarılmış ve ön deneme formu 231 madde olarak 350 kişilik bir gruba uygulanmıştır.

Ön deneme uygulamasında anlaşılmayan maddeler ve ifadeler not edilmiş, basım hataları tespit edilmiş ve her bir madde için ortalama cevaplama süresi belirlenmiştir. Ayrıca açıcı faktör analizi uygulanmış, hiçbir faktörde yük göstermeyen ve birden fazla faktörde yük gösteren 59 madde daha envanterden çıkarılmıştır.

3.5.4. Uzman Görüşüne Başvurulması

Mesleki ilgi envanterinin deneme formunun uygulanmasından önce araştırma konusuyla ilgili çalışma yapmış ve bu alanda deneyim sahibi altı öğretim elemanının görüşlerine başvurulmuştur. Ek 2'de örneği sunulan "Uzman Görüşü Formu" ile uzmanlardan her bir maddeyi,

- a. Ölçek maddesi olmasının uygunluğu,
- b. Ölçülecek niteliği daha doğru ölçmesi için gerekiyorsa düzenlenme şekli,

c. Yer aldığı boyutun uygunluğu kapsamında değerlendirmesi istenmiştir. Ayrıca uzmanlardan envanter veya maddeler ile ilgili ilave görüşlerini son sayfada belirtmeleri beklenmiştir.

3.5.5. Deneme Formunun Uygulanması

Deneme formu yedi farklı ilde bulunan ve araştırmanın çalışma grubunu oluşturan 19 meslek okulunda uygulanmıştır. Uygulamalar bizzat araştırmacı tarafından yapılmıştır. Uygulamalar öncesinde yaklaşık beş dakikalık bir sürede tüm gruplar için aynı olacak şekilde bir açıklama yapılmıştır. Bu açıklamada uygulamanın ne amaçla yapıldığı, maddelerin içeriği, cevap kağıdının nasıl doldurulacağı gibi konulardan bahsedilmiş, ayrıca örnek bir cevaplama yapılmıştır. Soruları olanlara cevap verildikten sonra uygulamaya geçilmiştir. Genel olarak deneme formu uygulaması 25 ila 45 dakika arasında sürmüştür.

Deneme formu uygulamasına katılmak istemeyen olup olmadığı, uygulama öncesinde sorulmuş ve sadece istekli olanların katılımı sağlanmıştır. Bununla birlikte uygulayıcıların envanteri daha gerçekçi cevaplamalarını sağlamak amacıyla istedikleri takdirde mesleki ilgi puanlarına yönelik dönüt verileceği belirtilmiştir.

Mesleki ilgi envanterinin deneme formu Holland'ın kişilik kuramına uygun olarak altı ilgi boyutunu (Realistik, Araştırmacı, Yaratıcı, Sosyal, Girişimci ve Düzenli boyutlar) ölçecek şekilde tasarlanmıştır. Envanterin deneme formunda 165 madde bulunmaktadır. Bu maddelerin boyutlara göre dağılımı ise; Realistik boyut 26, Araştırmacı boyut 30, Yaratıcı boyut 26, Sosyal boyut 27, Girişimci boyut 26, Düzenli boyut ise 30 madde olacak şekilde düzenlenmiştir.

Maddeler mesleki etkinliklerle ilgili (Örneğin; Günlük raporları bilgisaya girmekten hoşlanır mısınız?) olabileceği gibi, meslek dışında bireylerin gündelik yaşamındaki ilgilerinden de örnekler (Örneğin; Dağ yürüyüşlerine katılmaktan hoşlanır mısınız?) içermektedir. Envanterde bulunan maddelere örnekler Ek 2'de verilmiştir.

Maddelerin cevaplandırılmasında Likert tipi dörtlü dereceleme leği (1=Hi hoşlanmam, 2=Hoşlanmam, 3=Hoşlanırım, 4=ok Hoşlanırım) kullanılmıştır. Özgüven'in (2007) de belirttiği üzere, envanterlerin cevaplandırılması sırasında, belirli bir puanı elde etmek üzere belirli sayıda düzenlenmiş olan maddelerin sayısındaki "orta yol cevap verme" ve "boş bırakma" nedeniyle olan azalma bireyin alacağı puanı da etkiler, bireyin gerçek durumunun belirlenmesine engel olur. Envanterlerde ifadelerin orta yol bir tercih bırakılmayacak şekilde zorunlu seçme yöntemine göre düzenlenmesi seçeneklerden birinin olumlu, diğerinin ise olumsuz olarak verilmesi bireyin bir amaç doğrultusunda gerçek dışı cevaplar vermesi olan yanıtma hatasını kısmen azaltmaktadır. Bu yöntemle ayrıca, orta yol cevaplar elimine edilerek, cevapların lme açısından önemli olan seçeneklere dağılmasının sağlanması ve cevapların merkeze yığılmasının önlenmesi hedeflenmiştir.

Anılan gerekçelerle envanterde nötr seçenek kullanılmamıştır. Ayrıca yönsüz orta yol cevaba neden olabilecek ya da boş bırakılabilecek ve bireylerin çoğunun tecrübe etmediği etkinlikler n deneme sonrasında envanterden çıkarılmıştır. Bununla birlikte envanterin yönergesinde, Strong İlgi Envanteri'nde olduğu gibi, "ifade edilen etkinlikle ilgili yeterli imkan kabiliyet ve eğitime sahip olduklarını düşünerek cevaplanması" belirtilmiştir.

İlgi envanterleri, sonuçların raporlaştırılmasında  çeşit puanlama sistemi kullanılır: ham puanlar, yüzdelik puanlar ve standart puanlar. Holland tipolojisi gibi tiplerin sıralanmasının kolaylığı açısından ham puanlar oldukça kullanışlıdır (Harrington ve Feller, 2004; Osborn ve Zunker, 2006). Mesleki İlgi Envanteri'nde de tiplerin sıralanmasının ve yorumlamanın kolaylaştırılması düşünülerek ham puanlar kullanılmıştır.

lme araçlarının asıl amacı, elde edilen puanlara göre bireyi belli bir alana yöneltmek değil, onun çeşitli özellikleri üzerinde düşünmesini, kendini maddelerde yazılı veya onların benzeri ortamlarda daha iyi gözlemlemelerini sağlamaktır (Kuzgun, 2000). Mesleki ilgi envanterinin puanlanması da, bireylerin kendi puanlarını değerlendirmede yorumlama kolaylığı sağlaması açısından -2 (Hiç hoşlanmam), -1, +1, +2 (ok hoşlanırım) olacak şekilde düzenlenmiştir. Böylece herhangi bir boyutta pozitif puan

alan bireyin o boyutun gerektirdiği etkinliklere yönelik ilgisinin olduğunu kolaylıkla değerlendirilebileceği düşünölmüştür. Bireylerin maddelere verdikleri cevaplar Ek 4’de örneği bulunan puanlama kartına işaretlenmekte ve bireye ait ilgi profili en yüksek puana sahip üç harf kodu kullanılarak ortaya konulmaktadır. Örnekte bireyin en yüksek puana sahip ilgi alanlarının Araştırmacı (A), Yaratıcı (Y) ve Girişimci (G) ilgi alanları olduğu ve diğer alanlara yönelik ilgisinin ise olumsuz yönde olduğu görölmektedir.

3.5.6. Test-tekrar Test ve Benzer Ölçek Uygulaması

Test-tekrar test yöntemi bireylerin zamanla değişmediği düşünölen özelliklerini ölçmede kullanılır (Cohen ve Swerdlik, 1999; Kaplan ve Saccuzzo, 1989; Şencan, 2005). Bireylerin mesleki ilgileri de kuramsal açıklamalarda belirtildiği gibi genç yetişkinlikten itibaren oldukça kararlıdır ve bu gerekçelerle test-tekrar test güvenilirlik yönteminin kullanılmasına karar verilmiştir. İki farklı meslek okulundan seçkisiz olarak belirlenen 90 kişiye, ilk uygulamadan beş hafta sonra envanter bir kez daha uygulanmış ve envanterin test-tekrar test güvenilirliği incelenmiştir. Bu uygulamadaki dört kişinin cevap kâğıtları eksik doldurulduğundan değerlendirilmeye alınmamıştır.

Ayrıca benzer ölçekler geçerliğine ilişkin kanıt elde etmek için, aynı gruba Mesleki İlgil Envanteri ile birlikte Kuzgun (1988) tarafından geliştirilen Kendini Değerlendirme Envanteri de uygulanmıştır. Yapılan alanyazın taraması ve bu alanda çalışmış uzmanlarla yapılan görüşmeler (F.Bacanlı ve R.Özyürek, Kişisel Görüşme, 7 Şubat 2011) sonucunda Türkiye’de Holland’ın kuramını esas alan güvenilirliği ve geçerliği kanıtlanmış bir ölçek bulunmadığı anlaşılmıştır. Şencan (2005), geçerlik çalışmalarında karşılaştırma yapmak için aynı nitelikte bir dış ölçüt test bulunamamışsa böyle bir durumda ölçölmek istenen kavramsal yapıya benzer ilgili testlerden yararlanılabileceğini söylemiştir. KDE ise, Kuzgun’un (2003) da belirttiği üzere Holland’ın KAÖ’de benimsediği yaklaşımdan esinlenilerek geliştirilmiştir. Ayrıca KDE’de kullanılan alt ölçeklerin Holland’ın kişilik tipleriyle paralellik gösterdiği bilinmektedir (Kuzgun, 2003; Özyürek, 1996; Yıldırım, 2001). Bu nedenle en uygun ölçek olarak KDE’nin kullanılmasına karar verilmiştir.

3.6. VERİLERİN ÇÖZÜMLENMESİ VE YORUMLANMASI

Verilerin çözümlenmesinde Sosyal Bilimler için İstatistik Paket Programı (SPSS, Statistical Package for the Social Sciences) 15.0 ve LISREL (Linear Structural Relations) 8.80 istatistik paket programlarından faydalanılmıştır. Tüm veriler ilk olarak, kayıp ve uç değerlerin varlığı yönünden incelenmiştir. Çokluk, Şekercioğlu ve Büyüköztürk'ün (2010) de önerdiği gibi bu verilerin tüm veri setindeki oranı %5'ten az olduğu için analizler öncesinde silme işlemi (Listwise Deletion) uygulanmıştır. Veri analizinde öncelikle betimsel istatistikler hesaplanmıştır. Daha sonra envanterin güvenilirlik ve geçerliğine yönelik analizler gerçekleştirilmiştir.

3.6.1. Güvenirlikle İlgili Analizler

Envanterin güvenilirliğinin belirlenmesine yönelik olarak Cronbach Alfa katsayısı ve test-tekrar test güvenilirlik katsayıları hesaplanmıştır. Test-tekrar test uygulamasının analizinde Şencan (2005), Özgüven (2007) ve Karasar'ın (2008) önerdiği gibi Pearson korelasyon katsayıları kullanılmıştır. Her iki uygulama için de envanterin altı boyutu için ayrı ayrı Cronbach Alfa ve Pearson korelasyon katsayıları bulunmuş ve yorumlama da yine her bir boyut için ayrı ayrı yapılmıştır.

3.6.2. Geçerlikle İlgili Analizler

Geçerlikle ilgili olarak olabildiğince çok kanıt toplanmaya çalışılmış ve yapı geçerliği, görünüş geçerliği ve envanterin boyutları arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Ölçeğin yapı geçerliğini belirlemede açımlayıcı ve doğrulayıcı faktör analizi uygulanmıştır. Açımlayıcı faktör analiziyle deneme formundaki yapılar belirlenmeye çalışılmış, doğrulayıcı faktör analizi ile ise envanterin Holland'ın kuramına göre uygunluğu sınanmıştır. Bu nedenle deneme formundan elde edilen veri seti rastlantısal olarak ikiye bölünmüş, birinci veri setiyle (n=1500) SPSS 15.0 istatistik paket programı kullanılarak açımlayıcı faktör analizi yapılmıştır. İkinci veri setiyle ise (n=741) LISREL 8.80 istatistik paket programı kullanılarak doğrulayıcı faktör analizi yapılmıştır.

Açımlayıcı faktör analizinde dik döndürme (Orthogonal Rotation) ve maksimum değişkenlik (Varimax) ile temel bileşenler faktör analizi (Principal Components) kullanılmıştır. Bu yöntemin seçilmesinin sebebi Tabachnick ve Fidel'in (2001) de belirttiği gibi dik çözümlerinin yorumlama, tanımlama ve sonuçları kolay raporlaştırma olanakları sağlamasıdır. Ayrıca her ne kadar boyutlar arasında korelasyon öngörülmüş olsa da kuramsal olarak da bu korelasyonlar yüksek olmadığından dik döndürme metodunun uygun olacağı değerlendirilmiştir. Madde faktör yükünde kesme noktası olarak ise Tabachnick ve Fidel'in (2001) önerdiği .32 değeri esas alınmıştır. Açımlayıcı faktör analizi sonucunda belirlenen 60 maddelik envantere bulunan maddelerin ayırt ediciliğini belirlemek amacıyla madde analizi yapılmış ve her bir maddenin bulunduğu boyutla korelasyonu hesaplanmıştır.

Doğrulamalı faktör analizinde sıranan modelle ilişkili olarak görsel bilgi ve uygulama imkanı sağlanması, sonuçlar ve uyum değerleri hakkında ayrıntılı bilgi vermesi, yorumlama kolaylığı, değişkenler arasında düzeltme indislerinin kullanılabilmesi gerekçeleriyle LISREL istatistik paket programı kullanılmıştır. Faktörleştirme tekniği olarak "Ağırlıklandırılmamış En Küçük Kareler" (Unweighted Least Squares) analizi uygulanmış ve analizlerde korelasyon matrisi kullanılmıştır.

Uzman görüşü geçerliğine yönelik olarak ise ön deneme uygulaması öncesinde iki, deneme formu uygulaması öncesinde de altı olmak üzere toplam sekiz uzmanın görüşüne başvurulmuştur. Uzmanlardan alınan veriler toplam frekanslar kullanılarak değerlendirilmiş ve uzmanlarca maddenin envanterden çıkarılması, düzenlenmesi ya da belirtilen boyuttan başka bir boyutta değerlendirilmesi şeklinde uzlaşılan görüşe göre deneme formu düzenlenmiştir.

Karasar'a (2008) göre yapı geçerliği belirlemede bir başka yöntem, geçerliği daha önce belirlenmiş olan bir ölçme aracı ile yeni geliştirilmiş ölçme aracını aynı gruba uygulamak ve alınan sonuçlar arasında ilişki aramaktır. Bu ilişki yüksek ise yeni geliştirilen aracın geçerliğinin de yüksek olduğu sonucuna varılabilir. Bu nedenle son olarak, benzer ölçek olarak belirlenen KDE'den (Kuzgun, 1988) alınan puanlarla, Mesleki İlgi Envanteri'nden alınan puanlar karşılaştırılmıştır. Karşılaştırmada KDE'yi

geliştiren araştırmacının açıklamaları ve bu konuda yapılan araştırmalara dayanarak her iki envanterde bir biriyle ilişkili boyutlarda bireylerin aldıkları puanlar incelenmiştir.

3.6.3. Holland'ın Kuramının Geerliğiyle İlgili Analizler

Holland'ın kişilik kuramının geçerliğini sınamak üzere Mesleki İlgililer Envanteri'nin boyutları arasındaki korelasyon değerleri hesaplanmıştır. Kuramsal açıklamalarda belirtildiği üzere Holland'ın kişilik kuramının en önemli sayılılarından birisi kişilik tiplerinin birbirleri ile gösterdikleri ilişkiye bağlı olarak altıgen bir model üzerinde gösterilebilmesidir. Mesleki İlgililer Envanteri'nin her bir boyutu için bireylerin elde ettikleri toplam puanlar kullanılarak, tipler arasındaki ilişkinin Holland'ın modeline uygunluğu incelenmiştir.

BÖLÜM IV

BULGULAR

Bu bölümde envanterin geliştirilmesi safhasında toplanan verilerin analizi, ölçeğin tümüne ve alt ölçeklerine ilişkin faktör analizi sonuçları, güvenirlik ve geçerlik çalışmalarının sonuçları ve Holland'ın kuramının araştırma örnekleme üzerindeki geçerliğine ilişkin bulgular sunulmuştur.

4.1. MESLEKİ İLĞİ ENVANTERİ'NİN GÜVENİRLİĞİNE İLİŞKİN BULGULAR

Mesleki İlgi Envanteri'nin güvenirliği iç tutarlılık katsayıları ve test-tekrar test güvenirliği yöntemi kullanılarak belirlenmiştir. Aşağıda envanterin güvenirliği ile ilgili açıklamalara yer verilmiştir.

4.1.1. İç Tutarlılık Katsayılarıyla İlgili Bulgular

Mesleki İlgi Envanteri'nin iç tutarlılığı Cronbach α katsayısı kullanılarak, envanterin tümü ve her bir boyut için ayrı ayrı hesaplanmıştır. Her iki veri setinin toplamı kullanılarak bulunan iç tutarlılık katsayıları Tablo 4.1'dedir.

Tablo 4.1. Mesleki İlgi Envanteri İç Tutarlılık Katsayıları

Boyut	Madde Sayısı	n	Cronbach α
Realistik	10	2199	,789
Araştırmacı	10	2201	,868
Yaratıcı	10	2200	,838
Sosyal	10	2198	,709
Girişimci	10	2202	,832
Düzenli	10	2193	,835
Envanterin Tümü	60	2172	,903

Tabloda görüldüğü üzere envanterin tümü için bulunan Cronbach α katsayısı ,903'dür. Boyutların iç tutarlılık katsayıları ise ,709 (Sosyal) ile ,868 (Araştırmacı) arasında değişmektedir. Bu bulgulardan hareketle Mesleki İlgi Envanteri'nin yeterli düzeyde iç tutarlılık katsayılarına sahip olduğu anlaşılmaktadır.

4.1.2. Test-tekrar Test Güvenirliği Bulguları

Mesleki İlgi Envanteri 86 kişilik bir gruba beş hafta arayla iki defa uygulanarak envanterin test-tekrar test güvenirligi incelenmiştir. Ortalama puanların envanterin boyutlarına göre dağılımı ve iki uygulama arasındaki ilişkiyi gösteren korelasyon katsayıları Tablo 4.2'de verilmiştir.

Tablo 4.2. Test-tekrar Test Uygulaması Puan Dağılımları ve Korelasyon Katsayıları (N=86)

Boyut	1. Uygulama		2. Uygulama		Pearson Korelasyon Katsayısı
	Ortalama	Standart Sapma	Ortalama	Standart Sapma	
Realistik	5,72	6,951	6,79	6,450	,796(**)
Araştırmacı	8,58	7,478	8,86	7,376	,658(**)
Yaratıcı	-3,81	8,423	-3,00	8,919	,638(**)
Sosyal	9,78	6,106	10,70	4,708	,664(**)
Girişimci	8,00	7,554	8,52	6,534	,605(**)
Düzenli	-,44	8,784	,33	9,020	,711(**)

* 0.05 düzeyinde anlamlı korelasyon ($p < 0.05$)

** 0.01 düzeyinde anlamlı korelasyon ($p < 0.01$)

Uygulamalarda elde edilen ortalama puanlar incelendiğinde bütün boyutlarda ikinci uygulamada ortalama puanların artmış olduğu görülmektedir. Boyutlar arasındaki korelasyon katsayıları ise ,605 (Girişimci) ile ,796 (Realistik) arasında değişmektedir. Uygulamalar arası zaman aralığı dikkate alındığına Mesleki İlgi Envanteri'nin test-tekrar test güvenirliginin yeterli seviyede olduğu düşünülebilir.

4.2. MESLEKİ İLĞİ ENVANTERİ'NİN GEÇERLİĞİNE İLİŞKİN BULGULAR

Mesleki İlgi Envanteri'nin geçerlik çalışmaları, görünüş geçerliğine yönelik olarak uzman görüşünden elde edilen bulgular ile yapı geçerliğine ilişkin açımlayıcı ve doğrulayıcı faktör analizi sonuçları ve benzer ölçekler geçerliği çalışmasından elde edilen bulguları içermektedir. Aşağıda geçerlik çalışmalarından elde edilen bulgular sunulmuştur.

4.2.1. Uzman Görüşüne İlişkin Bulgular

Mesleki İlgi Envanteri'nin deneme formu uygulamasından önce görünüş geçerliğine kanıt elde etmek üzere bu araştırma konusunda uzman olduğu değerlendirilen öğretim elemanlarının görüşlerine başvurulmuştur. Uzmanlardan alınan verilerin değerlendirilmesi sonucunda;

- a) Yedi maddenin envanterden çıkarılması,
- b) Altı maddenin düzenlenmesi,
- c) Beş maddenin de belirtilen boyuttan başka bir boyutta değerlendirilmesine karar verilmiştir.

Uzmanlar ayrıca envanterde madde sayısının fazla olduğunu ve cevaplandırmada bireylerde yorulmaya yol açacağını ve bazı maddelerin benzer içerikte olduğunu belirtmişlerdir. Bu yönde yapılan düzenlemeler sonucunda envanterin deneme formu 165 maddeden oluşturulmuştur.

4.2.2. Açımlayıcı Faktör Analizi Bulguları

Birinci veri setine (n=1500) uygulanan açımlayıcı faktör analizinde SPSS 16.0 istatistik paket programı ile 165 maddeye ilişkin veriler dik döndürme (Varimax Rotation) ile temel bileşenler faktör analizi (Principal Components) uygulanmıştır. Madde-faktör yükü düşük (.32'nin altında) ve birden fazla faktörde yük gösteren 36 madde elendikten sonra kararlı bir yapıya ulaştığı görülmüştür. Ancak;

- a) Açıklanan toplam varyansın düşük (%35.99) olması,

- b) Madde sayısının çok (129 madde) olması,
- c) Boyutların madde sayılarının dağılımının dengesiz (Düzenli boyutta 28 madde, Araştırmacı boyutta 18 madde) olması,
- d) Bazı faktörlerde birbirine benzer etkinlikleri içeren maddeler bulunması,
- e) Bireylerin kendi puanlarını hesaplama ve yorumlamada zorluk yaşayabilecekleri gibi sakıncalar görülmüştür.

Yukarıda sayılan bulguları uzman görüşlerindeki destekleyici öneriler de dikkate alınarak envanter düzenlenmeye çalışılmıştır. Envanteri en iyi maddelerden oluşturmak, cevaplama geçeni süreyi ve yorgunluğun etkisini azaltmak ve kendi kendine puanlama yapan bireyler için sonuçları anlaşılabilir hale getirmek amacıyla, her bir boyutta eşit sayıda madde ve yeteri kadar açıklanan varyans elde edilinceye kadar analize devam edilmiştir. Bu safhada envanterden maddeler çıkarılırken öncelikle aynı faktördeki diğer maddelerle benzerlikleri ve madde silindiğinde ölçeğin varyansındaki artış oranları dikkate alınmıştır.

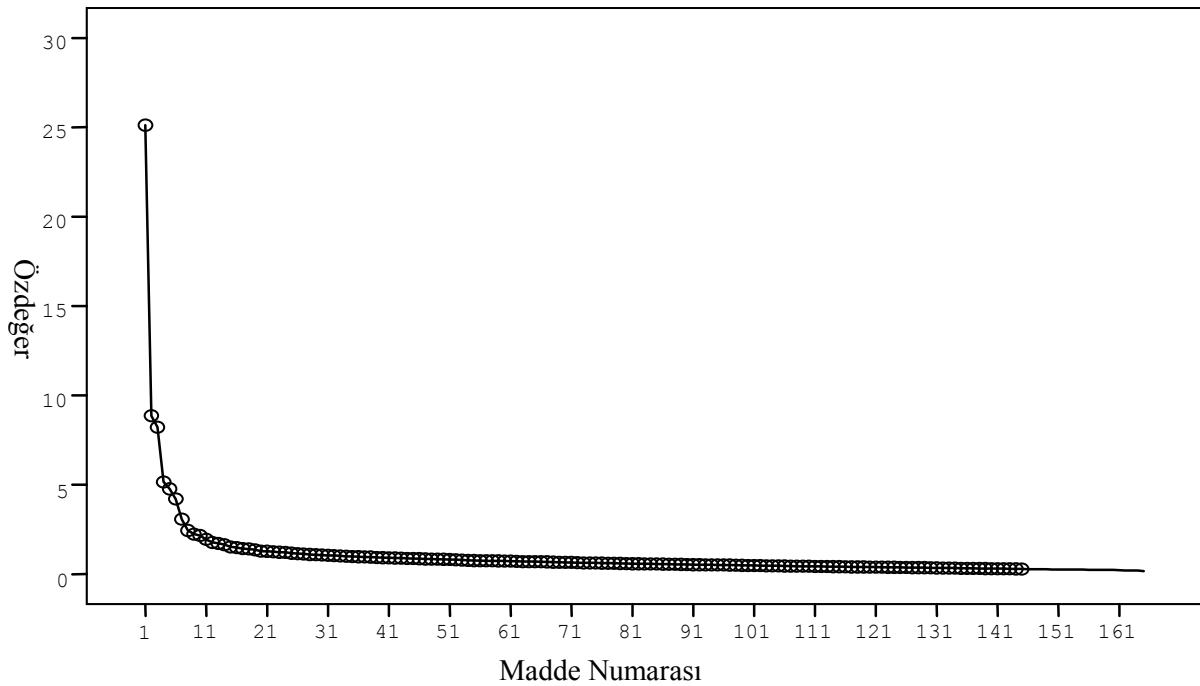
Veri setinin büyüklük açısından faktör analizine uygunluğunu değerlendirmek amacıyla kullanılan Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) değeri ,909 olarak bulunmuştur. Ayrıca Bartlett testi sonuçları incelendiğinde, elde edilen ki-kare değerinin .01 düzeyinde manidar olduğu görülmüştür. Bu bulgular, veri yapısının faktör analizine uygun olarak değerlendirilebileceğini göstermiştir.

Faktör analizi sonunda Holland'ın kuramıyla tutarlı bir biçimde altı faktörlü kararlı bir yapı elde edilmiştir. İlk on faktöre ait açıklanan varyans miktarları ve öz değerler tablo 4.3'de gösterilmiştir. Tablo incelendiğinde altı faktörün açıkladığı toplam varyansın %42,315 olduğu görülmektedir.

Tablo 4.3. Açıklayıcı Faktör Analizinde Elde Edilen Öz değerler ve Açıklanan Varyans Miktarları

Faktör	Öz değerler			Döndürülmüş Kareler Toplamı		
	Öz değer	Açıklanan Varyans (%)	Toplam Varyans (%)	Özdeğer	Açıklanan Varyans (%)	Toplam Varyans (%)
1	9,777	16,295	16,295	5,154	8,590	8,590
2	4,206	7,010	23,305	4,573	7,621	16,211
3	3,850	6,417	29,722	4,488	7,480	23,691
4	2,800	4,667	34,389	4,464	7,440	31,131
5	2,547	4,245	38,633	3,710	6,183	37,314
6	2,209	3,682	42,315	3,000	5,001	42,315
7	1,516	2,527	44,841			
8	1,289	2,149	46,990			
9	1,154	1,923	48,913			
10	1,066	1,776	50,689			

Bununla beraber Şekil 4.1’de görüldüğü gibi yamaç-birikinti grafiği de incelenmiş ve altıncı faktörden sonraki faktörlerin öz değerlerindeki değişimin küçük olduğu görülmüştür. Her ne kadar envanterin faktör sayısı Holland’ın kuramsal yapısına dayanılarak altı olarak belirlenmişse de bu bulgular altı faktörlü bir yapıyı desteklemektedir.

Şekil 4.1. Açıklayıcı Faktör Analizi Yamaç Birikinti Grafiği

Faktör analizi sonucunda her bir boyut için onar madde olacak şekilde toplam 60 maddelik kararlı bir yapı elde edilmiştir. Açımlayıcı faktör analizinde elde edilen döndürülmüş bileşen matrisi tablosu Tablo 4.4’de sunulmuştur. Faktörlerin isimlendirilmesinde kuramsal açıklamalar kullanılmıştır. Örneğin el becerisi ve açık hava etkinlikleriyle ilgili maddeleri içeren faktör “Realistik” olarak adlandırılmıştır.

Matris incelendiğinde,

1. Faktör (Araştırmacı); faktör yükleri ,567 ile ,729
2. Faktör (Düzenli); faktör yükleri ,548 ile ,735
3. Faktör (Yaratıcı); faktör yükleri ,515 ile ,715
4. Faktör (Girişimci); faktör yükleri ,519 ile ,709
5. Faktör (Realistik); faktör yükleri ,464 ile ,625
6. Faktör (Sosyal); faktör yükleri ,359 ile ,626 arasında değiştiği görülmüştür.

Faktör analizi sonucunda envanterden binişiklik (birden fazla faktörde .1’den yakın ölçüde yük gösterme) nedeniyle çıkarılan maddeler incelendiğinde Sosyal kişilik tipinin bir özelliği olan “yardım etme becerileri” ile ilgili maddelerin çoğunun elendiği anlaşılmıştır. Örneğin “Yaşlılara günlük işlerinde yardım etmek” gibi maddeler birçok kişilik tipinde birden birbirine yakın madde-faktör yükü göstermişlerdir.

Bu bulguları esas alarak oluşturulan envanterin uygulama formundaki puanların boyutlara göre dağılımı da incelenmiştir. Birinci veri setindeki her bir boyuta ait puanların ortalama ve standart sapması Tablo 4.5’de sunulmuştur. Puanlar incelendiğinde örneklemin özelliklerine uygun olarak en yüksek ortalamanın Sosyal boyutta (10,65) en düşük ortalamanın ise Yaratıcı boyutta (-2,74) olduğu görülmektedir.

Tablo 4.5. Birinci Veri Setine Ait Puanların Boyutlara Göre Dağılımı

	Ortalama Puan	Standart Sapma
Realistik	5,2517	7,32050
Araştırmacı	6,2274	8,29872
Yaratıcı	-2,7413	8,32274
Sosyal	10,6493	5,39314
Girişimci	7,5295	7,11494
Düzenli	-,9080	8,51586

4.2.3. Madde Analizi Bulguları

Açımlayıcı faktör analizi sonucunda elde edilen 60 maddelik envantere, deneme formu verileri üzerinden her bir maddenin ayırt ediciliğine (madde-boyut korelasyonlarına) ilişkin bulgular tablo 4.6’dadır. Envanterden elde edilen toplam puan yerine her bir boyuttan elde edilen puanlar kullanıldığı için maddelerin yer aldıkları boyutlarla korelasyonu hesaplanmıştır.

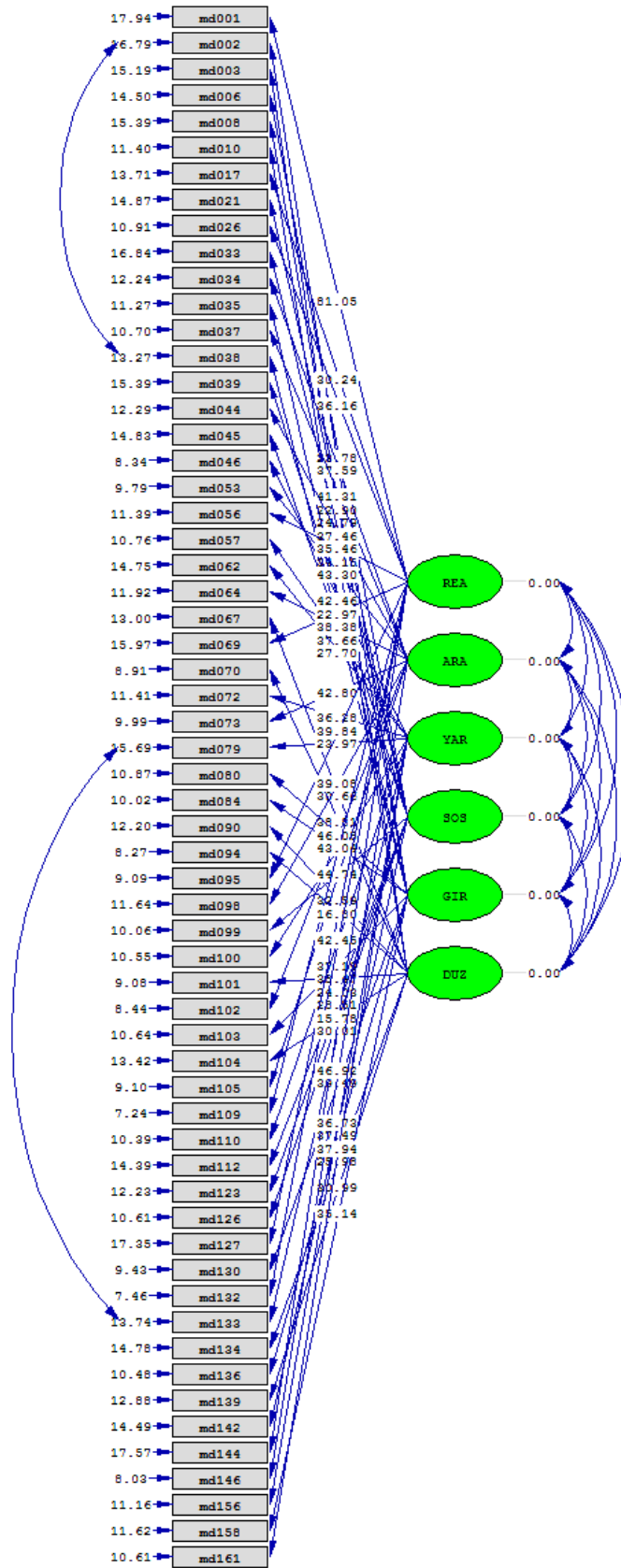
Tablo 4.6. Madde-boyut Korelasyonları

Boyut	Madde No	x	ss	r	Boyut	Madde No	x	ss	r
Realistik	001	0,69	1,28	0,33	Sosyal	006	0,69	1,28	0,37
	017	0,01	1,38	0,47		021	1,05	1,03	0,45
	026	0,92	1,21	0,57		033	0,88	1,21	0,33
	056	-0,33	1,33	0,51		039	1,49	0,69	0,40
	069	0,84	1,20	0,44		045	0,95	1,11	0,33
	095	0,25	1,30	0,52		099	1,22	0,86	0,35
	109	0,54	1,23	0,48		112	0,48	1,33	0,46
	127	1,06	1,04	0,32		123	0,85	1,08	0,37
	132	0,47	1,30	0,58		126	1,36	0,82	0,35
	144	1,02	1,13	0,36		142	1,58	0,71	0,37
Araştırmacı	034	1,22	0,97	0,56	Girişimci	002	0,52	1,23	0,47
	037	0,16	1,43	0,60		008	1,22	0,97	0,47
	044	0,97	1,06	0,55		035	1,10	0,95	0,50
	053	1,08	1,08	0,62		038	0,06	1,34	0,51
	064	0,23	1,37	0,57		080	1,02	1,00	0,47
	073	0,12	1,36	0,64		084	0,76	1,15	0,48
	098	0,22	1,35	0,55		103	0,85	1,09	0,58
	102	1,22	0,90	0,61		130	0,93	1,07	0,63
	105	0,81	1,10	0,57		136	0,51	1,23	0,57
	146	0,20	1,41	0,64		158	0,21	1,28	0,55
Yaratıcı	046	-0,08	1,31	0,49	Düzenli	003	-0,14	1,47	0,46
	057	0,37	1,32	0,51		010	-0,37	1,41	0,53
	062	-0,39	1,35	0,55		067	-0,59	1,25	0,48
	072	0,07	1,29	0,58		070	-0,18	1,38	0,62
	079	-0,68	1,32	0,43		090	-0,82	1,16	0,50
	100	-0,24	1,41	0,49		094	0,28	1,32	0,55
	110	-0,40	1,24	0,46		101	0,11	1,34	0,66
	133	-0,45	1,34	0,58		104	0,63	1,25	0,49
	156	-0,41	1,26	0,57		134	0,24	1,27	0,44
	161	-0,42	1,25	0,63		139	-0,11	1,37	0,54

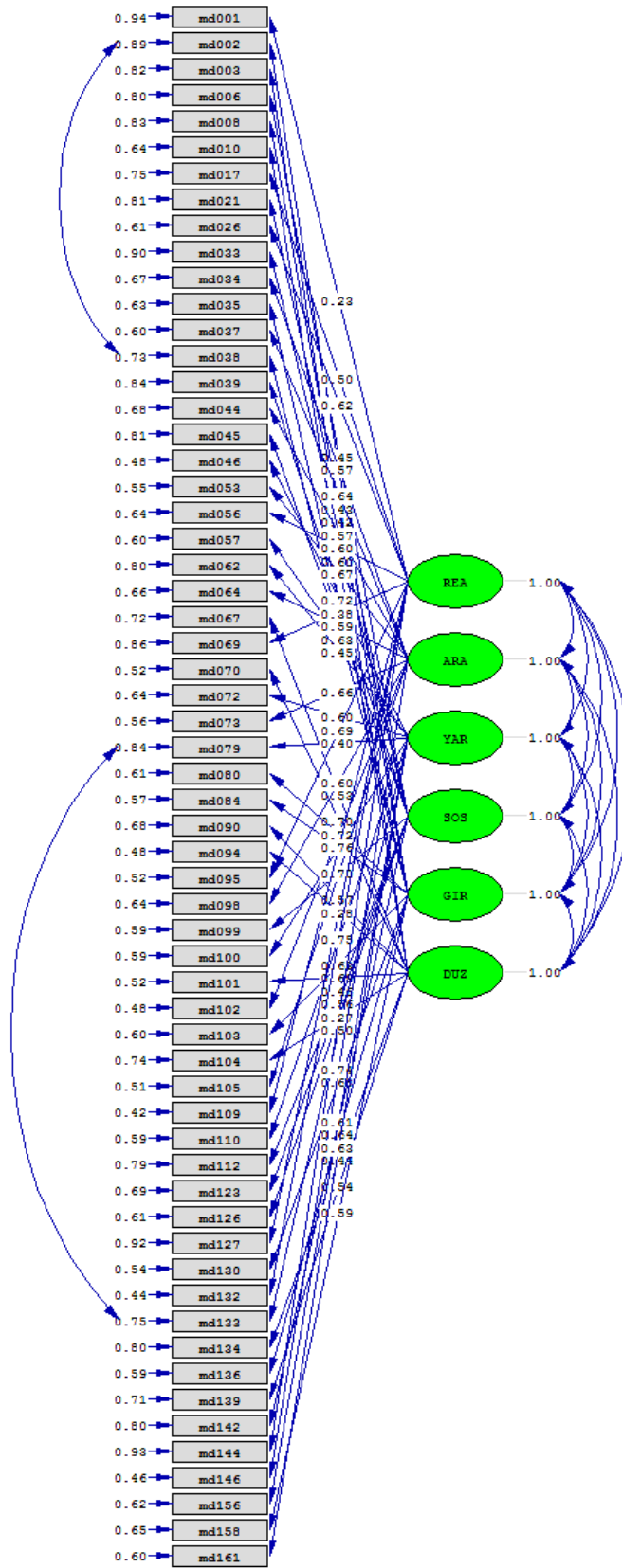
Tablo 4.6 incelendiğinde envantere yer alan tüm maddeler için madde-boyut korelasyon değerlerinin 0.32 ile 0.66 arasında değiştiği görülmektedir. Bu değerler Büyüköztürk (2003) tarafından belirtilen sınır değerlerin ($r \geq 0.30$) üzerindedir ve tüm maddelerinin ilgili boyutlarla korelasyonunun yeterli seviyede olduğu söylenebilir.

4.2.4. Doğrulayıcı Faktör Analizi Bulguları

Faktör analizinin ikinci aşamasında, açımlayıcı faktör analizinden elde edilen model ikinci veri seti ($n = 741$) kullanılarak LISREL 8.80 istatistik paket programı ile test edilmiştir. Elde edilen bulgulardan öncelikle “t-values” ekranından t-değerlerine bakılmıştır. Bütün gizil değişkenlerle gözlenen değişkenler arasında t-değerlerinin anlamlı olduğu ve 13.78 ile 81.05 arasında değiştiği görülmüştür (Şekil 4.2).

Şekil 4.2. Doğrulayıcı Faktör Analizi T-değerleri

Şekil 4.3. Doğrulayıcı Faktör Analizi Standart Çözüm Ekranı

T-değerlerinin incelenmesinin ardından standart çözüm (Standardized Solution) ekranından hata varyansları kontrol edilmiştir. Hata varyanslarının .42 ile .94 arasında değerler aldığı ve kabul edilebilir değerlerde olduğu belirlenmiştir. Bununla birlikte örtük değişkenlerden gözlenen değişkenlere doğru tanımlanmış olan yollara ilişkin standardize edilmiş parametre değerlerinin hiç birinin 1'in üzerinde olmadığı ve 0,23 ile 0,76 arasında değiştiği görülmüştür. Bu bulgulara ilişkin ekran çıktısı Şekil 4.3'de sunulmuştur. Ayrıca χ^2 değerinin 6943.86 ve serbestlik değerinin (sd) 1693 olduğu, χ^2 / sd oranının 4,1 ve χ^2 değerinin anlamlı ($p < .01$) olduğu belirlenmiştir.

Doğrulayıcı faktör analizine ilişkin ekran çıktısında uyum istatistikleri;

- İyilik uyum indeksi (Goodness of Fit Index, GFI) 0,90
- Düzenlenmiş iyilik uyum indeksi (Adjusted Goodness of Fit Index, AGFI) 0,90
- Karşılaştırmalı uyum indeksi (Comparative Fit Index, CFI) 0,89
- Normleştirilmemiş uyum indeksi (Non-normed Fit Index, NNFI) 0,88 olarak bulunmuştur.

Hata istatistikleri ise;

- Yaklaşık hataların ortalama karekökü (Root Mean Square of Error, RMSEA) 0,065
- Artık ortalamaların karekökü (Root Mean Square Residuals, RMR) 0,069
- Standardize edilmiş artık ortalamaların karekökü (Standardized Root Mean Square Residuals, SRMR) 0,069 olarak bulunmuştur.

Bu bulgular açıklayıcı faktör analizi doğrultusunda kurulan modelin doğrulandığını göstermektedir. Bulunan değerler “Tartışma ve Yorum” bölümünde detaylı olarak incelenecektir.

Maddelerdeki değişiklik önerileri incelendiğinde gözlenen değişkenlerin ilişkilendirildiği gizil değişkenlerden farklı gizil değişkenlerle ilişkilendirilmesine yönelik önerilerin olduğu görülmüştür. Ancak bu değişiklik önerileri kuramsal olarak anlamlı bulunmadığı gibi ki-kareye etkisi de son derece düşük olduğundan uygulanmamıştır. Hata varyanslarına yönelik ise 38. ve 2. maddeler ile 133 ve 79. maddelerin ilişkilendirilmesi değişiklikleri yapılmıştır.

4.2.5. Benzer Ölçekler Geçerliği Bulguları

Mesleki İlgi Envanteri'nin (MİE) yapı geçerliğine yönelik diğer bir kanıt elde etmek için Kuzgun (1988) tarafından geliştirilen Kendini Değerlendirme Envanteri (KDE) bu envanterle birlikte 86 kişilik bir gruba uygulanmıştır. Uç değerler ve yanlış kodlamalar çıkarıldığında analize MİE için 86, KDE için 84, her iki envanterin karşılaştırılması için ise 82 cevap kağıdı dahil edilmiştir. Bireylerin MİE ve KDE puanlarının boyutlara göre dağılımı Tablo 4.7'deki gibidir.

Tablo 4.7. MİE ve KDE Puanlarının Boyutlara Göre Dağılımı

	Boyut	Ortalama	Standart Sapma	n
MİE	Realistik	6,79	6,450	86
	Araştırmacı	8,86	7,376	86
	Yaratıcı	-3,00	8,919	86
	Sosyal	10,70	4,708	86
	Girişimci	8,52	6,534	86
	Düzenli	,33	9,020	86
KDE	Temel Bilim	26,0952	6,97607	84
	Sosyal Bilim	23,9048	6,15389	84
	Canlı Varlık	26,0952	7,47303	84
	Mekanik	26,3929	7,80024	84
	İkna	28,2976	5,76817	84
	Ticaret	21,7143	6,21419	84
	İş Ayrıntıları	28,3810	5,59023	84
	Edebiyat	19,3929	6,20536	84
	Güzel Sanatlar	19,7976	6,15616	84
	Müzik	18,9524	6,41704	84
	Sosyal Yardım	26,9167	6,81813	84

Tablo incelendiğinde en yüksek ortalama puanların MİE'de Sosyal, Araştırmacı ve Girişimci boyutlara, KDE'de ise İş Ayrıntıları, İkna ve Sosyal Yardım boyutlarında olduğu görülmektedir. En düşük ortalama puanlar ise MİE'de Yaratıcı, Düzenli ve Realistik boyutlarda, KDE'de ise Müzik, Edebiyat ve Güzel Sanatlar boyutlarında gözlenmiştir.

MİE ve KDE boyutlarının ilişkilerinin incelenmesine ait 82 kişinin verilerinden elde edilen Pearson momentler çarpımı korelasyon katsayıları Tablo 4.8'dedir. Tabloda

görüldüğü gibi MİE'nin tüm boyutlarıyla KDE'nin ilgili boyutları arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişkiler tespit edilmiştir. MİE'nin Realistik boyutuyla KDE'nin Mekanik (,418), Araştırmacı boyutuyla KDE'nin Temel Bilim (,699), Yaratıcı boyutuyla KDE'nin Güzel Sanatlar (,708), Sosyal boyutuyla KDE'nin Ticaret (,533), Girişimci boyutuyla KDE'nin İkna (,605) ve Düzenli boyutuyla KDE'nin İş Ayrıntıları (,498) boyutları arasında yüksek düzeyde manidar ilişkiler belirlenmiştir.

Tablo 4.8. MİE ve KDE Boyutları Arasındaki Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon Katsayıları (N=82)

	Realistik	Araştırmacı	Yaratıcı	Sosyal	Girişimci	Düzenli
Temel Bilim	,161	,699(**)	,307(**)	,344(**)	,252(*)	-,017
Sosyal Bilim	,211	,340(**)	,286(**)	,374(**)	,487(**)	,204
Canlı Varlık	,392(**)	,179	,227(*)	,277(*)	,115	,228(*)
Mekanik	,418(**)	,654(**)	,277(*)	,273(*)	,112	,062
İkna	,017	,279(*)	,307(**)	,473(**)	,605(**)	,204
Ticaret	,045	,302(**)	,257(*)	,533(**)	,451(**)	,270(*)
İş Ayrıntıları	,196	,219(*)	,159	,359(**)	,421(**)	,498(**)
Edebiyat	,028	,316(**)	,656(**)	,234(*)	,362(**)	-,113
Güzel Sanatlar	,254(*)	,459(**)	,708(**)	,292(**)	,237(*)	,070
Müzik	,051	,237(*)	,639(**)	,210	,142	,070
Sosyal Yardım	,374(**)	,135	,213	,269(*)	,354(**)	,325(**)

* 0.05 düzeyinde anlamlı korelasyon ($p < 0.05$)

** 0.01 düzeyinde anlamlı korelasyon ($p < 0.01$)

4.3. HOLLAND'IN KURAMININ GEÇERLİĞİNE İLİŞKİN BULGULAR

Mesleki İgi Envanteri önceki bölümlerde belirtildiği üzere Holland'ın kişilik kuramı temel alınarak geliştirilmiş bir ölçektir. Envanterin geliştirilmesi sırasında elde edilen veriler kullanılarak aynı zamanda bu kuramın örneklem üzerindeki geçerliği de test edilmiştir.

Holland'ın kuramının temel sayıtlarından biri altı temel kişilik tipinin birbirleriyle anlamlı bir ilişki göstermesidir (Holland, 1997). Bu amaçla açımlayıcı ve doğrulayıcı faktör analizinin uygulandığı iki veri seti analizlerde kullanılmış ve envanterin boyutları arasındaki ilişki belirlenmiştir.

Birinci veri seti kullanılarak, belirlenen faktör yapılarına uygun olarak bireylerin her bir boyut için aldıkları toplam puanlar hesaplanmış ve boyutlar arasındaki ilişki incelenmiştir (Tablo 4.9). Bütün boyutlar arasında Holland'ın altıgen modeline uygun şekilde anlamlı ($p < .01$) ilişkiler bulunmuştur.

Tablo 4.9. Birinci Veri Setine Ait Boyutlar Arasındaki Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon Katsayıları

	Realistik	Araştırmacı	Yaratıcı	Sosyal	Girişimci
Realistik					
Araştırmacı	,411				
Yaratıcı	,251	,365			
Sosyal	,142	,252	,339		
Girişimci	,221	,296	,350	,324	
Düzenli	,334	,190	,199	,099	,344

Tablo 4.9 incelendiğinde Realistik boyutla Araştırmacı, Sosyal boyutla Yaratıcı, Girişimci boyutla Düzenli boyutlar arasında yüksek ilişkiler bulunmuştur. Yine Realistik boyutla Sosyal, Yaratıcı boyutla Düzenli, Araştırmacı boyutla Girişimci boyutlar arasında diğer boyutlara göre düşük ilişkiler belirlenmiştir.

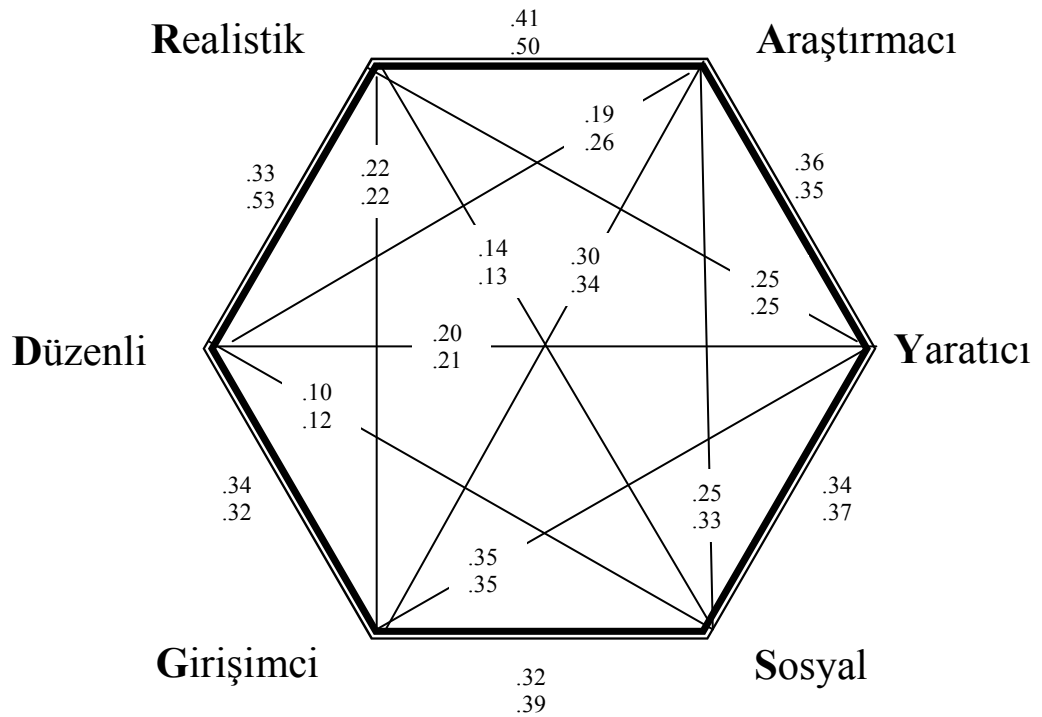
Açımlayıcı faktör analizinde olduğu gibi, doğrulayıcı faktör analizinin uygulandığı ikinci veri seti üzerinde de boyutlar arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Gizil değişkenlerin ifade edildiği altı boyutun birbirleriyle gösterdikleri korelasyonlar Tablo 4.10'da sunulmuştur.

Tablo 4.10. İkinci Veri Setine Göre Boyutlar Arasındaki Korelasyon Katsayıları

	Realistik	Araştırmacı	Yaratıcı	Sosyal	Girişimci	Düzenli
Realistik						
Araştırmacı	0.50					
Yaratıcı	0.25	0.35				
Sosyal	0.13	0.33	0.37			
Girişimci	0.22	0.34	0.35	0.39		
Düzenli	0.53	0.26	0.21	0.12	0.32	

Boyutlar arasında, Realistik ve Araştırmacı, Yaratıcı ve Sosyal, Düzenli ve Realistik boyutlar arasında yüksek korelasyon görülmüştür. Realistik ve Sosyal, Yaratıcı ve Düzenli, Girişimci ve Düzenli boyutlar arasında ise düşük korelasyonlar elde edilmiştir.

MİE'nin boyutları arasındaki ilişkileri içeren bulgular daha iyi anlaşılması için Şekil 4.4'de Holland'ın altıgen modeli üzerinde gösterilmiştir. Üstteki rakamlar birinci veri seti (n=1500) ve SPSS 15.0, alttaki rakamlar ise ikinci veri seti (n=741) ve LISREL 8.80 istatistik paket programlarıyla elde edilen korelasyonlardır.

Şekil 4.4. MİE Boyutları Arasındaki İlişkinin Holland'ın Altgen Modeli Üzerinde Gösterilmesi

Şekil üzerinde gösterilen boyutlar arası korelasyonlar incelendiğinde her iki veri seti için de her bir boyutun, en yüksek korelasyonları en yakınlarındaki boyutlarla göstermiş olduğu görülmektedir. Örneğin birinci veri setinde, Realistik boyutla en yüksek ilişki hemen yanındaki Araştırmacı (.41) ve Düzenli (.33) boyutlarla, en düşük ilişki ise en uzak noktadaki Sosyal boyutla (.14) olacak şekilde tespit edilmiştir. Bu bulgu ışığında Holland'ın modelinin Türk kültürü için büyük oranda geçerli olduğu anlaşılmaktadır

BÖLÜM V

TARTIŞMA VE YORUM

Bu bölümde araştırma sonucunda elde edilen bulguların her biri ayrı ayrı sunulmuş, daha sonra ilgili literatür ışığında tartışılarak yorumlanmıştır.

5.1. MESLEKİ İLĞİ ENVANTERİ'NİN GÜVENİRLİĞİNE İLİŞKİN BULGULARIN TARTIŞMA VE YORUMU

5.1.1. İç Tutarlılık Katsayılarıyla İlgili Bulguların Tartışma ve Yorumu

Mesleki İlgi Envanteri'nin iç tutarlılığını hesaplamada kullanılan Cronbach α katsayısı envanterin tümü için ,90 ve boyutlar için de ,71 (Sosyal) ile ,87 (Araştırmacı) arasında bulunmuştur. Elde edilen iç tutarlılık katsayılarının karşılaştırılması için bazı ilgi ölçeklerinin güvenilirlik çalışmalarından elde edilen ölçeklerin boyutlarına ait Cronbach Alfa değerleri aşağıda sunulmuştur;

- a. ASVAB İlgi Envanteri: .93 ile .96 arasında (ASVAB, 1995).
- b. O*NET İlgi Envanteri: .93 ile .96 arasında (Lewis ve Rivkin, 2001a).
- c. Strong İlgi Envanteri Bilgisayar Formu: .63 ile .73 arasında (Alto, 2002).
- d. KDE: İlgi alt ölçeği için .73 ile .92 arasında (Kuzgun, 2003).
- e. KAÖ'nin Türkçe Uyarlaması: .83 ile .88 arasında (Balkış, 2004).
- f. Kuder Kariyer Keşfi: Etkinlik tercihleri için .64 ile .90 arasında (Akt. Zytowski, 2010. Zytowski ve Fouad, 2004).
- g. Strong İlgi Envanteri: .90 ile .95 arasında (Donnay, Morris, Schaubhut ve Thompson, 2005).
- h. ABKÖ: .73 ile .86 arasında (Kuzgun, 2005).
- i. UNIACT İlgi Envanteri: Öğrencilerde .81 ile .92, yetişkinlerde .77 ile .85 arasında (ACT, 2009).

Bir testin iç tutarlılık katsayısının değerin .70 ile .80 arasında olması gerektiği araştırmacılar tarafından ifade edilmiştir (Kaplan ve Saccuzzo, 1989; Özgüven, 2007;

Şeker ve Gençdoğan, 2006). Bu değerler göz önünde alındığında ve diğer ilgi envanterlerinin değerleriyle karşılaştırıldığında, MİE'nin iç tutarlılık katsayılarının yeterli düzeyde olduğu değerlendirilmiştir.

5.1.2. Test-tekrar Test Güvenirliği Bulgularının Tartışma ve Yorumu

MİE'nin beş hafta arayla yapılan iki uygulamasından elde edilen test-tekrar test güvenirlilik katsayıları .60 ile .80 arasında bulunmuştur. Test-tekrar test güvenirlilik katsayısının karşılaştırılması için aşağıda bazı ilgi ölçeklerinin boyutları arasında belirlenen test-tekrar test güvenirlilik katsayıları verilmiştir.

- a. O*NET İlgi Envanteri: İki hafta ara ile .81 ile .92 arasında (Lewis ve Rivkin, 2001b).
- b. KDE: Bir hafta ara ile .68 (İkna) ile .87 (Mekanik) arasında (Kuzgun, 2003).
- c. KAÖ'nin Türkçe Uyarlaması: Boyutlar için .82 ile .93 arasında (Balkış, 2004).
- d. Strong İlgi Envanteri: 2-7 ay aralıkla .74 ile .93 arasında (Donnay, Morris, Schaubhut ve Thompson, 2005).
- e. UNIACT İlgi Envanteri: 3-9 aylık bir aralıkta .59 ile .77, 10-14 aylık aralıkta ise .58 ile .75 arasında (ACT, 2009).

Yukarıda verilen güvenirlilik değerleri incelendiğinde, bu ölçekler dünyada yaygın olarak kullanılmalarına rağmen oldukça geniş bir yelpazede (.58 ile .93 arasında) sonuçlar elde edildiği görülmektedir. Her ne kadar bir çok araştırmacı tarafından test-tekrar test güvenirliliğinin en az .80 olması gerektiği (Niles ve Haris-Bowlsbey, 2009; Şencan, 2005) ifade edilmişse de bu katsayı uygulamalar arasındaki zamana duyarlıdır. İki ölçüm arasındaki zaman aralığı iyi hesaplanmalıdır. Kısa bir zaman aralığında hatırlama ve pratik yapmış olma riskleri mevcuttur. Zaman uzun tutulduğunda ise birçok diğer etkenin araya girmesi ve iki uygulama arasında belirlenecek farka ilişkin diğer açıklamaların oluşması ihtimali oluşur (Kaplan ve Saccuzzo, 1989; McDivitt ve Gibson, 2004; Özgüven, 2007). Bu açıklamalar doğrultusunda MİE'nin test-tekrar test güvenirliliğinin yeterli olduğu düşünülebilir.

5.2. MESLEKİ İLGI ENVANTERİ'NİN GEÇERLİĞİNE İLİŞKİN BULGULARIN TARTIŞMA VE YORUMU

5.2.1. Uzman Görüşüne İlişkin Bulguların Tartışma ve Yorumu

Uzmanlardan toplanan veriler doğrultusunda görüş birliği sağlanan maddeler envanterden çıkarılmış ya da yeniden düzenlenmiştir. Ayrıca uzmanlar envanterin çok sayıda maddeden oluştuğunu ve benzer içerikte maddeler bulunduğunu belirtmişlerdir.

Şencan'a (2005) göre bir ölçekteki/testteki madde sayısını belirlerken aşağıdaki faktörler göz önünde bulundurulur:

1. Testin doldurulması için katılımcıların zaman ayırabilecekleri optimum süre,
2. Testi alanların veya ölçeği dolduranların katlanabilecekleri yorgunluk,
3. Kaliteli ölçek maddesi hazırlamak veya kaliteli test oluşturmak için ayrılacak süre,
4. Yeni test oluşturmanın maliyeti,
5. Ölçüm yapılacak yetkinlik alanının genişliği.

İlgi envanterlerinin kariyer danışmanlığı sürecinde tek başlarına kullanılmadığı, diğer bazı kişilik, yetenek testleriyle birlikte kullanıldığı düşünüldüğünde geliştirilen envanterin yukarıda sıralanan faktörler göz önüne alınarak amaca hizmet edecek uzunlukta olmasında yarar olduğu değerlendirilmiştir. Gereğinden uzun ölçeklerde yorulma, rastgele yanıt verme, boş bırakma gibi sakıncalar ifade edilmiştir.

McDivitt ve Gibson (2004), bir ölçeğin uzunluğunu belirleyen önemli faktörlerden birinin testi alanların yorgunluk düzeyi olduğunu belirtmişlerdir. Ölçeğin gereğinden uzun olması bireyin yorgunluğunu arttırabilir. Bu da önemli bir hata kaynağı olarak test puanlarını etkileyebilir (Şencan, 2005; Özgüven, 2007). Kaplan ve Saccuzzo (1989) da testin cevaplandırıcıların sıkılacağı uzunlukta olmaması gerektiğini söylemişlerdir. Madde sayısı arttıkça, kişiler bundan sıkılabilir ve rasgele yanıt verebilirler. Ayrıca, Koç'un (2006) da ifade ettiği gibi özellikle okullarda ve hazırlık dershanelerinde görev yapan psikolojik danışmanlar ilgi envanteri uygulamak için gereken zamanı bulmada zorluk yaşayabilirler.

İlgi envanterlerinin uzun olmalarının sakıncaları bu envanterler kullanılarak gerçekleştirilecek bilimsel araştırmalarda da ortaya çıkabilmektedir. Armstrong, Allison ve Rounds (2008) bu konuya değinmiş ve halen kullanılan RAYSDG leklerinin bir çoğunun fazla sayıda madde içermekte olduğunu ve bazı araştırmalarda kullanılmasında bu yönü ile sorun teşkil ettiklerini ifade etmişlerdir. Örneğin, RAYSDG tipleri ile diğer başka değişkenlerin ilişkisini araştırıldığı bir araştırmada bu ölçeklerden birinin kullanımı uzunluğu nedeniyle araştırmayı sınırlandırabilecektir.

İlgilerin llmesi nitel ve nicel kalite arasında bir denge gerektirir. Kullanıcılara güçlü psikometrik özelliklere sahip en fazla bilgiyi vermek hedeflenmektedir. Yaygın olarak bu durumu sağlamak için de güvenirliği yüksek ve olabildiğince uzun ölçeklerin uygulanması yoluna gidilir. Ancak uzun ölçekler sıklıkla ortam ve danışanlardan kaynaklanan kısıtlamalar nedeniyle kullanışsızdırlar ve rastgele doldurulmuş veya kısmen boş bırakılmış cevap kâğıtlarının ortaya çıkmasına yol açabilirler. Bu nedenle ölçeğin belirlenmesinde kalite ve uzunluk arasında bir denge bulunmalıdır (Tracey, 2009). Teste bir boyutla ilgili, muhtemel tüm ifadeler değil, o boyutu temsil edecek sayıda ifade alınmalı, boyutla birinci derecede ilgili olmayan ifadeler dışarıda bırakılmalıdır (şencan, 2005).

Bütün bu açıklamalar ve görüşüne başvurulan uzmanların ifadeleri dikkate alınarak açımlayıcı faktör analizi sonucunda 129 maddelik kararlı bir yapıya ulaşılmasına rağmen analize her bir boyut için 10'ar madde (toplam 60 madde) kalana kadar devam edilmiştir. Böylece belirtilen benzer içerikli maddeler envanterden çıkarılmış, puanlama ve yorumlamada da uygulama kolaylığı da sağlanmıştır.

Bu konuda yakın zamanda yapılmış benzer birçok araştırma mevcuttur. Koç (2006), ilgi leklerinin madde sayısının azaltılması ve yaş ranjının genişletilmesi konulu bir araştırma yapmış ve madde sayısı azaltılmış ilgi leklerinin tatminkr düzeyde güvenirlik ve geçerliğe sahip olduğuna dair önemli kanıtlar elde edilmiştir. Armstrong, Allison ve Rounds (2008) zellikle bilimsel araştırmalarda kullanılmak üzere RAYSDG tabanlı kısa bir ölçek geliştirmişlerdir. Tracey (2009) de 221 maddelik Kişisel Küre Envanterinin, orijinal veri setini kullanarak 80 maddeden oluşan kısa bir formunu geliştirmiş ve son derece yüksek güvenirlik-geçerlik değerleri elde etmiştir.

5.2.2. Açıklayıcı Faktör Analizi Bulgularının Tartışma ve Yorumu

Açıklayıcı faktör analizi için birinci veri setini oluşturan 1500 kişinin cevapları esas alınmıştır. Tabachnick ve Fidel'e (2001) göre de faktör analizi için genel bir ilke olarak en az 300 kişiye test uygulanmış olmalıdır. Bu anlamda açıklayıcı faktör analizinde kullanılan veri setinin sayısal büyüklük olarak faktör analizine uygun olduğu anlaşılmaktadır.

Faktör analizinden önce gerçekleştirilen testlerde örneklem büyüklüğünün yeterliğini ifade eden KMO değeri ,909 olarak bulunmuştur. Tabachnick ve Fidel (2001), iyi bir faktör analizi için KMO değerinin en az .60 olması gerektiğini, Şencan (2005) ise KMO değeri 0.90'ın üzerindeyse örneklem büyüklüğünün veri analizi için mükemmel seviyede olduğu yorumunun yapılabileceğini ifade etmişlerdir.

Faktör analizi öncesi bir diğer test olan Bartlett küresellik testi sonucu 0.05'ten küçükse verilerin normal dağılıma sahip olduğu sonucuna ulaşılabilir (Şencan, 2005). Mesleki İlgili Envanteri'nin Bartlett testi sonuçları incelendiğinde, elde edilen ki-kare değerinin .01 düzeyinde manidar olduğu görülmüştür. Tüm bu bulgular nedeniyle veri yapısının faktör analizine son derece uygun olduğu değerlendirilmiştir.

Holland'ın kişilik kuramı temel alınarak maddeler ve boyutlar belirlendiği için bu kurama uygun olarak açıklayıcı faktör analizinde faktör sayısı altı olarak belirlenmiştir. Bu yaklaşımın uygunluğu faktör öz değerleri, faktörlerin açıkladıkları varyans ve yamaç birikinti grafiğinde de doğrulanmıştır. İlk altı faktörün öz değerlerinin birin üzerinde olduğu, altıncı faktörden sonraki faktörlerin öz değerlerinde önemli bir düşüş olduğu görülmüştür. Ayrıca yedinci faktörden itibaren öz değerlerin varyansa katkısı da önemli ölçüde düşmektedir. Yamaç-birikinti grafiğinde de yedinci faktörden itibaren öz değerlerin değişimindeki miktarın oldukça düşük olması da altı faktörlü bir yapının varlığını göstermiştir.

Alan yazında yapılan araştırmalar da faktör sayısının belirlenmesinde bu araştırmada uygulanan yaklaşımı desteklemektedir. Alto (2002), Holland tipolojisi üzerine kurulmuş bir envanter geliştirmesi esnasında faktör yapısını altı olarak önceden belirlemiş ve

faktör analizi yapmıştır. Ayrıca bir de faktör sayısı belirtilmeden açımlayıcı faktör analizi yapmış ve iki sonuç arasında kayda değer bir fark görülmediğini ifade etmiştir. Tracey ve Rounds (1995) da Holland'ın Mesleki Tercih Envanteri'ni (Vocational Preference Inventory) kullanarak yaptıkları bir araştırmada ilgilerin faktöriyel yapısıyla ilgili olarak 6 ile 8 faktör arasında bir sayının en uygun çözüm olduğu, daha fazla faktör belirlemenin gereksiz bir çaba olacağını belirlemişlerdir.

Açımlayıcı faktör analizi sonucunda ilk altı faktörün toplam varyansın %42,315'ini açıkladığı görülmüştür. Çok faktörlü desenlerde, açıklanan varyansın %40 ile %60 arasında olması yeterli olarak kabul edilmektedir (Çokluk, Şekercioğlu ve Büyüköztürk, 2010). Bu anlamda kabul edilebilir bir düzeyin üzerinde olan bir oranda varyansın açıklandığı söylenebilir.

Analiz sonucunda elde edilen madde-faktör yük değerlerine bakıldığında ,359 ile ,729 arasında değiştikleri görülmüştür. Comrey ve Lee (1992) madde-faktör yük değerinin;

- 0,71 olması halinde mükemmel
- 0,63 olması halinde çok iyi
- 0,55 olması halinde iyi
- 0,45 olması halinde vasat
- 0,32 olması halinde zayıf olarak değerlendirilebileceğini belirtmişlerdir (Akt. Tabachnick ve Fidel, 2001).

Bu kriterlere göre envantere bulunan toplam 60 maddenin madde-faktör yük değerleri;

- 4 madde için mükemmel
- 13 madde için çok iyi
- 24 madde için iyi
- 17 madde için vasat
- 2 madde için zayıf olarak nitelenebilir.

Açımlayıcı faktör analizinden elde edilen bir diğer önemli bulgu da birden fazla faktörde yük gösterdiği (binişiklik) için envanterden çıkarılan maddelerle ilgilidir. Bu maddelerin içerikleri incelendiğinde Sosyal kişilik tipinin bir özelliği olan “yardım etme

becerileri” ile ilgili maddelerin çoğunluğunun binişiklik gösterdiği anlaşılmıştır. Bu duruma sebep olarak Türk kültürünün yapısının önemli derecede etkili olduğu düşünülmektedir.

Türkiye’de bireylerin kişilik tipleri ve meslekleri ne olursa olsun ihtiyacı olan diğer insanlara yardım etmek ortak bir kültürel değerdir. Öncelikle bu nedenle bu türdeki maddelerin faktörler içinde ayrışma göstermediği düşünülmektedir. Nitekim Kuzgun (2003) da KDE’deki “Sosyal Yardım” ilgi boyutuyla ilgili benzer bir durumdan bahsetmiş ve bu özelliğin alan yazında “ilgiler” değil de “değerler” başlığı altında da incelendiğini belirtmiştir.

“Yardım etme becerileri” ile ilişkili bu durumun bir diğer açıklamasının örneklemin homojenliğinden kaynaklanmış olabileceği değerlendirilmiştir. Her ne kadar meslek alanları arasında farklar bulunsa da çalışma grubunu oluşturan bireyler hem cinsiyet hem de değerler açısından büyük oranda homojendir. Benzer değerlere sahip kişilerin, ilgilerle beraber değerlerden de etkilenen bu tür maddeleri benzer şekilde cevaplamış olabilecekleri değerlendirilmiştir.

Katılımcıların envanterden elde ettikleri puan dağılımı incelendiğinde benzer yorumlamalara yönlendiren bulgular görülmüştür. En yüksek ortalama puanın Sosyal tipe ait maddelerde olduğu (10,65), bunu sırasıyla Girişimci, Araştırmacı, Realistik, Düzenli ve Yaratıcı tiplerin maddelerinin izlediği belirlenmiştir. Özellikle Sosyal ve Girişimci tip maddelerinin sosyal beğenirlik hatasına açık maddeleri, diğer boyutlara göre daha fazla içeriyor olması bu sıralamayı açıklayabilir. Envanteri cevaplandırılanlar eğitime, liderlik, ikna ve kişiler arası ilişkiler gibi konularda değerlendiricinin beğenisini kazanmak için yanlı cevap vermiş olabilirler. Ancak aynı zamanda çalışma grubundaki kişilerin günlük çalışma yaşantıları da göz önünde bulundurulduğunda bu durum bir yanılma çabasından çok gerçek durumu da betimliyor olabilir. Çünkü bu kişilerin çoğunluğu günlük çalışma yaşantılarında Sosyal ve Girişimci tiplerin etkinliklerini icra etmekte ve Yaratıcı tipin gerektirdiği bağımsız ve sanatçı etkinlikleri yapmamaktadırlar.

5.2.3. Madde Analizi Bulgularının Tartışma ve Yorumu

Mesleki İlgi Envanteri'nin deneme formuna uygulanan açımlayıcı faktör analizi sonucunda elde edilen 60 maddenin her birinin yer aldığı boyutla gösterdiği korelasyon incelenmiş ve tüm maddeler için madde-boyut korelasyon değerlerinin 0.32 ile 0.66 arasında değiştiği görülmüştür. Madde-toplam puan korelasyonunu yordamada bazı sınır değerlerin ölçüt olarak alındığı bilinmektedir. Genel olarak, madde-toplam puan korelasyonu 0.30 ($r \geq 0.30$) ve daha yüksek olan maddelerin bireyleri iyi derecede test ettiği, 0.20-0.30 arasında ($0.20 \leq r \leq 0.29$) kalan maddelerin zorunlu görülmesi durumunda ölçeğe alınabileceği ve 0.20'den ($r < 0.30$) düşük maddelerin ise ölçeğe alınmaması gerektiği söylenebilir (Büyüköztürk, 2003). Madde analizi bulgularına dayanarak, Mesleki İlgi Envanteri'nin tüm maddelerinin ilgili boyutlarla korelasyonunun yeterli seviyede olduğu söylenebilir.

5.2.4. Doğrulayıcı Faktör Analizi Bulgularının Tartışma ve Yorumu

Doğrulayıcı faktör analizine ait bulgular incelendiğinde standart çözüm (Standardized Solution) ekranında, örtük değişkenlerden gözlenen değişkenlere doğru tanımlanmış olan yollara ilişkin standardize edilmiş parametre değerlerinin hiç birinin birin üzerinde olmadığı görülmüştür. Bu bulgu Şimşek'in (2007) de belirttiği gibi kurulan modelde önemli bir yanlışlık olmadığı göstergesi sayılabilir. Sonuçlar, bulunan değerlerin 0.23, 0.27 ve 0.28 olan üç madde için düşük, 0.38 ile 0.76 arasında değişen diğer tüm maddeler için ise örtük değişkenler olan faktörleri iyi düzeyde temsil ettiğini göstermiştir. Gözlenen değişkenlere ait hata varyanslarının aldığı .42 ile .94 arasındaki değerler de Çokluk, Şekercioğlu ve Büyüköztürk'ün (2010) tanımıyla kabul edilebilir değerlerdir. χ^2 değeri istatistiksel olarak anlamlıdır ($p < .01$) ve χ^2 'nin serbestlik derecesine oranı (6943.86/1693) ise 4,1'dir. Bu değer Sümer'e (2000) göre orta düzeyde uyumu göstermektedir (Akt. Çokluk, Şekercioğlu ve Büyüköztürk, 2010).

Parametrelere ilişkin t-değerleri bulgularında ise bütün gizil değişkenlerle gözlenen değişkenler arasında t-değerlerinin anlamlı olduğu görülmüş ve 13.78 ile 81.05 arasında değiştikleri belirlenmiştir. LISREL istatistik paket programında ifade edilen kritik t-değeri .05 düzeyinde 1.96'dır ve program otomatik olarak anlamlı olmayan yolu (path)

kırmızı çizgiyle, anlamlı olanı ise mavi çizgiyle göstermektedir (Şimşek, 2007). Analiz sonucunda elde edilen t-değerleri (t-values) ekranında kırmızı işaretleme olmadığı gibi bütün değerler 1.96'dan yüksek olduğundan sonuçlar anlamlı olarak değerlendirilebilir.

Doğrulayıcı faktör analizinin çıktı dosyasından elde edilen uyum ve hata istatistikleri ile ilgili olarak araştırmacılar değişik kesme noktaları belirlemişlerdir. Tabachnick ve Fidel (2001), CFI ve NNFI'nın sıfır olması durumunda uyum olmadığını, bu değer bire ne kadar yakınsa uyumun o derece yüksek olduğunu ve 0.90'ın üzerinde olduğunda iyi uyumdan söz edilebileceğini ifade etmiştir. Sümer (2000) de benzer şekilde GFI ve AGFI'nın sıfır olması halinde uyumun olmadığını bu değer bire ne kadar yakınsa o kadar uyum olduğunu belirtmiştir (Akt. Çokluk, Şekercioğlu ve Büyüköztürk, 2010). Schermelleh-Engel, Moosbrugger ve Müller (2003) de RMSEA'nın kabul edilebilir değerini en çok 0.08, RMR ve SRMR'nin en çok 0.10, GFI'nın en az 0.90 ve AGFI'nın en az 0.85 değerlerinde olması gerektiğini ifade etmiştir.

Bu değerlere göre doğrulayıcı faktör analizine ilişkin uyum istatistikleri incelendiğinde;

- İyilik uyum indeksi (GFI) 0,90 iyi uyumlu
- Düzenlenmiş iyilik uyum indeksi (AGFI) 0,90 iyi uyumlu
- Karşılaştırmalı uyum indeksi (CFI) 0,89 vasat uyumlu
- Normlaştırılmamış uyum indeksi (NNFI) 0,88 vasat uyumlu

Hata istatistikleri incelendiğinde ise;

- Yaklaşık hataların ortalama karekökü (RMSEA) 0,065 iyi uyumlu
- Artık ortalamaların karekökü (RMR) 0,069 iyi uyumlu
- Standardize edilmiş artık ortalamaların karekökü (SRMR) 0,069 iyi uyumlu olarak kabul edilebileceği görülmektedir.

Doğrulayıcı faktör analizine ilişkin tüm bulgular değerlendirildiğinde, envanterin maddeleri ve boyutlarının ilişkilendirildiği modelin; örtük ve gözlenen değişkenlerin ilişkilerini açıklaması yönüyle tatminkar, t-değerleri ve hata varyansları açısından iyi, uyum ve hata istatistiklerinin açısından ise iyi düzeyde uyum gösterdiği söylenebilir. Bu bulgular açıklayıcı faktör analiziyle belirlenen modelin doğrulandığını göstermektedir.

5.2.5. Benzer Ölçekler Geçerliği Bulgularının Tartışma ve Yorumu

Mesleki İlgi Envanteri (MİE) ile benzer ölçek olarak belirlenen ve uygulanan Kendini Değerlendirme Envanteri'nin (KDE; Kuzgun, 1988) boyutları arasında anlamlı ilişkiler bulunmuştur. Bu ilişkileri yorumlarken her bir boyutu ayrı ayrı ele almak daha açıklayıcı olacaktır.

MİE'nin Realistik boyutuyla, KDE'nin Mekanik ve Canlı Varlık boyutları arasında ,418 ve ,392 düzeyinde anlamlı korelasyonlar bulunmuştur. KDE'ndeki bu boyutlar çeşitli makine ve aletler yapmak, işletmek ve onarmak, hayvan ve bitkilerle uğraşmak ve açık hava etkinliklerinden hoşlanmayı içermektedir. Bu tanımlamalar da tam anlamıyla Holland'ın kuramındaki Realistik tipe karşılık gelmektedir. Bu nedenle MİE'deki Realistik boyutun kuramsal açıklamasında ifade edilen özellikleri ölçtüğü değerlendirilebilir.

MİE'nin Araştırmacı boyutu ise KDE'nin Temel Bilim ve Mekanik boyutlarıyla oldukça yüksek (,699 ve ,654) ilişki göstermişlerdir. KDE'nin Temel Bilim boyutu Holland'ın Araştırmacı boyutuyla eşdeğer şekilde bilimlerin konusu olan doğa olaylarını incelemek ve bilimsel etkinliklere katılmak gibi baskın etkinlikler söz konusudur. Mekanik boyutun ise mühendislikleri içeren teknik alanlara yönelik bir yönünün bulunduğu yine Kuzgun (2003) tarafından belirtilmiştir. Ayrıca Holland'ın altıgen modelinde Realistik ve Araştırmacı boyutları model üzerindeki yakınlıkları nedeniyle yüksek korelasyonlar göstermektedirler. Bu açıklamalar doğrultusunda MİE'nin Araştırmacı boyutunun da doğru kapsamda ölçüm yaptığı ifade edilebilir.

MİE'nin Yaratıcı boyutuyla, KDE'deki Güzel Sanatlar, Edebiyat ve Müzik boyutlarıyla yüksek korelasyonlar (,639 ile ,708 arasında) bulunmuştur. KDE'deki bu boyutların güzel sanatlar, edebiyat ve müzikle ilgili bir çok etkinliği içermesi ve Yaratıcı boyutun bu özelliklerin tamamını içermesi nedeniyle MİE Yaratıcı boyutunun hedeflenen nitelikleri ölçtüğü görölmüştür.

MİE'nin Sosyal boyutuyla ise KDE'nin Ticaret ve İkna boyutları arasında anlamlı ilişkiler (,533 ve ,473 değerlerinde) tespit edilmiştir. KDE'deki bu boyutlar kuramsal

olarak Girişimci tiple daha ilişkiliymiş gibi görünmektedirler. Ancak KDE'deki bu boyutların maddeleri incelendiğinde, özellikle İkna boyutunun bilgilendirme, eğitime, aydınlatma ve insan ilişkileri gibi Holland'ın Sosyal kişilik tipine yönelik maddeleri (örneğin; “Konuşurken çevrenizdeki insanların ilgisini çekebilir ve görüşlerinizi onlara kabul ettirebilir misiniz?” veya, “Çatışmaları yatıştırmada arabuluculuk yapar mısınız?”) içerdiği görülmektedir. Holland (1997) da kişilik tipleri ile yeterlikler arasındaki ilişkileri incelediği çalışmasında “Liderlik ve Satış” yeterliklerinin Sosyal tiple yüksek korelasyon gösterdiğini bulmuştur. Ayrıca yine Holland'ın altıgen modelinde Sosyal tiple Girişimci tip yan yana yer almakta ve yüksek ilişki göstermektedir.

MİE'nin Girişimci boyutuyla KDE'nin İkna boyutu arasında ,605 değerinde anlamlı ilişki bulunmuştur. Holland'ın Girişimci boyutu liderlik ve ikna becerilerini içerdiği göz önünde alındığında her iki envanterde de aynı özelliklerin ölçüldüğü görülmüştür.

MİE'nin Düzenli boyutu KDE'nin İş Ayrıntıları boyutuyla ,498 değerinde anlamlı korelasyon göstermiştir. KDE'de muhasebe ve sekreterlik gibi mesleklerle ilişkilendirilen İş Ayrıntıları boyutunun, Holland'ın Düzenli kişilik tipine karşılık geldiği söylenebilir. Dolayısıyla MİE'deki Düzenli boyutun da kuramsal çerçeveye belirlenen niteliği ölçtüğü anlaşılabilir.

Şencan'ın (2005) ifade ettiği gibi aynı nitelikte bir dış kriter test bulunamadığında yararlanılan ve ölçülmek istenen kavramsal yapıya benzer ilgili testlerle yapılan karşılaştırmalarda orta derecede ilişkiyi gösteren .50 - .70 büyüklüğündeki korelasyon katsayıları yapısal geçerlik kanıtı olarak değerlendirilir. Sonuç olarak aynı yapıya sahip olmasalar da boyutların kapsam ve içerikleri düşünüldüğünde, MİE'nin ilgi alanlarını ölçüm değerleri ile KDE'deki ilgi alanlarının ölçüm değerleri arasında hem istatistiksel hem de kuramsal olarak anlamlı düzeyde ilişki görülmüştür. Bu bulgu aynı zamanda ölçeğin kapsamının da yeterli olduğunu göstermektedir.

5.3. HOLLAND'IN KURAMININ GEÇERLİĞİNE İLİŞKİN BULGULARIN TARTIŞMA VE YORUMU

Holland (1997), bireylerin ilgilerini altı temel kişilik tipiyle betimlemekle kalmamış, aynı zamanda bu kişilik tiplerinin birbirleriyle ilişkilerini altıgen bir model üzerinde göstermiştir. Bu modele göre bir kişilik tipi en yüksek oranda yakınındaki kişilik tipiyle, daha uzaktaki tiplerle ise daha düşük korelasyon göstermektedir (Reardon ve Lenz, 1999). Örneğin Realistik tipteki kişilerin, Araştırmacı ve Düzenli tiplerle yüksek, diğerleriyle daha düşük korelasyon göstermesi beklenir.

Holland, Whitney, Cole ve Richards Jr. (1969) kuramın gelişimi sürecinde altıgen model üzerinde korelasyonları .11 ile .68 arasında bulmuşlardır. Daha sonra çeşitli ölçek geliştirme, uyarlama çalışmaları ve diğer araştırmalarda Holland'ın modeli farklı kültürlerde boyutlar arasındaki ilişkiler incelenerek test edilmiştir. Aşağıda bu araştırmalardan önemli görülenler sıralanmıştır.

- a. ASVAB İlgi Envanteri'nin güvenilirlik ve geçerlik çalışmalarında, boyutlar arası korelasyonlar için Holland'ın altıgen modeline uygun değerler (.19 ile .62 arası) elde edilmiştir (ASVAB, 1995).
- b. O*NET İlgi Envanteri'nin geçerlik çalışmalarıyla ilgili olarak ise yapı geçerliği incelenmiş ve altı alt ölçeğin ayrıştığı görülmüş, alt ölçeklerin korelasyonu -.22 ile .76 arasında bulunmuştur (Lewis ve Rivkin, 2001b).
- c. Strong İlgi Envanteri'nin bilgisayar formunun geliştirilmesinin amaçlandığı, Holland tipolojisi üzerine kurulmuş bir envanter geliştirme çalışmasında boyutlar arasındaki ilişki -.054 ile .354 arasında bulunmuştur (Alto, 2002).
- d. KAÖ'nün Türkçe formunun geçerlik çalışmasında alt ölçekler arasındaki korelasyon katsayıları .17 ile .64 arasında bulunmuştur (Balkış, 2004).
- e. Strong İlgi Envanteri El Kitabı'nda belirtilen ve Holland'ın kuramına göre belirlenmiş boyutlar arasındaki korelasyonlar ise .11 ile .62 arasında değişmektedir (Donnay, Morris, Schaubhut ve Thompson, 2005).

- f. Holland'ın kuramınının Çinli lise öğrencileri üzerinde denendiği bir araştırmada boyutlar arası ilişkiler .12 ile .51 arasında bulunmuştur (Tang, 2008).

Mesleki İlgi Envanteri'nin boyutları arasında da Holland'ın altıgen modeline uygun olarak .10 ile .53 arasında değişen korelasyonlar elde edilmiştir. Boyutlar arasında ilişkiler büyük oranda ortaya konulmakla birlikte Girişimci boyutun diğer boyutların çoğu ile yakın korelasyonlar gösterdiği görülmektedir. Benzer bir durum O*NET İlgi Envanteri'nde de belirmiş ve Girişimci tipler diğer boyutlarla yüksek ilişki içerisinde bulunmuştur (Harrington ve Feller, 2004). Bu durum Girişimci tiplerin rekabetçi yapısından kaynaklanmış olabilir. Çünkü günümüz iş koşulları rekabetçi yapıyı pekiştirmekte ve bireyler birden çok alanda bilgi ve beceri sahibi olma gerekliliği hissetmektedirler. Girişimci tipteki kişilerde ise bu çaba en üst düzeydedir ve bu nedenle diğer boyutlarla ilgili etkinliklere de olumlu cevaplar vermiş olabilirler.

Holland'ın kuramını esas alan yukarıda bahsedilen ölçeklerde RAYSGD boyutlarının yapısında benzer küçük farklılıklar mevcuttur. Rounds ve Tracey (1993), RAYSGD tabanlı ilgi envanterlerinin yapılarıyla ilgili farkların bu ölçeklerin maddelerinden kaynaklanabileceğini ama bir diğer faktörün bu farklılığın asıl nedeni olabilecek kadar güçlü olduğunu belirtmişlerdir. Örneklemin yapısı RAYSGD puanlarının ranjını etkileyebilir. Bu da RAYSGD korelasyonlarını ve yapısını değiştirebilir. Örneğin psikoloji öğrencilerinden oluşan bir örnekleme Realistik puanların ranjı oldukça az olabilir ve bu nedenle de Realistik tipe ilişkin faktörün diğer faktörlerle ilişkisi ve genel RAYSGD yapısı farklılık gösterebilir.

Sonuç olarak, MİE'nin boyutları arasındaki ilişkiler, Holland'ın altıgen modelini büyük oranda desteklemektedir. Bu bulgular ışığında Holland'ın kuramının Türk kültürü üzerinde geçerli olduğu söylenebilir.

BÖLÜM VI

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu bölümde geliştirilen envanterler ile ilgili elde edilen bulgulara dayalı olarak varılan sonuçlar sıralanmıştır. Bununla birlikte ilgili literatür ve araştırma bulguları doğrultusunda önerilerde bulunulmuştur.

6.1. SONUÇ

Bu araştırmada, özellikle yetişkinler üzerinde Holland'ın kişilik kuramı temelli bir ilgi envanteri geliştirmek, bununla beraber Holland'ın kuramının geçerliğini sınamak amaçlanmıştır. Araştırma sonucunda Holland'ın kişilik kuramına uygun olarak altı boyutu ölçen, toplam 60 maddeden oluşan Mesleki İlgi Envanteri geliştirilmiştir. Envanterde Likert tipi dördümlü dereceleme ölçeği kullanılmakta ve puanlaması -2 (Hiç hoşlanmam), -1 (Hoşlanmam), +1 (Hoşlanırım) ve +2 (Çok hoşlanırım) olacak şekilde yapılmaktadır. Puanlama sonucunda bireyin altı ilgi alanı puan sırasına göre dizilmekte ve en yüksek üç ilgi alanı dikkate alınarak bireyin ilgileri yorumlanabilmektedir.

Envanterin güvenilirliği ile ilgili olarak tüm boyutlarda yeterli düzeyde iç tutarlılık değerleri elde edilmiştir. Test-tekrar test katsayıları ise iki uygulama arasındaki aralık ve diğer ilgi envanterlerinin benzer değerleri dikkate alındığında yeterli seviyededir.

Açımlayıcı faktör analizi sonucunda belirlenen madde-faktör yük değerlerinin yüksek olduğu ve her bir boyutun ölçmesi amaçlanan nitelikleri ölçtüğü ve kabul edilebilir bir düzeyde varyansı açıkladığı söylenebilir. Bununla birlikte Sosyal boyutun diğer boyutlara göre geliştirilmeye ihtiyacı olduğu görülmüştür. Doğrulayıcı faktör analizinde ise bulgular iyi düzeyde uyuma işaret etmiş ve açımlayıcı faktör analizi doğrultusunda kurulan model doğrulanmıştır. Benzer ölçekler geçerliğinde ise envanterden elde edilen sonuçlar ile diğer ölçekten elde edilen sonuçlar uyumludur. Bu da envanterin boyutlarının amaçlandığı doğrulukla belirlendiğini göstermiştir.

Ayrıca envanterin boyutları arasındaki ilişkiler incelendiğinde, Holland'ın altıgen kişilik modelinin Türk kültürü için geçerli olduğu ifade edilebilir. Bu sonuç seçkisiz olarak belirlenen iki ayrı veri setinde ve farklı istatistik yöntemler kullanılarak doğrulanması yönüyle de anlamlıdır.

6.2. ÖNERİLER

6.2.1. Politika Yapıcılara Öneriler

- a. İlgili konulu Türkiye'de kullanılan ölçekler araştırılırken Holland'ın KAÖ'nin kullanım hakkının sadece iki ticari kuruluş tarafından alındığı, çeşitli kurum ve kuruluşlarda güvenilirlik ve geçerlikleri kanıtlanmamış ölçeklerin kullanıldığı görülmüştür. Meslek örgütlerince, kariyer danışmanlığında testlerin kullanılması konusunda bilinçlendirme çalışmaları yapılmalı ve etik olmayan uygulamalara yönelik yasal düzenlemeler getirilmesi için önerilerde bulunulabilir.
- b. Alanyazın taramasında kadın ve erkeklerin ilgi alanlarının bu konudaki toplumsal kalıp yargıyı destekleyecek şekilde farklılaştığı görülmüştür. Herring (1998), bu duruma cinsiyet rollerinin toplum tarafından pekiştirilme biçiminin neden olduğunu belirtmiştir. Kadınların meslek seçeneklerinin artırılması ve farklı alanlarda seçim yapmalarını destekleyecek yönde tedbirler alınabilir.

6.2.2. Psikolojik Danışma ve Rehberlik Alanındaki Bilim İnsanlarına Öneriler

- a. Dünyada üzerinde en çok araştırma yapılan kariyer kuramı olmasına rağmen, Türkiye'de Holland'ın kişilik kuramı üzerine yapılmış çok az çalışma vardır. Farklı çalışma grupları üzerinde bu kuramı konu edinen araştırmalar yapılabilir.
- b. Bu çalışmanın konusu olan kuramın temel kitabı olan kitap da dahil olmak üzere bir çok yaygın kuramsal kaynağın çevirisi yapılmamıştır. Bu ihtiyacı gidermek üzere çalışmalar yapılabilir.

6.2.3. Araştırmacılara Öneriler

- a. Mevcut ilgi envanterlerinin çoğu lise ve üniversite düzeyinde bireylerin oluşturduğu örneklem üzerinde geliştirilmiştir. Yetişkinler üzerinde geliştirilecek yeni ilgi envanterlerini konu edinen çalışmalar yapılabilir.
- b. Holland'ın kişilik kuramı ile ilgili ülkemizde yapılmış az sayıda araştırma vardır. Bu araştırma da homojen sayılabilecek bir çalışma grubu üzerinde yapılmıştır. Holland'ın kişilik kuramının Türk kültürü üzerinde geçerliğine yönelik daha heterojen bir grup üzerinde çalışılabilir.
- c. Mesleki İlgi Envanteri'nin Sosyal boyutu her ne kadar istatistiksel olarak anlamlı maddeleri içerse de, "yardım etme becerileri" ile ilgili maddeler yeniden yazılıp, heterojen bir grup üzerinde faktör yapısı incelenebilir.
- d. Bu araştırmadaki sınırlılıklardan biri olan kadın denek azlığı nedeniyle Mesleki İlgi Envanteri erkek ağırlıklı bir örneklem üzerinde geliştirilmiştir. Envanter, kadınların da yer aldığı oluşan bir örneklem üzerinde denenebilir.
- e. Araştırmada geliştirilen envanterin meslek seçimini yordama gücünü belirlemek üzere boylamsal çalışmalar yapılması yararlı olabilir.

6.2.4. Psikolojik Danışman Eğitime Yönelik Öneriler

- a. Eğitim kurumlarında yaygın olarak kullanılmasına rağmen, ilgi envanterlerinin uygulanması sonucunda elde edilen profillerin yorumlanması üzerinde yeterince durulmamaktadır (Özyürek, 2009). Her bir ilgi envanteri de puanlama ve yorumlama açılarından birbirlerinden farklılaşmaktadır. Psikolojik danışmanlar, ilgi envanterlerinin kullanılması ve daha da önemlisi puanlarının yorumlanması konularında eğitilmiş olmalıdırlar.
- b. Korkut (2007), psikolojik danışmanların %60'ının kariyer danışmanlığı uygulamalarında psikolojik testleri kullandığını belirtmiştir. Bu yönüyle en

yaygın etkinliklerden birisi testlerin kullanımınıdır. Üniversitelerde psikolojik testler konulu derslerin kapsamı, mevcut testlerin sahada uygulamasını içerecek şekilde genişletilebilir.

6.2.5. Alanda Çalışan Psikolojik Danışmanlara Öneriler

- a. İlgili envanterlerinin puanları yorumlanırken danışanların yaş ve gelişim özellikleri de göz önünde bulundurulmalı, ilgili alanı puanlarının bu değişkenlere göre zamanla farklılık gösterebileceği bilinmelidir.
- b. İlgili envanterleri sosyal beğenirliğe açık psikolojik ölçme araçlarıdır ve kariyer danışmanlığında tek başlarına kullanılmaları önerilmez. Bu nedenle ilgili envanterlerinden elde edilen bilgiler diğer ölçme araçlarından elde edilen bilgilerle bütünleştirilerek yorumlanmalı ve danışanın yetenek ve değerleri de belirlenmeye çalışılmalıdır.

KAYNAKLAR

- ACT. (2009). *ACT Interest inventory technical manual*. Iowa: ACT Inc.
- Akkök, F. (2006). *Mesleki bilgi, rehberlik ve danışmanlık hizmetleri Türkiye ülke raporu*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi.
- Alto, P. (2002). *Measurement properties of the interest/skills checklist*. (Tech. Rep. No: 2002-1). CPP Inc. Erişim: 16 Nisan 2010. <http://discovery.skillsone.com/Documents/INSK%20White%20Paper%202002-1.pdf>.
- Anastasi, A. (1992). Test and assessment: what counselors should know about the use and interpretation of psychological tests. *Journal of Counseling&Development*, 70, 610-615.
- Armstrong, P.I., Allison, W. ve Rounds, J. (2008). Development and initial validation of brief public domain RIASEC marker scales. *Journal of Vocational Behaviour*, 73, 287-299.
- Armstrong, P.I., Day, S.X., McVay, J.P. ve Rounds, J. (2008). Holland's RIASEC model as an integrative framework for individual differences. *Journal of Counseling Psychology*, 55 (1), 1-18.
- Armstrong, P.I. ve Rounds, J. (2008). Linking leisure interests to the RIASEC world of work map. *Journal of Career Development*, 35 (1), 5-22.
- Armstrong, P.I. ve Anthony, S.F. (2009). Personality facets and RIASEC interests: An integrated model. *Journal of Vocational Behaviour*, 75, 346-359.
- Assouline, M. ve Meir, E.I. (1987), Meta analysis of the relationship between congruence and well being measures. *Journal of Vocaitonal Behaviour*, 31, 319-332.

- Balkış, M. (2004). Adaptation of Self-Directed Search in Turkish culture. *Eurasian Journal of Educational Research*, 17, 54-63.
- Barak, A. ve Cohen, L. (2002). Empirical examination of an online version of the Self-Directed Search. *Journal of Career Assessment*, 10(4), 387-400.
- Bekleyiş, F. (2007). *Öğrencilerin mesleki ilgi alanları ve ailenin meslek seçimine etkisi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Bolu.
- Bonitz, V.S., Armstrong, P.I. ve Larson, L.M. (2009). RIASEC interest and confidence cutoff scores: Implications for career counseling. *Journal of Vocational Behaviour*, 76, 265-276.
- Büyüköztürk, Ş. (2003). *Veri analizi el kitabı*. (3.bs.). Ankara: Pegem A Yayınları.
- Cohen, R.J. ve Swerdlik, M.E. (1999). *Psychological testing and assessment: An introduction to tests and measurement* (4th ed.). California: Mayfield Publishing Company.
- Costa, P.T., McCrae, R.R. ve Holland, J.L. (1984). Personality and vocational interests in an adult sample. *Journal of Applied Psychology*, 69 (3), 390-400.
- Çokluk, Ö., Şekercioğlu, G. ve Büyüköztürk, Ş. (2010). *Sosyal bilimler için çok değişkenli istatistik: SPSS ve LISREL uygulamaları*. Ankara: Pegem Akademi.
- Deniz, K.Z. (2008). *Uzmanlık gerektiren mesleklere yönelik bir ilgi envanteri geliştirme çalışması*. Yayımlanmamış doktora tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Devlet Planlama Teşkilatı. (2006). *Dokuzuncu kalkınma planı (2007-2013)* (Sayı: 26215). Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı.
- Doğan, S. (2000). The historical development of counselling in Turkey. *International Journal for the Advancement of Counselling*, 22, 57-67.

- Donnay, A.C., Morris, L.M., Schaubhut, N. ve Thompson, R.C. (2005). *Strong Interest Inventory manual*. California: CPP Inc.
- Dünya Bankası. (Haziran 2008). *Türkiye'nin gelecek nesillere yatırım yapmak: Okuldan işe geçiş ve Türkiye'nin kalkınması* (Rapor No: 44048-TU). Erişim: 10 Nisan 2010,
http://siteresources.worldbank.org/TURKEYEXTN/Resources/361711-1216301653427/5218036-1216302388732/Youth_Employment_Study-tr.pdf
- Einarsdottir, S. ve Rounds, J. (2009). Gender bias and construct validity in vocational interest measurement: Differential item functioning in the Strong Interest Inventory. *Journal of Vocational Behavior*, 74, 295–307.
- Enke, S. (2009). *A pictorial version of the RIASEC scales of the Personal Globe Inventory*. Yayınlanmamış doktora tezi, Colorado Üniversitesi, Colorado.
- Erdil, Z. (2006). *Hacettepe Üniversitesi hazırlık sınıfı öğrencilerinin mesleki ilgi ve yetenek alanları ile meslek tercihlerini etkileyen bazı faktörlerin belirlenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Erez, M. ve Shneerson, Z. (1980). Personality types and motivational characteristics of academics versus professionals in industry in the same occupational discipline. *Journal of Vocational Behaviour*, 17, 95-105.
- Ergene, T. (2009). *ISKUR Web-Based self-assessment career counseling and guidance tool consultancy report*. Ankara: İŞKUR.
- Flores, L.Y., Spanierman, L.B., Armstrong, P.I. ve Velez, A.D. (2006). Validity of the Strong Interest Inventory and Skills Confidence Inventory with Mexican American high school students. *Journal of Career Assessment*, 14 (2), 183–202.
- Gottfredson, G.D. (1999). John L. Holland's contributions to vocational psychology: A review and evaluation. *Journal Of Vocational Behaviour*, 55, 15-40.

- Grutter, J. ve Hammer, A.L. (2005). *Strong Interest Inventory user's guide*. California: CPP Inc.
- Gysbers, N.C., Heppner, M.J. ve Johnston, J.A. (2009). *Career counseling: Contexts, processes and techniques* (3rd ed.). VA: ACA.
- Harrington, T.F. ve Feller, R.W. (2004). Facilitating career development, assessment and interpretation practices. J.E. Wall ve G.R. Walz (Ed.). *Measuring up: Assessment issues for teachers, counselors, and administrators* (s. 581-593). Texas: PRO-ED Inc.
- Herring, R.D. (1998). *Career counseling in schools: Multicultural and developmental perspectives*. VA: ACA.
- Hirschi, A. (2009). Development and criterion validity of differentiated and elevated vocational interests in adolescence. *Journal of Career Assessment*, 17 (4), 384-401.
- Holland, J.L. (1966). A psychological classification scheme for vocations and major fields. *Journal of Counseling Psychology*, 13 (3), 278-288.
- Holland, J.L. (1967). Current psychological theories of occupational choice and their implications for national planning. *The Journal Of Human Resources*, 2, 176-190.
- Holland, J.L. (1968). Explorations of a theory of vocational choice: A longitudinal study using a sample of typical college students. *Journal Of Applied Psychology*, 52(1), 1-37.
- Holland, J.L. (1974). Vocational guidance for everyone. *Educational Researcher*, 3(1), 9-15.

- Holland, J.L. (1996). Exploring careers with a typology : What we have learned and some new directions. *American Psychologist*, 51, 397-406.
- Holland, J.L. (1997). *Making vocational choices; A theory of vocational personalities and work environments* (3rd ed.). Florida: PAR Inc.
- Holland, J.L., Gottfredson, G.G. ve Baker, H.G. (1990). Validity of vocational aspirations and interest inventories: Extended, replicated, and reinterpreted. *Journal of Counseling Psychology*, 37 (3), 337-342.
- Holland, J.L., Magoon, T.M. ve Spokane, A.R. (1981). Counseling psychology: Career interventions, research and theory. *Annual Review Of Psychology*, 32, 279-305.
- Holland, J.L., Whitney, D.R., Cole, N.S. ve Richards Jr., J.M. (1969). *An emprical occupational classification derived from a theory of personality and intended for practice and research* (ACT Research report no: 29). Iowa: ACT R&D Division.
- İnan, E. (2005). *Gazete Haberleri Testi'nin lise son sınıf öğrencilerine uygulanması ve değerlendirilmesi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- İnan, Ş. (2006). *Kariyer eğilim envanterinin geliştirilmesine yönelik bir çalışma*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana.
- Johnson, J.A. ve Hogan, R. (1981). Vocational interests, personality and police performance. *Personnel Psychology*, 34, 49-53.
- Kaplan, R.M. ve Saccuzzo, D.P. (1989). *Psychological testing; Principles, applications and issue* (2nd ed.). California: Brooks/Cole Publishing Company.
- Karasar, N. (2008). *Bilimsel araştırma yöntemi* (18. bs.). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

- Koç, B. (2006). *İlgi ölçümlerinin madde sayısının azaltılması ve yaş ranjinin genişletilmesine yönelik bir geçerlik-güvenirlilik çalışması*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana.
- Korkut, F. (2007). Psikolojik danışmanların mesleki rehberlik ve psikolojik danışmanlık ile ilgili düşünceleri ve uygulamaları. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 32, 187-197
- Kuzgun, Y. (1982). *Mesleki rehberliğin bireylerin yetenek ve ilgilerine uygun meslekleri tanımalarına etkisi*. Doçentlik tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Kuzgun, Y. (2000). *Meslek danışmanlığı, kuramlar uygulamalar*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Kuzgun, Y. (2003). *Kendini Değerlendirme Envanteri el kitabı*. Ankara: ÖSYM Yayınları.
- Kuzgun, Y. (2005). *Akademik Benlik Kavramı Ölçeği el kitabı*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Kuzgun, Y. (2011). Rehberlik ve psikolojik danışmada ölçme araçlarının kullanımı. Y. Kuzgun ve F. Bacanlı (Ed.). *Rehberlik ve psikolojik danışmada kullanılan ölçekler* (3. bs.) (s. 1-6). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Laurence, J.H. (2004). Test consumers in the military: Use of the military career exploration program in schools. J.E. Wall ve G.R. Walz (Ed.). *Measuring up: Assessment issues for teachers, counselors, and administrators*. Texas: PRO-ED Inc.
- Lewis, P. ve Rivkin, D. (2001a). *O*net Interest Profiler: User's guide*. Erişim: 03 Nisan 2010, http://www.onetcenter.org/dl_tools/IP_zips/IP-UG-deskp.pdf.

- Lewis, P. ve Rivkin, D. (2001b). *O*net Interest Profiler: Reliability, validity, and self scoring*. Erişim: 03 Nisan 2010, http://www.onetcenter.org/dl_tools/IP_zips/IP-Instr-deskv.pdf .
- Low, K.S.D. ve Rounds, J. (2006). Interest change and continuity from early adolescence to middle adulthood. *International Journal for Educational and Vocational Guidance*. Kayıt No: DOI 10.1007/s10775-006-9110-4.
- McDivitt, P.J. ve Gibson, D. (2004). Guidelines for selecting appropriate tests. J.E. Wall ve G.R. Walz (Ed.). *Measuring up: Assessment issues for teachers, counselors, and administrators* (s. 33-51) . Texas: PRO-ED Inc.
- Murphy, K.R. ve Davidshofer, C.O. (2005). *Psychological testing, principles and application*. (6th ed.). New Jersey: Pearson Education Inc.
- Niles, S.G. ve Haris-Bowlsbey, J. (2009). *Career development interventions in the 21st century* (3rd ed.). New Jersey: Pearson Education, Inc.
- Osborn, D.S. ve Zunker, V.G. (2006). *Using assesement results for career development* (7th ed.). CA: Brooks/Cole.
- Öner, N. (2000). *Türkiye 'de kullanılan psikolojik testler, bir başvuru kaynağı* (3. bs). İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi.
- Özgüven, İ.E. (2007). *Psikolojik testler*. Ankara: PDREM Yayınları.
- Özoğlu, S.Ç. (1977). *Kuder İlgi Alanları Tercih Envanteri mesleki form CH el kitabı*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Özyürek, R. (1996). Üniversite öğrencilerinin öğrenci yerleştirme sınavındaki puan türleri ile Kendini Değerlendirme Envanteri'nin puanları arasındaki ilişki. *Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 2 (9), 25-32.

- Özyürek, R. (2009). Kariyer psikolojik danışma süreci ve ilgi envanterlerinin profillerini yorumlama becerileri. F.K. Owen, R. Özyürek ve D.W. Owen (Ed.). *Gelişen psikolojik danışma ve rehberlik: Meslekleşme sürecindeki ilerlemeler, Cilt. 2* (s. 51-81). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Reardon, R.C. ve Lenz, J.G. (1999). Holland's theory and career assessment. *Journal of Vocational Behavior, 55*, 102–113.
- Rottinghaus, P.J., Hees, C.K. ve Conrath, J.A. (2009). Enhancing job satisfaction perspectives: Combining Holland themes and basic interests. *Journal of Vocational Behavior, 75*, 139–151.
- Rounds, J. ve Tracey, T.J. (1993). Prediger's dimensional representation of Holland's RIASEC circumplex. *Journal of Applied Psychology, 78* (6), 875-890.
- Savickas, M. L. (1999). The Psychology of interests. M.L. Savickas ve A.R. Spokane (Ed.). *Vocational interests* (s. 19-55). California: Davies-Black Publishing.
- Savickas, M.L. ve Gottfredson, G.D. (1999). Holland's theory (1959–1999): 40 years of research and application. *Journal of Vocational Behavior, 55*, 1–4.
- Sayın, S. (2000). Lise öğrencilerinin mesleki ilgilerini yordayan bazı değişkenler. Yayımlanmamış doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Schermelleh-Engel, K., Moosbrugger ve H., Müller. H. (2003). Evaluating the fit of structural equation models: Tests of significance and descriptive goodness-of-fit measures. *Methods of Psychological Research Online* 8 (2), 23-74. Erişim: 17 Nisan 2011. http://user.uni-frankfurt.de/~kscherm/schermelleh/mpr_Schermelleh.pdf.
- Steiger, J.H. (2007). Understanding the limitations of global fit assessment in structural equation modeling. *Personality and Individual Differences, 42*, 893–898.

- Steinberg, L. (2007). *Ergenlik*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Sverko, I. ve Babarovic, T. (2006). The validity of Holland's theory in Croatia. *Journal of Career Assessment*, 14 (4), 490–507.
- Şeker, H. ve Gençdoğan, B. (2006). *Psikolojide ve eğitimde ölçme aracı geliştirme*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Şencan, H. (2005). *Sosyal ve davranışsal ölçümlerde güvenilirlik ve geçerlilik*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Şimşek, Ö.F. (2007). *Yapısal eşitlik modellemesine giriş: Temel ilkeler ve LISREL uygulamaları*. Ankara: Ekinoks.
- Tabachnick, G.G. ve Fidell, L.S. (2001). *Using multivariate statistics* (4th Ed.). MA: Allyn&Bacon Inc.
- Tang, M. (2008). Examining the application of Holland's theory to vocational interests and choices of Chinese college students. *Journal of Career Assessment*, 17 (1), 86-98.
- Tracey, T. J. G. (2001). Personal Globe Inventory: Measurement of the spherical model of interests and competence beliefs. *Journal of Vocaitonal Behaviour*, 60, 113-172.
- Tracey, T.J.G. (2009). Development of an abbreviated Personal Globe Inventory using item response theory: The PGI-Short. *Journal of Vocational Behavior*, 76, 1–15.
- Tracey, T.J.G. ve Gupta, S. (2008). Interest assessment in an international context. J.A. Athanasou ve R. Van Esbroeck (Ed.). *International handbook of career guidance* (s. 525-537). Springer Science and Business Media B.V.

- Tracey, T.J.G. ve Rounds, J. (1995). The arbitrary nature of Holland's RIASEC types: A concentric-circles structure. *Journal of Counseling Psychology*, 42 (4), 431-439.
- TÜİK. (2011). *Hanehalkı işgücü araştırması 2011 Ocak dönemi sonuçları* (Haber Bülteni No: 79). Erişim: 15 Nisan 2011. <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=8485>.
- Türk Dil Kurumu. (2011). Erişim: 28 Nisan 2011. <http://tdkterim.gov.tr/bts>
- U.S. Department of Defense (1995). *ASVAB 18/19 Counselor manual*. California: U.S. Department of Defense.
- Uzer, A.S. (1987). *Lise öğrencilerinin yükseköğretim programlarını tercihleri ile kendi yetenek, ilgi ve mesleki olgunluk düzeyleri arasındaki ilişkiler*. Yayımlanmamış doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Watts, A.G. ve Sultana, R.G. (2004). Career guidance policies in 37 countries: Contrasts and common themes. *International Journal for Educational and Vocational Guidance*, 4, 105–122.
- Yaman, M., Gerçek, C. ve Soran, H. (2008). Biyoloji öğretmen adaylarının mesleki ilgilerinin farklı değişkenler açısından incelenmesi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 35, 351-361.
- Yeşilyaprak, B. (2005). *Eğitimde rehberlik hizmetleri* (11. bs.). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Yıldırım, E. (2001). *Akademik liselerdeki alan türlerine uygun olan ABKÖ altölçeklerinin Holland'ın altıgen modelinden yararlanılarak belirlenmesi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana.
- Zunker, V.G. (2005). *Career counseling: A holistic approach*. CA: Brooks/Cole.

Zytowski, D.G. (2010). *Kuder Career Search with person match, technical manual*.
Erişim: 26 Nisan 2010. <http://www.kuder.com/downloads/kcs-tech-manual.pdf>.

Ek 1 : İlgı Anketi

İLGİ ANKETİ

Açıklama : Meslek ve iş alanınıza yönelik ilgi alanlarının belirlenmesi maksadıyla hazırlanmış olan bu anket beş maddeden oluşmaktadır. Bu anket maddelerinde doğru veya yanlış değerlendirmesi yapılmayacaktır. Adınızı ve soyadınızı yazmayınız.

Tarih :

Cinsiyet :

Yaş :

Meslek/Alan :

Statü :

1. Günlük çalışma yaşamınızda yapmaktan en çok hoşlandığınız faaliyetler nelerdir?

2. Günlük çalışma yaşamınızda yapmaktan hoşlanmadığınız faaliyetler nelerdir?

3. Boş zamanlarınızda neler yapmaktan hoşlanırsınız?

4. Boş zamanlarınızda nerelerde vakit geçirmekten hoşlanırsınız?

5. Kendi mesleğinize mensup, mesleğini ideal ölçüde temsil eden ve başarılı bir kişinin ne tür etkinliklerden hoşlanması gerektiğini düşünüyorsunuz?

Ek 2 : Uzman Görüşü Formu

UZMAN GÖRÜŞÜ FORMU

Sayın öğretim üyesi,

Bilinen meslek tanımları dışındaki meslek alanlarına (polislik, askerlik gibi) ve bu mesleklerin alt alanlarına ve yetişkinlere yönelik olarak bir ilgi envanteri Doç. Dr. Tuncay ERGENE'nin danışmanlığında geliştirilmektedir. Bu kapsamda şu ana kadar psikolojide ölçek geliştirmenin bilimsel aşamalarına uygun olarak literatür taraması yapılmış, 955 kişilik bir çalışan örnekleme açık uçlu sorular sorulmuş ve 256 maddelik madde havuzu oluşturulmuş, ön deneme öncesi uzman görüşüne başvurulmuş ve 231 maddelik ön deneme formu 354 kişilik bir örnekleme uygulanmıştır.

Envanterin geliştirilmesinde EK-A'da kısa özeti sunulan Holland (1997)'in altıgen kişilik tipolojisi temel olarak alınmış ve ön deneme uygulamasının sonuçlarının açıklayıcı faktör analizi ile incelenmesi sonucu bu model doğrulanmıştır. Ayrıca her bir maddenin faktörlerle ilişkisi incelenmiş ve EK-B'de sunulan maddeler de madde-faktör yüklerine ve kuramsal açıklamalara göre belirlenmiştir. Deneme formunda kullanılması düşünülen maddeler değerlendirmelerinizi kolaylaştırmak amacıyla her bir harf kodunun (RAYSGD) altında gruplandırılmıştır.

Araştırmanın bu aşamasında siz değerli öğretim üyelerinden uzman görüşü alınmasında fayda olacağı düşünülmüştür. Bu "uzman görüşü formu" ile geliştirilen envanterin deneme formunu oluşturacak maddelerin belirlenmesi ve düzenlenmesi amaçlanmaktadır. Her bir maddeyi yer aldığı altı boyutu da (Realistik, Araştırmacı, Yaratıcı, Sosyal, Girişimci, Düzenli kişilik tipleri) göz önüne alarak,

- d. Ölçek maddesi olmasının uygunluğu,
- e. Ölçülecek niteliği daha doğru ölçmesi için gerekiyorsa düzenlenme şekli,
- f. Yer aldığı boyutun uygunluğu

kapsamında değerlendirmeniz beklenmektedir.

Aşağıda bu esaslarla hazırlanmış bir örnek incelemenize sunulmuştur. Ayrıca envanter veya maddeler ile ilgili ilave görüşlerinizin çok değerli olduğunu ve bunları son sayfada belirtmenizden duyacağım memnuniyeti ifade etmek isterim.

Yardım ve katkılarınız için teşekkür ederim.

Olcay YILMAZ
Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Psikolojik Danışma ve Rehberlik Ana Bilim Dalı
Yüksek Lisans Öğrencisi

Görüşüne Başvurulan Uzmanın,

Adı Soyadı :
Unvanı :
Üniversite :
Fakülte/Bölüm :

ÖRNEK:

	"YARATICI TİP" İLGI MADDELERİ (Y)	MADDE UYGUN	MADDE UYGUN ANCAK ŞU ŞEKİLDE DÜZENLENMELİ	"YARATICI" DEĞİL BOYUTTA OLMALI	UYGUN DEĞİL ÇIKARILMALI
1	Müzik aletleri satan bir mağazayı gezmek	X		<i>Araştırmacı</i>	
2	Günlük tutmak	X	<i>Hayallerimi not etmek</i>		
3	Sanatla ilgili sohbetlere katılmak				X

Ek 3 : MİE Deneme Formu Yönerge ve Örnek Maddeler

MESLEKİ İLĞİ ENVANTERİ

AÇIKLAMA:

Mesleki ilgi alanlarınızı belirlemeyi amaçlayan bu envanter bir ilgi envanteridir. Envanter sonuçlarına göre bireylerin ilgi alanlarına uygun sınıflara ve çalışma alanlarına yönlendirilmesi mümkün olabilmektedir.

Çeşitli etkinlikleri içeren 165 maddeden oluşan bu envanter sizi değerlendirmeyi amaçlayan bir test değildir. Cevaplandıklarınızda **doğru veya yanlış seçenekler yoktur**. Amaç sizin kişilik özelliklerinize uygun mesleki ilgi ve yönelimlerinizi belirlemektir. Bu nedenle cevaplarınızın samimi ve dürüst olmasına özen gösteriniz.

Her bir maddede sizin ifade edilen etkinlikten **“Hoşlanma”** ya da **“Hoşlanmama”** dereceniz sorulmaktadır. Herhangi bir etkinlik sonucunda elde edeceğiniz maddi kazancı değil, sadece o aktiviteyi yaparken duyacağınız memnuniyeti göz önünde bulundurunuz. Maddeleri dikkatlice okuyup seçenekleri düşündükten sonra sizin için uygun seçeneğin altında bulunan parantez içindeki rakamı cevap kartına işaretleyiniz.

Envanteri cevaplarırken maddelerle ilgili yeterli imkan ve kabiliyet ve eğitim düzeyine sahip olduğunuzu varsayınız. Örneğin “Otomobil kullanmak” maddesi için ehliyet ve otomobil sahibi olduğunuzu varsayınız. Buna göre sizden tüm maddeleri işaretlemeniz ve **boş madde bırakmamanız** beklenmektedir.

Cevaplama esnasında aklınıza gelen her türlü soruyu gözetmenlere sorabilirsiniz.

Örnek Maddeler:

	HİÇ HOŞLANMAM	HOŞLANMAM	HOŞLANIRIM	ÇOK HOŞLANIRIM
1. Motorlu araçların arızalarını onarmak	()	()	()	()
2. Topluluk önünde konuşma yapmak	()	()	()	()
3. Kalabalık bir kutlamaya katılmak	()	()	()	()
4. Bir müzik enstrümanı çalmak	()	()	()	()
5. Bir depodaki malzemelerin listesini yapmak	()	()	()	()

Ek 4 : MİE Örnek Puanlama Kartı

	R	A	Y	S	G	D
1					+ 2	
2	+ 1					
3			+ 1			
4				- 1		
5						- 1
6		+ 2				
7	- 1					
8					+ 1	
9			- 1			
10						- 2
11		+ 2				
12				- 1		
13					+ 1	
14	- 1					
15						+ 1
16			+ 2			
17	- 2					
18				+ 1		
19		+ 1				
20						+ 2
21					- 2	
22			+ 1			
23	+ 1					
24				- 2		
25						+ 1
26		- 1				
27			+ 1			
28					+ 1	
29						- 2
30				- 1		
31	+ 1					
32					+ 1	
33			+ 1			
34						- 2
35		+ 2				
36	- 2					
37				- 1		
38			- 1			
39					+ 1	
40		+ 1				

PUAN ANAHTARI

Cevap	Puan
Hiç Hoşlanmam	-2
Hoşlanmam	-1
Hoşlanırım	+ 1
Çok Hoşlanırım	+ 2

41				-1		
42						-1
43	-2					
44			+2			
45						-1
46				-2		
47		+1				
48					-1	
49			+1			
50	-1					
51						+1
52				+2		
53		+2				
54					+1	
55	-1					
56			+1			
57		+2				
58				+1		
59					+1	
60		+1				

TOP.	-7	+13	+8	-5	+6	-4
-------------	----	-----	----	----	----	----

**İLGİ ALANLARI
SIRALAMASI**

Sıra	İlgi Alanı	Puan
1.	A	+13
2.	Y	+8
3.	G	+6
4.	D	-4
5.	S	-5
6.	R	-7